ORTAÖĞRETİM

FELSEFE 11

Ders Kitabı

YAZARLAR

Aysun KOLUAÇIK
Haydar Sinan KOLUAÇIK
Rukiye GÜNDOĞDU AVCI
Sarper Serkan AVCI

DEVLET KİTAPLARI
…………………….., 2021

MİLLÎ EĞİTİM BAKANLIĞI YAYINLARI ....: 7013
DERS KİTAPLARI DİZİSİ ....: 1166

HAZIRLAYANLAR

EDİTÖR
Prof. Dr. Asım YAPICI

DİL UZMANI
Nurgül GÜVEN

PROGRAM GELİŞTİRME UZMANI
Hasan NASIRCI

ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME UZMANI
Hüseyin BÜYÜKBİÇER

REHBERLİK VE GELİŞİM UZMANI
Hatice Müge UĞRAŞAN

GÖRSEL TASARIM UZMANI
Volkan NUR

GRAFİK TASARIM UZMANI
Eren GÜMÜŞ

ISBN 978-975-11-4945-9

Millî Eğitim Bakanlığı, Talim ve Terbiye Kurulunun 18.04.2019 gün ve 8 sayılı kararı ile ders kitabı olarak kabul edilmiştir.

İSTİKLÂL MARŞI

Korkma, sönmez bu şafaklarda yüzen al sancak;
Sönmeden yurdumun üstünde tüten en son ocak.
O benim milletimin yıldızıdır, parlayacak;
O benimdir, o benim milletimindir ancak.

Çatma, kurban olayım, çehreni ey nazlı hilâl!
Kahraman ırkıma bir gül! Ne bu şiddet, bu celâl?
Sana olmaz dökülen kanlarımız sonra helâl.
Hakkıdır Hakk'a tapan milletimin istiklâl.

Ben ezelden beridir hür yaşadım, hür yaşarım.
Hangi çılgın bana zincir vuracakmış? Şaşarım!
Kükremiş sel gibiyim, bendimi çiğner, aşarım.
Yırtarım dağları, enginlere sığmam, taşarım.

Garbın âfâkını sarmışsa çelik zırhlı duvar,
Benim iman dolu göğsüm gibi serhaddim var.
Ulusun, korkma! Nasıl böyle bir imanı boğar,
Medeniyyet dediğin tek dişi kalmış canavar?

Arkadaş, yurduma alçakları uğratma sakın;
Siper et gövdeni, dursun bu hayâsızca akın.
Doğacaktır sana va'dettiği günler Hakk'ın;
Kim bilir, belki yarın, belki yarından da yakın.

Bastığın yerleri toprak diyerek geçme, tanı:
Düşün altındaki binlerce kefensiz yatanı.
Sen şehit oğlusun, incitme, yazıktır, atanı:
Verme, dünyaları alsan da bu cennet vatanı.

Kim bu cennet vatanın uğruna olmaz ki feda?
Şüheda fışkıracak toprağı sıksan, şüheda!
Cânı, cânânı, bütün varımı alsın da Huda,
Etmesin tek vatanımdan beni dünyada cüda.

Ruhumun senden İlâhî, şudur ancak emeli:
Değmesin mabedimin göğsüne nâmahrem eli.
Bu ezanlar -ki şehadetleri dinin temeli-
Ebedî yurdumun üstünde benim inlemeli.

O zaman vecd ile bin secde eder -varsa- taşım,
Her cerîhamdan İlâhî, boşanıp kanlı yaşım,
Fışkırır ruh-ı mücerret gibi yerden na'şım;
O zaman yükselerek arşa değer belki başım.

Dalgalan sen de şafaklar gibi ey şanlı hilâl!
Olsun artık dökülen kanlarımın hepsi helâl.
Ebediyyen sana yok, ırkıma yok izmihlâl;
Hakkıdır hür yaşamış bayrağımın hürriyet;
Hakkıdır Hakk'a tapan milletimin istiklâl!

Mehmet Âkif Ersoy

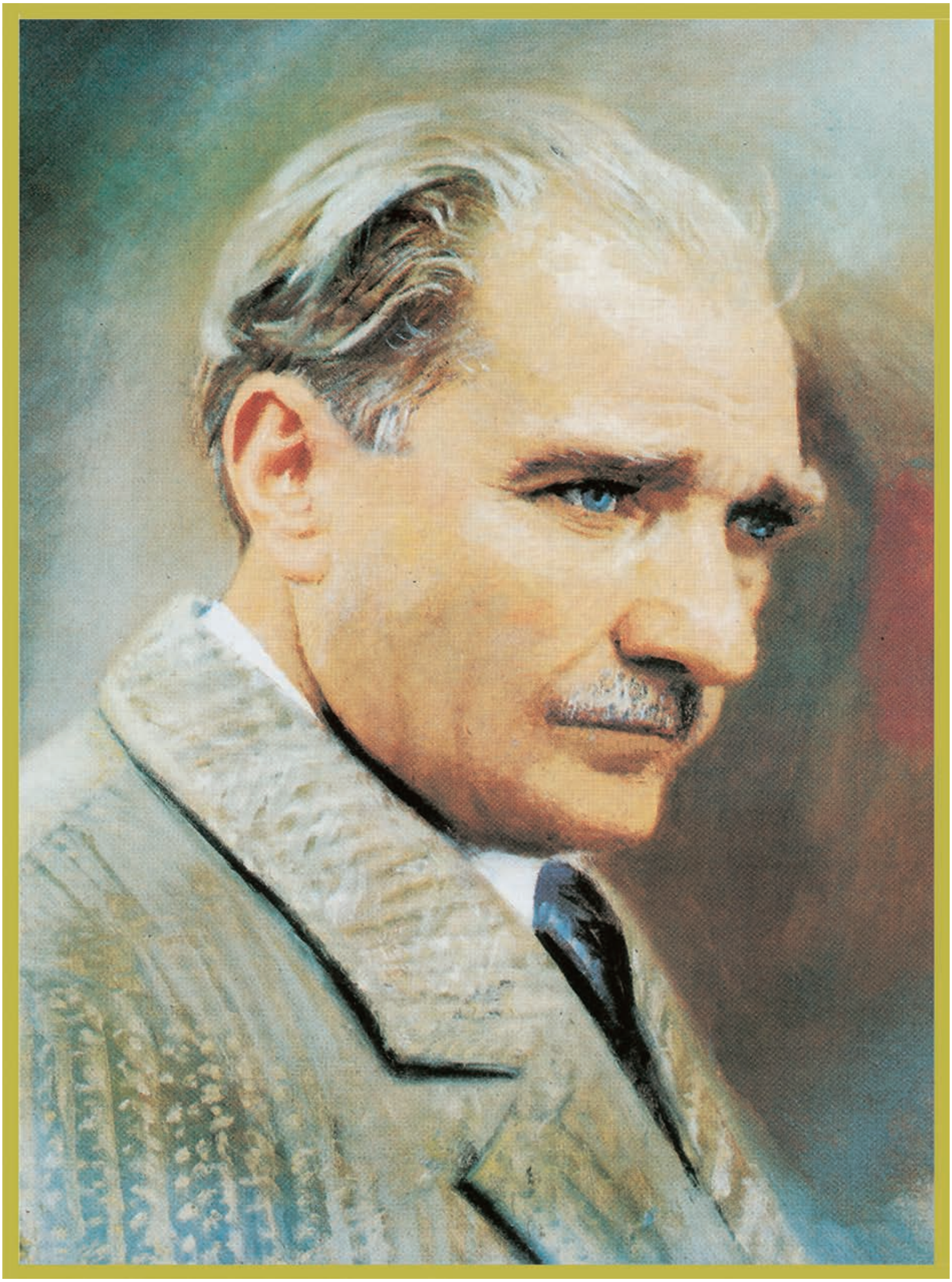
GENÇLİĞE HİTABE

Ey Türk gençliği! Birinci vazifen, Türk istiklâlini, Türk Cumhuriyetini, ilelebet muhafaza ve müdafaa etmektir.

Mevcudiyetinin ve istikbalinin yegâne temeli budur. Bu temel, senin en kıymetli hazinendir. İstikbalde dahi, seni bu hazineden mahrum etmek isteyecek dâhilî ve hâricî bedhahların olacaktır. Bir gün, istiklâl ve cumhuriyeti müdafaa mecburiyetine düşersen, vazifeye atılmak için, içinde bulunacağın vaziyetin imkân ve şeraitini düşünmeyeceksin! Bu imkân ve şerait, çok namüsait bir mahiyette tezahür edebilir. İstiklâl ve cumhuriyetine kastedecek düşmanlar, bütün dünyada emsali görülmemiş bir galibiyetin mümessili olabilirler. Cebren ve hile ile aziz vatanın bütün kaleleri zapt edilmiş, bütün tersanelerine girilmiş, bütün orduları dağıtılmış ve memleketin her köşesi bilfiil işgal edilmiş olabilir. Bütün bu şeraitten daha elîm ve daha vahim olmak üzere, memleketin dâhilinde iktidara sahip olanlar gaflet ve dalâlet ve hattâ hıyanet içinde bulunabilirler. Hattâ bu iktidar sahipleri şahsî menfaatlerini, müstevlîlerin siyasî emelleriyle tevhit edebilirler. Millet, fakr u zaruret içinde harap ve bîtap düşmüş olabilir.

Ey Türk istikbalinin evlâdı! İşte, bu ahval ve şerait içinde dahi vazifen, Türk istiklâl ve cumhuriyetini kurtarmaktır. Muhtaç olduğun kudret, damarlarındaki asil kanda mevcuttur.

Mustafa Kemal Atatürk

MUSTAFA KEMAL ATATÜRK

İÇİNDEKİLER

3 ÜNİTE

4 ÜNİTE

5 ÜNİTE

KİTABIN TANITIMI

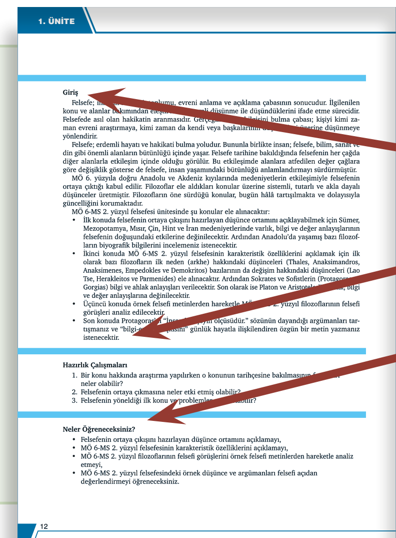
Ünite Kapağı

Etkileşimli kitap, video, ses, animasyon, uygulama, oyun, soru vb. ilave kaynaklara ulaşabileceğiniz karekodu gösterir. Daha fazlası için http://ogmmateryal.eba.gov.tr adresini ziyaret edebilirsiniz.

Ünite adını gösterir.

Ünitedeki konuların adını gösterir.

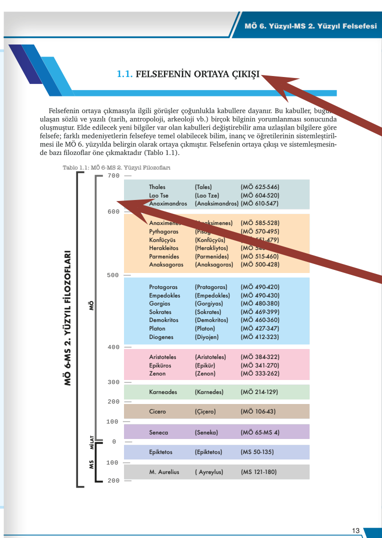
Ünitede geçen bazı kavramları belirtir.

Üniteyi tanıtan ve konuların genel hatlarını veren yazıdır.

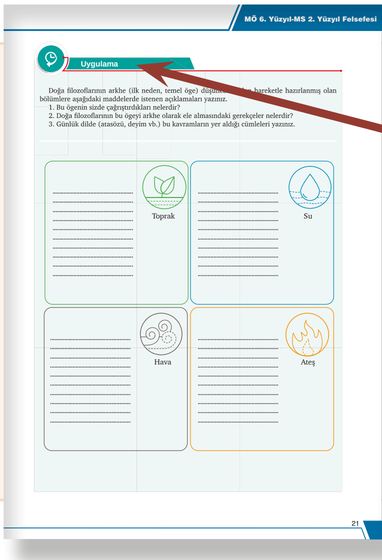
Üniteye başlamadan önce konuya dikkat çeker ve ön bilgileri yoklar.

Ünitede hedeflenen kazanımları gösterir.

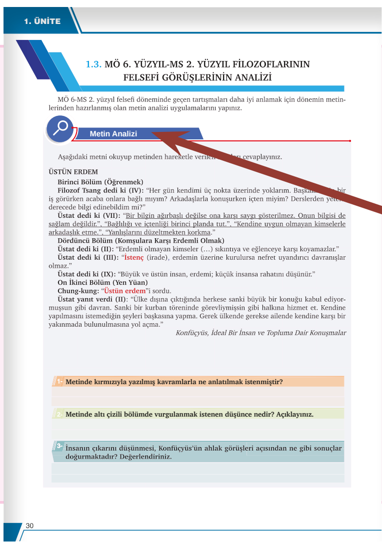

Her ünitede yer alan konular belli bir kodlama sistemiyle ifade edilir ve bu kısım, ünite içindeki konu başlıklarını gösterir.

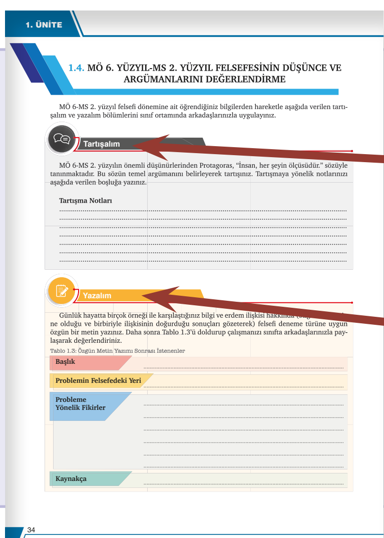
Her ünitenin başında o döneme ait filozof ve düşünürleri gösteren zaman çizelgesi vardır.

“Uygulama” bölümleri ünite içinde yer alan konuların daha iyi kavranması ve daha üst düzey becerilere yönelik hazırlık ve alıştırma yapmak amacıyla tasarlanmıştır. Her konu bitiminden sonra en az bir uygulama yer alır. Bir konuda birden fazla uygulama olması, uygulamaların basitten zora doğru olduğu anlamına gelmektedir. Kimi uygulamalar fikir yürütmeye kimi uygulamalarsa yazmaya yönelik olarak hazırlanmıştır.

“Metin analizi” bölümünde o dönemin öne çıkan felsefi metinlerinin analiz çalışması hazırlanmıştır.

“Tartışalım” bölümleri ardından gelen konunun içeriğinin tartışılması için tasarlanmış birimlerdir. Burada yer alan tartışma soruları hem konunun daha iyi kavranmasına hem de konuyla ilgili yeni becerilerin kazanılmasına yönelik hazırlanmıştır.

Her ünitenin yazma bölümünde o ünitede öne çıkan felsefelere yönelik özgün metin yazılması istenen bölümdür.

FELSEFE 11

1. ÜNİTE

MÖ 6. YÜZYIL-MS 2. YÜZYIL FELSEFESİ

ÜNİTE KONULARI

1.1. FELSEFENİN ORTAYA ÇIKIŞI
1.2. MÖ 6. YÜZYIL-MS 2. YÜZYIL FELSEFESİNİN AYIRICI NİTELİKLERİ
1.3. MÖ 6. YÜZYIL-MS 2. YÜZYIL FİLOZOFLARININ FELSEFİ GÖRÜŞLERİNİN ANALİZİ
1.4. MÖ 6. YÜZYIL-MS 2. YÜZYIL FELSEFESİNİN DÜŞÜNCE VE ARGÜMANLARINI DEĞERLENDİRME

TEMEL KAVRAMLAR

•İlk Neden •Değişim •Sofist •İdea •Erdem

Giriş

Felsefe; insanın kendini, toplumu, evreni anlama ve açıklama çabasının sonucudur. İlgilenilen konu ve alanlar bakımından eleştirel ve sistemli düşünme ile düşündüklerini ifade etme sürecidir. Felsefede asıl olan hakikatin aranmasıdır. Gerçeğin doğru bilgisini bulma çabası; kişiyi kimi zaman evreni araştırmaya, kimi zaman da kendi veya başkalarının düşünceleri üzerine düşünmeye yönlendirir.

Felsefe; erdemli hayatı ve hakikati bulma yoludur. Bununla birlikte insan; felsefe, bilim, sanat ve din gibi önemli alanların bütünlüğü içinde yaşar. Felsefe tarihine bakıldığında felsefenin her çağda diğer alanlarla etkileşim içinde olduğu görülür. Bu etkileşimde alanlara atfedilen değer çağlara göre değişiklik gösterse de felsefe, insan yaşamındaki bütünlüğü anlamlandırmayı sürdürmüştür.

MÖ 6. yüzyıla doğru Anadolu ve Akdeniz kıyılarında medeniyetlerin etkileşimiyle felsefenin ortaya çıktığı kabul edilir. Filozoflar ele aldıkları konular üzerine sistemli, tutarlı ve akla dayalı düşünceler üretmiştir. Filozofların öne sürdüğü konular, bugün hâlâ tartışılmakta ve dolayısıyla güncelliğini korumaktadır.

MÖ 6-MS 2. yüzyıl felsefesi ünitesinde şu konular ele alınacaktır:

- İlk konuda felsefenin ortaya çıkışını hazırlayan düşünce ortamını açıklayabilmek için Sümer, Mezopotamya, Mısır, Çin, Hint ve İran medeniyetlerinde varlık, bilgi ve değer anlayışlarının felsefenin doğuşundaki etkilerine değinilecektir. Ardından Anadolu'da yaşamış bazı filozofların biyografik bilgilerini incelemeniz istenecektir.
- İkinci konuda MÖ 6-MS 2. yüzyıl felsefesinin karakteristik özelliklerini açıklamak için ilk olarak bazı filozofların ilk neden (arkhe) hakkındaki düşünceleri (Thales, Anaksimandros, Anaksimenes, Empedokles ve Demokritos) bazılarının da değişim hakkındaki düşünceleri (Lao Tse, Herakleitos ve Parmenides) ele alınacaktır. Ardından Sokrates ve Sofistlerin (Protagoras ve Gorgias) bilgi ve ahlak anlayışları verilecektir. Son olarak ise Platon ve Aristoteles'in varlık, bilgi ve değer anlayışlarına değinilecektir.
- Üçüncü konuda örnek felsefi metinlerden hareketle MÖ 6-MS 2. yüzyıl filozoflarının felsefi görüşleri analiz edilecektir.
- Son konuda Protagoras'ın "İnsan her şeyin ölçüsüdür." sözünün dayandığı argümanları tartışmanız ve "bilgi-erdem ilişkisini" günlük hayatla ilişkilendiren özgün bir metin yazmanız istenecektir.

Hazırlık Çalışmaları

1. Bir konu hakkında araştırma yapılırken o konunun tarihçesine bakılmasının faydaları neler olabilir?
2. Felsefenin ortaya çıkmasına neler etki etmiş olabilir?
3. Felsefenin yöneldiği ilk konu ve problemler neler olabilir?

Neler Öğreneceksiniz?

- Felsefenin ortaya çıkışını hazırlayan düşünce ortamını açıklamayı,
- MÖ 6-MS 2. yüzyıl felsefesinin karakteristik özelliklerini açıklamayı,
- MÖ 6-MS 2. yüzyıl filozoflarının felsefi görüşlerini örnek felsefi metinlerden hareketle analiz etmeyi,
- MÖ 6-MS 2. yüzyıl felsefesindeki örnek düşünce ve argümanları felsefi açıdan değerlendirmeyi öğreneceksiniz.

1.1. FELSEFENİN ORTAYA ÇIKIŞI

Felsefenin ortaya çıkmasıyla ilgili görüşler çoğunlukla kabullere dayanır. Bu kabuller, bugüne ulaşan sözlü ve yazılı (tarih, antropoloji, arkeoloji vb.) birçok bilginin yorumlanması sonucunda oluşmuştur. Elde edilecek yeni bilgiler var olan kabulleri değiştirebilir ama uzlaşılan bilgilere göre felsefe; farklı medeniyetlerin felsefeye temel olabilecek bilim, inanç ve öğretilerinin sistemleştirilmesi ile MÖ 6. yüzyılda belirgin olarak ortaya çıkmıştır. Felsefenin ortaya çıkışı ve sistemleşmesinde bazı filozoflar öne çıkmaktadır (Tablo 1.1).

Tablo 1.1: MÖ 6-MS 2. Yüzyıl Filozofları

MÖ 6-MS 2. YÜZYIL FİLOZOFLARI

Dönem	Filozof	Türkçe Okunuşu	Yaşam Tarihi
MÖ 700			
	Thales	(Tales)	(MÖ 625-546)
	Lao Tse	(Lao Tze)	(MÖ 604-520)
	Anaximandros	(Anaksimandros)	(MÖ 610-547)
MÖ 600			
	Anaximenes	(Anaksimenes)	(MÖ 585-528)
	Pythagoras	(Pisagor)	(MÖ 570-495)
	Konfüçyüs	(Konfüçyüs)	(MÖ 551-479)
	Herakleitos	(Herakliytos)	(MÖ 540-480)
	Parmenides	(Parmenides)	(MÖ 515-460)
	Anaksagoras	(Anaksagoras)	(MÖ 500-428)
MÖ 500			
	Protagoras	(Pratagoras)	(MÖ 490-420)
	Empedokles	(Empedokles)	(MÖ 490-430)
	Gorgias	(Gorgiyas)	(MÖ 480-380)
	Sokrates	(Sokrates)	(MÖ 469-399)
	Demokritos	(Demokritos)	(MÖ 460-360)
	Platon	(Platon)	(MÖ 427-347)
	Diogenes	(Diyojen)	(MÖ 412-323)
MÖ 400			
	Aristoteles	(Aristoteles)	(MÖ 384-322)
	Epiküros	(Epikür)	(MÖ 341-270)
	Zenon	(Zenon)	(MÖ 333-262)
MÖ 300			
	Karneades	(Karnedes)	(MÖ 214-129)
MÖ 200			
	Cicero	(Çiçero)	(MÖ 106-43)
MÖ 100			
	Seneca	(Seneka)	(MÖ 65-MS 4)
MİLAT 0			
	Epiktetos	(Epiktetos)	(MS 50-135)
MS 100			
	M. Aurelius	(Ayreylus)	(MS 121-180)
MS 200			

İLK MEDENİYETLERİN FELSEFENİN DOĞUŞUNA ETKİSİ

İnsanın yaşamı; taşıdığı yetileri bakımından gelişmeye, eğitilmeye ve edindiği bilgileri kuşaktan kuşağa aktararak kültür ve medeniyetler oluşturmaya imkân verir. Bu durum, insanın hayatına farklı düzey ve şekillerde biçim vermesinin de yolunu açar; dünyayı ve kendilerini kavrayışlarında çeşitlilik oluşturur. İnsanın toplumsal ve kültürel tarihi, her kültür ve medeniyette kendine özgüdür. Medeniyetlerde felsefi düşünce ve disiplinlerin gelişme dönemlerinden önce mitos, masal, mistik öğreti ve tecrübeler her medeniyetin belirli bilgi birikimi oluşturmalarını sağlamıştır.

Felsefi düşünce, **Antik Yunan**'da sistematik bir hâle gelmiştir. Sümer, Mezopotamya, Mısır, Çin, Hint ve İran medeniyetlerindeki kozmos ve erdem anlayışları; felsefi düşünce üzerinde oluşum ve gelişim açısından etkili olmuştur. İlk medeniyetlerde felsefenin yapısını oluşturan varlık, bilgi ve değer alanlarına yönelik görüşler felsefenin ortaya çıkışını sağlamıştır.

Mezopotamya ve **Mısır**'da yazı öncesi döneme dair pek çok ögeden söz edilir. Ancak bu medeniyetlerin "yazılı" kültüre geçişleri daha önemlidir. Yazı dilinin oluşması, onun öğretilmesi ve aktarılmasını; yazı materyallerinin (tablet veya parşömenler) üretilmesi ise okulların açılmasını sağlamıştır. Bu durum, aynı zamanda üst düşünce üretimi anlamına da gelmektedir. Yazılı kültüre **Sümer** (çivi yazısı) ve Mısır ile (hiyeroglif yazı) geçildiği kabul edilir. Felsefi düşünce içinde bu kültürler, ilkler olarak görülmektedir.

Sümerler, çamurdan yaptıkları (kil) tabletler üzerine Gılgamış Destanı'nı yazmıştır. Bunlar, düşünce ve medeniyetlerin yazılı kültürdeki ilk büyük örneklerini oluşturmaktadır. Bununla beraber Mısır ve Sümer medeniyetleri özellikle matematik, geometri, astronomi gibi alanlarda önemli bilgiler oluşturmuştur. Bu bilgiler; mitolojik açıklamaların dışına çıkılmasına olanak sağlamış, bu da felsefenin ortaya çıkmasında etkili olmuştur. Özellikle ilk filozoflar olarak nitelendirilen doğa filozoflarında bu durum belirgin olarak görülmektedir (Görsel 1.1).

Görsel 1.1: Mısır Piramitleri

Hint inançlarında insanı kötülüklerden arındırma ve isteklerin üstesinden gelme esastır. Bunu başarmanın yolları düzenli bilgi ve akıl yürütme teknikleri değil, sezgi ve kişinin iç deneyleridir. Bu yaşamda elde ettikleri yeterlilikler ölümden sonraki hayatlarının düzeyini de belirler. İnsanın isteklerden arınması onu, ulaşılması gereken en yüce varlığa yani Brahman'a ulaştırır. Hint inanışlarının temelinde evrenin yaratılışında "su"yun her şeyin kökeni ve canlı kaynağı olduğu fikri de vardır. Felsefenin ortaya çıkmasındaki ilk neden (arkhe) tartışmaları bu düşüncelerden etkilenmiştir.

İran'da MÖ 1000-600 yıllarında Zerdüşt, ikili (dualist) bir anlayışı öne sürer: Ahuramazda, görünen ve görünmeyen evrenlerin Ehrimen ise kötülük ve yalanın yaratıcısıdır. Zerdüşt inancı, özelikle felsefenin değer tartışmalarında etkili olmuştur.Zerdüşt'ün Mani'nin gelişine zemin hazırladığı kabul edilir.

Mani'nin inanç düsturlarında iyilik ve kötülük ilkesinin ikisi de ezelîdir: aydınlık (iyi) ve karanlık (kötü). İkisinin karışımından da dünya oluşmuştur. Mani inancında Ehrimen'in egemenliğindeki alanı ve insan bedeninde tutuklu bulunan aydınlığı gün yüzüne çıkarmak vardır. Egemen güç olan Tanrı Zervan, akıl ve irade gücüyle bunu temsil eder. Mani inancına göre Mani, insanlara kurtuluş yolunu göstermek için dünyaya gelmiş son elçidir.

Çin'deyse Taoculuk (Taoizm) inancında asıl olan bireydir. Mistik bir bilmeyle gizlere ulaşılmaya çalışılır. Transa geçilerek, duyusal bilgi dışına çıkılarak evrenin birliği duygusuna varılır. Lao Tse'nin önderi olduğu bu inanç sisteminde evrenin kendiliğinden ne ise öyle olduğu savunulur. Var olan her şey yani Tao (evrenin doğru yolu, özü) erdemli hayatın da ilkesidir. İnsan için en üstün hayat şekli, üstün akılla Tao'yla birleşmektir. Taoculuk, insanın yaşamının ilkelerini dile getirmesi açısından felsefenin ortaya çıkmasında etkili olmuştur.

Uygulama

Aşağıdaki sözleri okuyup bu sözlerden hareketle verilen soruları cevaplayınız.

Sen bilgin bir adamsın, bunları bilmen gerek. Ey Gılgamış! Bulamayacağın ölümsüzlüğü aramak için kaybettiğin zamana yazık olmuş. Sana verilen bu yaşamın tadını çıkarmaya bak! Gece gündüz keyiflen. Her gününü üzüntüyle değil sevinçli geçirmeye çalış (Görsel 1.2).

Gılgamış Destanı

Görsel 1.2: Sümer kil tabletleri

Görsel 1.3: Brahman heykeli

Brahman Harisvâmin'in karısı ortadan kaybolur. Brahman günlerce onu arar. Her tarafa bakar ama bulamaz. Keder içinde yollara düşer. Sıcak bir günde yaşlı bir karı-kocanın evine gelir. Burası bir tür "aş evi"dir. Yaşlı kadın Brahman'a pirinç ve süt dolu bir kap yemek verir ve onu, bu düşkünler evine lâyık olmayan soylu bir kişi olarak gördüğü için yemeğini dere kenarında yemesini ister. Harisvâmin de öyle yapar. Bir ağacın altında yemeğini yerken ağacın üstünde duran bir çaylağın pençesinde tuttuğu siyah kobra yılanının ağzından zehiri yemeğin içine düşer. Bunu yiyen Brahman ölür. Masalın sorusu şudur: Brahman'ın ölümüne neden olan suçlu yemeği veren yaşlı çift mi, çaylak mı yoksa yılan mıdır? Kral şöyle cevap verir: "Düşmanın çaresiz avı iken yılan nasıl suçlu olabilir? Çaylak da karnı acıktığı için doğal olarak yemeğini temin etmektedir. Aç insanları sevabına doyuran yaşlı kişilerin de bunda bir suçu olamaz. Bu nedenle Brahman'ın ölümünü herhangi birine yükleyen kişi, çok aptal bir kişi olmalıdır.

Korhan KAYA, Hortlağın Yirmi Beş Hikâyesi

Sorular

1. **Gılgamış Destanı ile ilgili verilen metne göre bilgin bir kişi ne yapmalıdır?**
   ....
   ....
   ....

2. **Hint hikâyesinde olaylara tanık olmayan kralın ahlaki bir sonuca varmasındaki dinî ve mitolojik açıklamalar ile kendi sezgisinin rolünü karşılaştırınız.**
   ....
   ....
   ....

3. **Yukarıdaki alıntılarda ilk medeniyetlerin felsefenin ortaya çıkmasına olan etkisini değerlendiriniz.**
   ....
   ....
   ....

MÖ 6. YÜZYIL-MS 2. YÜZYILDA ANADOLU'DA YAŞAMIŞ FİLOZOFLAR

MÖ 6-5. yüzyıl arasında Anadolu'nun batı kıyısında yaşamış bazı filozoflar, doğa olayları hakkındaki açıklamalarıyla öne çıkmıştır. Bu açıklamaların ortak niteliği mitolojik unsurlar içermeyen doğal gözleme ve incelemelere dayanmasıdır. Filozoflar; varlığı, doğayı ve evreni yapmış oldukları gözlemler çerçevesinde belli ilkelerle açıklamaya çalışmıştır. Thales, Anaksimandros, Anaksimenes, Anaksagoras, Ksenofanes ve Herakleitos en çok bilinen filozoflardandır.

Filozofların çalışmaları, kendilerinden sonrakiler için temel olması ve felsefenin gelişip sistemleşmesine katkı sağlaması açısından önemlidir. Felsefenin sistemli olarak başlaması noktasında çoğu kaynakların bu filozofları işaret etmesi onların önemini daha da artırmaktadır. O dönem itibarıyla felsefi düşünceye katkısı olmuş birçok düşünür, bu coğrafyada bulunur. Diogenes, Aristoteles, Epiktetos ve Lukianos bunlar arasında öne çıkanlardır.

Thales

Milet'te (Aydın/Didim) yaşamıştır. Bazı kaynaklara göre tarihin ilk filozofu ve bilim insanı olarak kabul edilir. Evrene yönelik açıklamasında maddeye dayalı bir ilke öne sürmüştür. Felsefe dışında matematik, geometri ve astronomi gibi alanlarda da çalışmaları vardır. Güneş tutulmasını önceden tahmin ettiği söylenir. Geometrideki "Thales Teoremi"de onun çalışmasıdır.

Anaksimandros

Thales gibi Milet'te (Aydın/Didim) yaşamıştır ve onun öğrencisi olarak kabul edilmektedir. Matematik, astronomi, haritacılık ve doğa gibi konularda da çalışmalar yapmıştır. Güneş saati üzerinden güneşin konumunu belirleyen bir alet geliştirdiği ve yeryüzü haritalarını çizdiği de söylenir.

Anaksimenes

Milet'te (Aydın/Didim) yaşamış filozoflardandır. Anaksimandros'un öğrencisi olduğu kabul edilir. Evren sistemi ve varlıkların oluşmasıyla ilgili düşünceleri felsefe tarihinde öne çıkmıştır. Astronomi alanında çalışmalar yapmıştır. Güneş ve Ay tutulmaları hakkında doğru bilgiler vermiştir.

Anaksagoras

Klazomenai'da (İzmir/Urla) yaşamıştır. Felsefe tarihinde varlıkların temeline yönelik "nous" kavramıyla öne çıkmıştır. Bu kavram, maddeleri bir amaca göre düzenleyen ve hareket ettiren ilkeyi işaret eder.

Herakleitos

Ephesos'ta (İzmir/Efes/Selçuk) yaşamıştır. Varlıklar üzerine oluş düşüncesiyle öne çıkmıştır. Yapıtlarının anlaşılmasının güç olması ve anlatımını özdeyişler şeklinde yapmasından dolayı ona "Karanlık Herakleitos" denmiştir. Düşünce tarihinde "Aynı ırmağa iki kere girilemez." sözünün sahibidir.

Ksenofanes (Kısefones)

Kolophon'da (İzmir/Değirmendere) doğmuştur. İnsan ve toplumun kültürel yaşantısıyla ilgili düşünceler oluşturmuştur.

Epiktetos

Hierapolis'te (Denizli/Pamukkale) doğmuştur. Stoa felsefesinin temsilcilerinden olan Epiktetos, ahlak alanındaki düşünceleriyle tanınmıştır. Bilgelik, irade, özgürlük ve doğaya uyum gibi konularda fikirleriyle öne çıkmıştır.

Diogenes

Sinope'de (Sinop) doğmuştur. "Kinik" felsefi öğretisini savunan filozoftur. Rıhtımda bir küfenin içinde yaşayan Diogenes; hayatta malın mülkün önemli olmadığını, insanın doğaya uygun yaşaması gerektiğini ileri sürmüştür. Kendisini ziyarete gelen Makedonya Kralı Büyük İskender'in "Benden bir isteğin var mı?" sözüne karşılık "Gölge etme başka ihsan istemez." sözüyle düşüncelerini açıkça ortaya koymuş bir filozoftur.

Lukianos (Lukiyanos)

Samsat'ta (Adıyaman) doğmuştur. Özellikle ahlakla ilgili eserler vermiştir. Güçlü bir retorikçidir (söz ile ikna etme sanatı). Dönemin özellikle de Kiniklerin düşüncelerini ve inanışlarını eleştirmiştir.

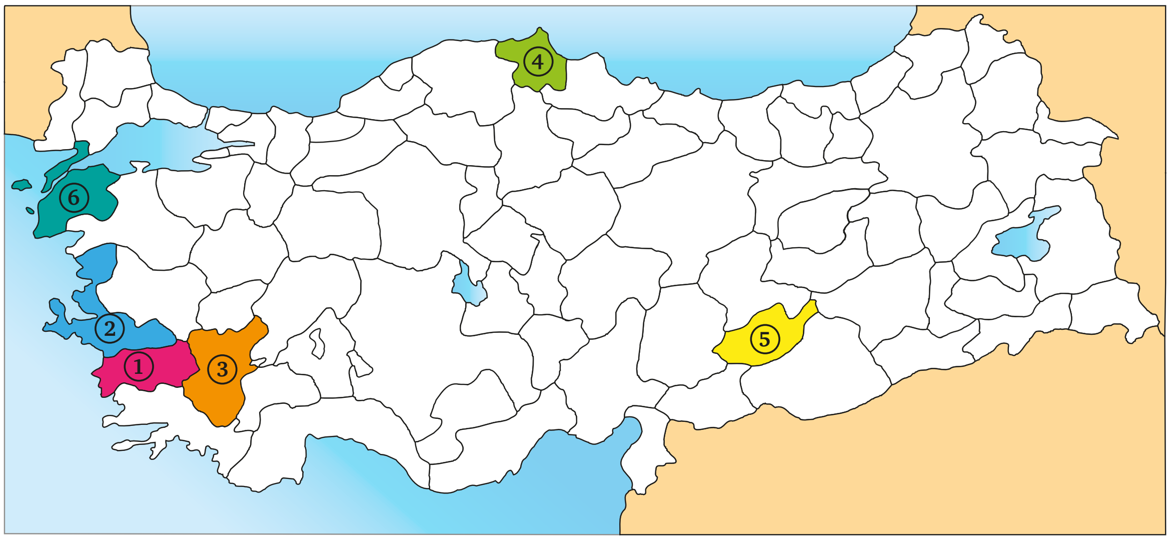
Aristoteles

Felsefe tarihinin en önemli filozoflarından olan Aristoteles, yaşamının bir kısmını Assos'ta (Çanakkale/Ayvacık) geçirip burada felsefi çalışmalar yaptığı için Anadolu'da yaşayan filozoflar arasında sayılmıştır. Mantık, siyaset ve biyoloji gibi birçok bilgi alanında çalışmalarıyla öne çıkan Aristoteles, o dönem itibarıyla bu alanların çoğunda ve etkisi çağlar boyu süren görüşler ortaya koymuştur. Kendinden önceki felsefeler ve bilimsel çalışmalar hakkında verdiği bilgiler dolayısıyla ilk felsefe tarihçisi olarak da bilinir. Canlıları sınıflandırmasından dolayı ilk biyolog olarak bilinen Aristoteles, Makedonya Kralı Büyük İskender'in öğretmenliğini de yapmıştır.

Kleanthes

Çanakkale Ayvacık'ta doğmuştur. Kleanthes, Atina'ya gittikten sonra Zenon'un öğrencisi olmuş, ondan sonra da okulunun başına geçmiştir. Felsefesinde ruhun ölümsüzlüğünü savunmuştur.

MÖ 6. YÜZYIL-MS 2. YÜZYILDA ANADOLU'DA YAŞAMIŞ FİLOZOFLAR

1	Thales Anaksimandros Anaksimenes	Aydın/Didim (Miletos) Aydın/Didim (Miletos) Aydın/Didim (Miletos)
2	Anaksagoras Herakleitos Ksenofanes	İzmir/Urla (Klazomenai) İzmir/Selçuk/Efes (Ephesos) İzmir/Menderes/Değirmendere (Kolofon)
3	Epiktetos	Denizli/Pamukkale (Hierapolis)
4	Diogenes	Sinop (Sinope)
5	Lukianos	Adıyaman/Samsat (Samosata)
6	Aristoteles Kleanthes	Çanakkale/Ayvacık (Asos) Çanakkale/Ayvacık (Asos)

Harita 1.1:MÖ 6-MS 2. Yüzyılda Anadolu'da Yaşamış Filozoflar

1.2. MÖ 6. YÜZYIL-MS 2. YÜZYIL FELSEFESİNİN AYIRICI NİTELİKLERİ

MÖ 6-MS 2. yüzyıl felsefesinde farklı felsefi problemler ele alınmıştır. Doğa felsefesi olarak adlandırıldığı dönemde ilk neden ve değişim, felsefenin insana yöneldiği dönemde Sokrates ve Sofistlerin bilgi ve ahlak; sistematik felsefenin başladığı dönemde ise Platon ve Aristoteles'in varlık, bilgi ve değer alanına ait tartışmaları öne çıkar.

İLK NEDEN VE DEĞİŞİM DÜŞÜNCELERİ

Doğanın insan için ihtiyaçları açısından bilinip tanınma gerekliliği felsefeden de önce vardır. İnsanların yaşamlarını sürdürmeleri, ihtiyaçlarını karşılamaları, güven içinde yaşamaları doğanın tanınmasına yönelik bilgiler oluşturulmasını sağlamıştır. Pratik amacın dışına çıkıp sadece anlamak ve merak gidermek için doğaya yönelmek hem bilim hem de felsefenin önemli bir işlevidir ve teorik olana geçişi sağlamıştır.

MÖ 6. yüzyıl, felsefenin ortaya çıkışının belirginleştiği dönemdir (Görsel 1.4). İlk dönem filozoflarının olup biteni doğa ile açıklama girişimleri, onların doğa filozofları olarak adlandırılmasını sağlamıştır. Mitolojik açıklamalarla yetinmeyen düşünürler, belirli bir neden-sonuç ilişkisi açıklaması geliştirmeye çalışmıştır. Dünyanın ve bütün varlıkların ortaya çıkış nedenini sorgulayan düşünürler, mistik açıklamalardan kopmamakla birlikte arayışlarını doğaya yöneltmiştir.

Görsel 1.4: Efes

Bu dönem felsefesinin ana problemi, varlığın ilk nedeninin ne olduğudur. Varlığın ilk maddesinin ne olduğu; ilk neden, ilke ve arkhe olarak isimlendirilmiştir. İlk neden, her şeyin ondan çıktığı ve her şeyin temelini belirleyendir. Bu problem, bir yandan öz (mahiyet) bir yandan da varlığın değişimi tartışmalarına dönüşmüştür. Doğa filozoflarından Thales, Anaksimandros, Anaksimenes, Empedokles ve Demokritos varlığın özü tartışmalarında ilk neden anlayışıyla öne çıkmıştır. Varlığın değişimi tartışmalarında ise felsefe tarihinin ilk karşıt fikirlerinin sahipleri olan Herakleitos ve Parmenides ve Yunan filozoflarının dışında etkili bir filozof olan Lao Tse'nin görüşleri önemlidir. Bu dönemi daha iyi anlamak için ismi geçen filozofların görüşlerini kısaca açıklamak gerekmektedir.

İlk Neden (Arkhe) Problemi

Thales
Su

Thales ilk neden sorununu ortaya koyan ilk düşünürdür. Thales'e göre evrenin ilk nedeni sudur. Su; varlıkların tümünün nedeni, ilk maddesidir. Tüm varlıklarda suyu bulmak mümkündür. Değişen her şeyde değişmeden varlığını sürdürendir. Evrendeki çokluğun temelindeki birliktir. Suyun soğuduğunda buz, ısındığında ise buhar olması suyun tüm varlıklarda farklı biçimlerde var olduğunu gösterir.

Anaksimandros
Aperion

Anaksimandros'a göre ilk neden nicelik olarak sınırsız, nitelik olarak ise belirsiz olmalıdır. Bu da su gibi fiziksel bir madde olamaz. Arkhe; duyusal olmayan bir varlık, soyut bir ilkedir. Sonsuz olan bu ilk neden apeirondur. Apeiron, bütün varlıkların temelidir. Apeirondan ilk olarak birbirine karşıt olan sıcak ve soğuk ortaya çıkmıştır. Bütün varlıklar da bu iki durumun oluşturduğu zıtlıklardan oluşur.

Anaksimenes
Hava

Anaksimenes, Anaksimandros ve Thales gibi arkhe problemiyle ilgilenmiştir. Arkhe, Anaksimenes'te havadır. Hava, Thales'te olduğu gibi somut ancak Anaksimandros'ta olduğu şekliyle sonsuzluk niteliğindedir. O, "Hava olan ruh, nasıl bedeni ayakta tutuyorsa dünyayı ve evreni de ayakta tutan havadır." demektedir. Hava, yoğunlaşma ve seyrekleşmesiyle diğer varlıkların oluşmasını sağlar.

Empedokles
Toprak, su, hava, ateş

Empedokles'te arkhe, dört ana maddeden oluşur: su, toprak, hava ve ateş. Kendinden başka bir şeye indirgenemeyen ve hareketsiz olan bu ana maddeleri hareket ettiren dış bir gücün olması gerektiğini söyler. Bu güç, sevgi ve nefrettir. Tözler değişmez ancak farklı oranlarda bir araya gelerek farklı varlıkların oluşumunu gerçekleştirir. Sevgi birleştirici, nefret ise ayırıcı ilkedir.

Demokritos
Atom

Demokritos'a göre arkhe, maddenin en küçük yapı taşına kadar bölünüp artık bölünemeyecek hâle gelindiğinde elde kalan son parçadır. O, bu parçaya atom demektedir. Atomlar sonsuz, değişmeyen, boşluksuz ve yer kaplayan özelliktedir. Boşlukta hareket eden atomlar, basınçları sonucu sınırsız şekiller hâlinde birleşerek varlıkları oluşturur. Atomların bir araya gelmesi doğum, birbirinden ayrışması ise ölümdür.

Değişim Problemi

Lao Tse

Lao Tse, Taoizm'in kurucusu olarak kabul edilir. Lao Tse hakkındaki bazı bilgiler rivayetlere dayanmaktadır. Tao, patika, yol ve öğreti anlamlarında kullanılmıştır.

Lao Tse'ye göre dünya var olan ve var olmayanlardan meydana gelmiştir. Var olmayanların isimlendirilmesiyle var olanlar oluşmuştur. Bu değişim, sonsuz bir kaynaktan beslenir. Bu kaynak **Tao**'dur. Her şey Tao'dan çıkar ve ona geri döner. Tao, bu hâliyle tüm değişimlerin içinde değişmeden kalandır.

Lao Tse; Tao düşüncesiyle doğa filozoflarındaki temel madde, ilke veya arkheye benzetilebilecek bir cevheri dile getirmiştir. Tao düşüncesiyle evrenin değişimine açıklama getirmeye çalışmıştır.

Herakleitos

Felsefede varlığın oluşu ve değişimi denince akla gelen ilk filozoftur. Bilgelik ile çok bilgi sahibi olmayı birbirinden ayırır.

Herakleitos'a göre "arkhe" ateştir. **Ateş,** ölçüsü değişse de değişimin temelinde bulunur. Ateş, oluşumu sağlar. Bu durum süreklidir yani her şey sürekli bir değişim içindedir. Değişimi anlamak için zamanı düşünmek yeterlidir. Her şey karşıtıyla vardır ve kaçınılmaz olarak karşıtına dönüşecektir. Yaşam ölüme, sıcak soğuğa… Karşıtların savaşı uyumlu birliğe ve ardından yeniden karşıtların savaşına dönecektir. Değişimin maddesi ateş, ilkesi logostur. Logos ölçüdür, akıldır. Ancak bu aklın her şeyi yeniden başlatmanın dışında belirli bir amacı yoktur.

Herakleitos; değişim ve oluşa yönelik düşünceleriyle günümüze kadar birçok filozofu etkilemiş ve etkilemeye de devam etmektedir.

Parmenides

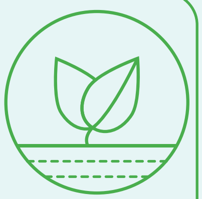
Parmenides, kendinden önceki birçok doğa filozofunda temel problem olan arkhenin ne olduğundan öte varlığın değişimi ve bilgisi üzerine fikirler öne sürmüştür.

Felsefe tarihinin ilk büyük karşıtlığının tarafı olan Parmenides, Herakleitos'un düşüncelerinin tam tersini dile getirmektedir. Parmenides, düşüncesinin merkezine "Varlık vardır, yokluk yoktur." ilkesini temel almıştır. Ona göre varlık; ezelî-ebedî, bölünemez, boşluk içermeyen ve hareketsiz olandır. Varlık aldatıcı olarak, çokluk olarak görünse de asıl olarak varlık **bir olan**dır. Ayrıca değişimin reddiyle varlığın zamanla olan bağının olmadığını da söyler. Parmenides'e göre değişim, bir şeyin o şey olmaktan çıkıp başka bir şey olmasıdır. Yani bir şey varken yok olmaktadır. Yokluk olmadığından yok olmak da mümkün değildir. O hâlde değişim duyusal bir yanılgıdır. Varlığın değiştiğini düşünmek mantıksal bir hatayla çelişkiye düşmektir. Düşünce var olanların bilgisine sahiptir, yokluk olmadığından yokluğun bilgisi de olamaz.

Uygulama

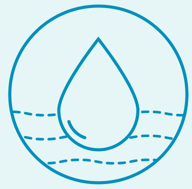
Doğa filozoflarının arkhe (ilk neden, temel öge) düşüncelerinden hareketle hazırlanmış olan bölümlere aşağıdaki maddelerde istenen açıklamaları yazınız.

1. Bu ögenin sizde çağrıştırdıkları nelerdir?
2. Doğa filozoflarının bu ögeyi arkhe olarak ele almasındaki gerekçeler nelerdir?
3. Günlük dilde (atasözü, deyim vb.) bu kavramların yer aldığı cümleleri yazınız.

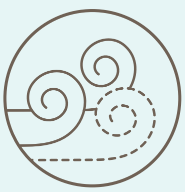
Toprak

....
....
....
....
....
....
....
....
....
....

Su

....
....
....
....
....
....
....
....
....
....

Hava

....
....
....
....
....
....
....
....
....
....

Ateş

....
....
....
....
....
....
....
....
....
....

Uygulama

Aşağıdaki metinleri okuyup metinlerden hareketle verilen soruyu cevaplayınız.

Düşünülebilen ve olabilen bir ve aynıdır.
Söylenebilen ya da düşünülebilen zorunlu olarak vardır,
Çünkü olması olanaklıdır,
Ama yok olan için olmak olanaklı değildir.
Budur düşünmeni istediğim şey.
Budur seni geri tuttuğum ilk araştırma yolu
Ve hiçbir şey bilmeyen ölümlülerin
İki-yüz ile üzerinde dolanıp durdukları ötekinden de geri tutuyorum seni,
Çünkü göğüslerindeki başıboş düşünceleri çaresizlik güder;
Kör ve sağırların şaşkınlığı içinde yargıda bulunamayan sürü gibi sürüklenip durururlar.
Onlar için olmak ve olmamak aynı şeydir ve gene de aynı şey değildir.
Ve onlar için tüm şeyler karşıt yönlerde gider!
Çünkü olmayan şeylerin oldukları hiçbir zaman kanıtlanmayacaktır.

Parmenides, Doğa Üzerine

Aynı şeydir yaşayanla ölmüş, uyanıkla uyuyan, gençle ihtiyar.
Bunlar değişince ötekilerdir ve ötekiler değişince de bunlar.
Bunların hayatı onların ölümü, onların hayatı da bunların ölümüdür.
Soğuk ısınır, sıcak soğur, yaş kurur, kuru nemlenir.
Kendinde ikilik olan şeyin "logos"da nasıl uyuştuğunu anlamazlar.
Daire çemberi üzerinde başlangıç ve son, ortaklaşa bir şeydir.
Keçeci mengenesinin doğru ve eğri yolu bir ve aynıdır.
İnen ve çıkan yol, bir ve aynıdır.
İyi ile kötü, bir ve aynı şeydir.
Zaman; oynayan, dama taşı süren bir çocuktur.
Bir çocuğun hakan oyunu!
Olduğu yerde kalan hiçbir şey yoktur.
Aynı ırmaklara girenlerin üzerine hep başka başka sular akar, gelir.
Aynı ırmaklara giriyoruz, hem girmiyoruz.
Hem biziz hem değiliz.
Aynı ırmağa iki kere girilemez.

Herakleitos, Doğa (W. Kranz, Antik Felsefe)

Soru

Yukarıdaki metinlere göre varlığın değişim problemiyle ilgili Parmenides ve Herakleitos'un düşüncelerindeki temel farklar nelerdir?

....

....

SOKRATES VE SOFİSTLERİN BİLGİ VE AHLAK ANLAYIŞLARI

MÖ 6-MS 2. yüzyıl felsefesinde doğa filozoflarından sonra insanın merkeze alındığı felsefi düşünceler tartışılmaya başlanmıştır. Bu tartışmaların bir tarafı Sofistler diğer tarafı ise Sokrates'tir. Sofistler; para karşılığı ders veren, bir konuda uzmanlaşmış bilgili kişilerdir. Bu kişiler özellikle konuşma sanatında (hitabet) ve siyasette eğitim vermişlerdir. Sofistler, bilgide kesinliğin olmadığını bu yüzden kesin bilgi arayışının da doğru olmadığını savunmuşlardır. Sokrates ise kesin bilginin var olduğunu ve ahlaki bilgilerin de bu türden bilgiler olduğunu savunmuştur.

Sofistler ve Sokrates hakkındaki bilgiler daha çok Sokrates'in öğrencisi olan Platon'un yazmış olduğu diyalog türü eserlere dayanır.

Sofistler

Protagoras ve **Gorgias** başta olmak üzere Sofistlere göre insan duyular yoluyla edinilen bilgilerde algı yanılması yaşar. Suya batırılan çubuğun düz olmasına rağmen onun kırık görünmesi bu yanılmadan kaynaklanır. Bilgi edinme sürecinde duyuların kullanılması, elde edinilen bilginin hatalı olma ihtimalini doğurur. Dolayısıyla onlara göre her zaman geçerli olan kesin bir bilgi yoktur. Çünkü bilgi, kişiden kişiye değişen **göreceli** bir niteliğe sahiptir. Felsefede bu bakış açısı rölativizm olarak adlandırılır. Protagoras, "İnsan her şeyin ölçüsüdür." derken bir şeyin doğru veya yanlış olmasını tamamen kişiye bağlar. Benzer biçimde Gorgias, "Hiçbir şey yoktur, olsa da bilemeyiz, bilsek de aktaramayız." sözüyle üzerinde uzlaşılabilecek hiçbir bilgi olmadığını savunur.

Sofistler, bilgi görüşlerinde olduğu gibi ahlak görüşlerinde de göreceliği temele alırlar. İyi ve kötünün insanın kendinde anlam kazandığını ileri sürerler. Onlara göre herkesin uymak zorunda olduğu ahlaki bir yasa, insanın bu göreceli algısından dolayı mümkün değildir.

Sokrates

Görsel 1.5: Sokrates'in Ölümü

"Sorgulanmamış yaşam, yaşamaya değmez." diyerek hayatın sorgulanmasına dikkat çeken Sokrates, soru sorma ve fikir tartışmalarını felsefesinin yöntemi olarak gören filozoftur. Sokrates, düşüncelerinden dolayı yargılanmış ve idama mahkum edilmiştir (Görsel 1.5).

Sokrates, ahlak üzerine kapsamlı olarak felsefe yapan ilk filozoflardandır. Sokrates'in ahlak görüşleri Platon, Aristoteles ve daha birçok filozofu etkilemiştir. Günümüz açısından da evrensel bir niteliğe sahip olma iddiasını taşır.

Sokrates, Sofistlerin doğru bilginin mümkün olamayacağına yönelik düşüncelerini eleştirir. Sokrates'e göre ahlaki doğrular vardır ve bunlar Sofistlerin dediği gibi göreceli değildir. Sokrates'in görüşlerinin ana teması şudur: Bilgi; ahlaklı ve erdemli olmayı getirir, kişinin bilgisizliği ise ahlaktan yoksun davranışlar göstermesine neden olur. Ona göre kimse bilerek kötülük yapmaz. İnsan, özü itibarıyla iyidir. Kötülük, onun bilgisizliğinden kaynaklanır.

Sokrates, geliştirmiş olduğu tartışma yöntemiyle insanlarda doğuştan var olduğunu düşündüğü bilgileri ortaya çıkarmaya çalışır. İlk önce kendisinin hiçbir şey bilmediğini dile getirerek (ironi), örneğin onlara "Cesaret nedir?" gibi sorulardan birini yönelterek tartışmayı başlatır ve onların görüşlerinden hareketle de başka sorular sorarak kendi cevaplarını gözden geçirmelerini sağlar. Tartışma boyunca karşı tarafın fikirlerinin güçsüzlüğünü ortaya çıkarır. Konuşulan konuyla ilgili doğuştan var olan bilgilerin hatırlanmasına imkân verir. Doğru bilgi bir anlamda kişinin akıl yürütmeleri ile doğurtulur.

Bu yöntem, günümüzde Sokratik Yöntem (maiotik yöntem) olarak bilinmektedir (Şekil 1.1).

Soru sorulur.	Karşı taraftan verilen cevaplar için kanıt sunması istenir.	Kanıtları destek- lemeyen istisna örnekler sunulur.	Sunulan örneklerin tekrar gözden geçirilmesi istenir.	Sorgulamaya karşı görüş geçersiz kılınana kadar devam edilir.	Karşı tarafın doğru bilgiyi görmesi sağlanır.

Şekil 1.1: Sokratik Yöntem

Uygulama

Değer alanına yönelik bazı sorular aşağıda verilmiştir. Bu soruları sınıfta Sokratik Yöntem'le tartışınız. Tartışma sürecinde savunulan ve geçersiz kılınan görüşleri aşağıda boş bırakılan yerlere nedenleriyle birlikte yazınız.

Adalet nedir?

İddia	**Karşı İddia**
1. *Adalet güçlünün işine gelendir.*	1. *Adalet güçlünün değil haklının yanındadır.*
2. *Güçlü kimseler, nüfuzlu ya da zengin kimselerdir. Gücün cazibesi tesirlidir.*	2. *Bir ülkede güçlü ve yetkin kimseler, yasalardan ayrılmayan yargıçlardır.*
3. *Yetkili kimseler gücünü çıkarlarına göre kullanır.*	3. *Büyük ve nüfuzlu kişilerin çıkarlarının çatıştığı zamanlarda neler olacak düşündün mü? Bu durum nasıl sona erecek peki?*
4. *Otoriter ve zorba olan, çatışmayı durduracak ve dağılan insanları ateşin etrafında toplayacaktır. Daha zorba olan diğerinin ateşine su katana kadar bu durum devam eder.*	4. *Bu durumda eskiden güç sahibi olanın durumu ne olacak?*
5. *Güçlü olan gücünü kaybedecek sonunda güç el değiştirecektir.*	5. *Akıllı bir kimse bilir ki bir gün güçlü güçten düşer ya da kendinden daha güçlüsü karşısına dikilir. Öyle bir gün gelir, güçlü dediğin kimseler de adaleti arzu eder.*
6. *Yani adalet, güçlü güçsüz herkes için zorunludur diyorsun? Peki. Onlar adaleti nerede arayacaklar?*	6. *Doğruluktan ayrılmayan yargıçlarda arayacaklar çünkü onlar adaleti sağlayacak olan tek yetkin kimselerdir.*

Sabır nedir?

İddia	**Karşı İddia**
....	....
....	....
....	....
....	....
....	....
....	....

PLATON VE ARİSTOTELES’İN VARLIK, BİLGİ VE DEĞER ANLAYIŞLARI

Felsefe tarihinin önde gelen filozoflarından Platon ve Aristoteles’i çağın diğer filozoflarından ayıran temel fark, felsefenin bütün alanlarına yönelik görüşleri belli bir sistemde sunmaları ve felsefe alanında yazılı eserler bırakmalarıdır (Görsel 1.6).

Platon ve Aristoteles, çeşitli tartışmaların ana problemlerini tespit etmiş ve onlara yönelik tutarlı görüşler ileri sürmüştür. Bütüncül felsefelerinden dolayı felsefe tarihinin ilk sistem filozofları olarak nitelendirilirler.Platon, görüşleriyle idealizmin Aristoteles de realizmin öncüsü olarak kendilerinden sonra gelen filozoflara ilham vermiş ve yol gösterici olmuştur.

Görsel 1.6: Platon ve Aristoteles

Platon

Platon, yalnız MÖ 6-MS 2. yüzyıl boyunca değil tüm zamanların en önemli filozoflarından biri olarak kabul edilmektedir. Kimilerine göre felsefenin bütün tartışma başlıklarını açmış, kimilerine göre ise kendinden önceki düşünürlerin (özellikle Herakleitos, Parmenides, Protagoras ve Sokrates) fikirlerini sentezlemiştir. Platon’un felsefe tarihinin ilk sistemli filozofu olması; siyasetten sanata, dinden eğitime bütün alanlarda kendi felsefesi içinde tutarlı ve bütünlükçü görüşler ortaya koymasındandır.

Platon felsefesi üzerine çalışma yapan birçok araştırmacı, Platon’u felsefeye yönlendiren adımın siyaset olduğunu düşünmektedir. Hocası Sokrates’e yaşadığı toplumun idam hükmünü vermesi onu bu arayışa itmiştir.

Herkes için geçerli doğrulukla ilgili değişmez bir gerçeklik arayışına giren Platon, bütün felsefesinin temelini oluşturacak fikri ortaya atacaktır. Bu değişmez gerçeklik alanı, idealar dünyasıdır. Platon’un gerçekliğe yönelik düşünceleri **idealar kuramı** olarak ifade edilmiştir.

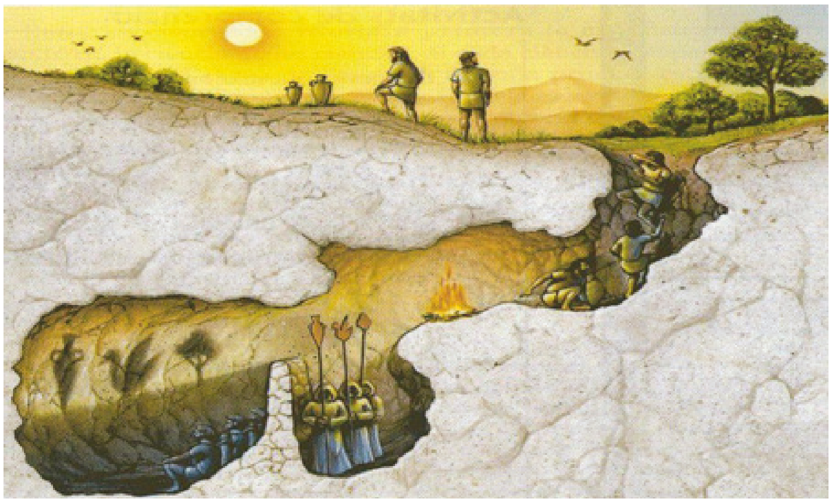
Platon’un Varlık Anlayışı

Platon öncesi filozoflarda varlığa yönelik düşünceler varlığın değişimi konusunda farklılık göstermektedir. Platon, varlığın değişimini kabul ve reddeden düşüncelerden yola çıkarak “idealar kuramı” olarak isimlendirilen varlık anlayışını oluşturmuştur.

Platon’a göre gerçek varlık, değişmeden kalabilen olmalıdır; aksi hâlde bilgisine ulaşılamaz. Platon’un varlık anlayışının temelinde akılla kavranabilen, değişmeyen, kendi kendinin nedeni olan gerçek varlıklar, idealar vardır. İdealar duyusal dünyanın dışındadır. Duyusal alana bağlı olan varlıklar ise idealardan pay alarak var olan fenomenlerdir. Bu varlıklar, ideaların yani gerçeğin birer kopyasıdır.

Platon’un Bilgi Anlayışı

Platon, bilgi anlayışını oluştururken varlık anlayışından yola çıkar. Gerçek varlığın yani ideanın bilgisiyle sadece bir yansıma olan fenomenlerin bilgisini ayırmıştır. İdeaların bilgisi, idealar dünyasından akıl yoluyla edinilir. Akıl bu bilgiye ulaşmak için idealara, ideaların bilgisinin olduğu kendi içine dönmelidir. Bu kendine dönüş bir tür anımsamadır. Platon’a göre ideaların bilgisi doğuştan zihinde hazır bulunur. Platon, bu bilgilere **episteme** demektedir. Bu düşünceye ruhun ölümsüzlüğü fikriyle ulaşır. Ruh, doğum ve ölümle idealar ve fenomenler dünyasına gidip gelmektedir. Bu gidiş ve gelişlerde idealar dünyasında görülenler fenomenlerin ışıltısında unutulmaktadır. Platon’un bilgi anlayışında fenomenlere yönelik bilgiler, gerçek bilgi olarak kabul edilmez. Fenomenler, insanda sadece **sanı** ve **tahmin**ler oluşturur.

Görsel 1.7: Platon'un mağara benzetmesi

Yer altında, mağaramsı bir yer içinde insanlar çocukluklarından beri ayak ve boyunlarından zincire vurulmuş bir mahpus olarak yaşar. Kımıldayamaz ve burunlarının ucundan başka bir yeri göremezler. Yüksek bir yerde yakılmış ateş arkalarında parıldar. Mahpuslarla ateş arasındaki yolda başka insanlar, ellerinde tahtadan yapılmış kuklalar taşır. Mahpuslar, bu kuklaların karşılarındaki mağaranın duvarına yansıyan gölgelerini görüp bunları gerçek zanneder. Gerçek, mahpuslar için nesnelerin gölgelerinden başka bir şey olamaz (Görsel 1.7). Platon'un varlık anlayışına göre gölgeler fenomenleri, kuklalar ise ideaları sembolize eder. İnsanların duyularla elde ettiği fenomenlerin bilgisini gerçek olarak düşünmeleri yanılgıdır. Gerçek, akılla ulaşılan ideaların bilgisinden oluşur.

Uygulama

Aşağıda sinema salonu görseli verilmiştir (Görsel 1.8). Platon'un mağara benzetmesi ile günümüz sinema salonlarını karşılaştırıp Tablo 1.2'deki eşleştirmeyi yapınız.

Görsel 1.8: Sinema salonu

Tablo 1.2: Kavramlar

Mağara Kavramları	Sinema Salonu Kavramları
Mahkûmlar	....
Ateş	....
Duvardaki gölgeler	....

Platon'un Değer Anlayışı

Felsefede değer kavramı; etik, siyaset ve sanat gibi alanların dahil olduğu bir adlandırmadır. Platon'un etik, siyaset ve sanat anlayışları; bilgi anlayışında olduğu gibi varlık anlayışıyla şekillenir.

Platon'un gerçek varlıklar olarak nitelendirdiği ideaların en üstünde **iyi ideası** bulunur. Platon ahlak anlayışını bu doğrultuda oluşturur. Platon'a göre ahlakın kaynağı mutluluktur ve mutluluğa iyi ideasına ulaşmaya çalışmakla varılır. İyi ideasına ulaşmak için onun bilgisini ortaya çıkarmak; bunun içinse erdemli, adil ve doğru olmak gereklidir.

Platon, siyaset felsefesi düşüncelerini insanların istek ve ihtiyaçlarının doğal olarak oluşturduğu "devlet" düşüncesiyle açıklar. Platon'a göre devlet; insanların "iyi", "güzel" ve "doğru" bir hayat yaşamaları için ortaya çıkmıştır. Platon, devletin böylesi bir amacı gerçekleştirebilmesinin koşulu olarak yöneticilerin filozof olması gerektiğini söyler. Ona göre ancak ve ancak filozoflar iyi ideasının bilgisine ulaşabilir. Filozofların erdemi bilgeliktir. Filozofların bilgece yönetimi insanların mutlu olmasını sağlar.

Platon, sanat anlayışını da varlık anlayışına göre kurar. Ona göre sanat, gerçeğin soluk bir kopyası olan fenomenlerin birer kopyasını yapmaya koyulursa değersiz bir ürün ortaya çıkarır. Bu hâliyle sanat, sadece yansımanın yansımasıdır. Platon'a göre sanatçı, eserlerinde fenomenleri değil ideaları yansıtabildiğinde mükemmelliğe ulaşır.

Aristoteles

Platon'un öğrencisi olan Aristoteles, bir diğer önemli sistem filozofudur. Aristoteles'in düşüncelerinin anlaşılması için ona iki açıdan bakılabilir. Birincisi, eserlerinde kendinden önceki filozofların düşüncelerine yer vermesi ve onların ele aldığı problemleri ayrıntılı olarak inceleyerek kendi çözüm yollarını göstermesidir. Bu yönüyle ilk felsefe tarihçisi olarak da kabul edilen Aristoteles, problemlere sistematik açıdan yaklaşmış ve öğretici bir dil kullanmıştır. İkincisi ise yapmış olduğu çalışmalarıyla felsefenin dışında birçok alana (bilim, sanat vb.) katkısı ve günümüze etkisidir. Özellikle 2-15. yüzyıl arasında Hristiyan ve İslam coğrafyalarındaki felsefelerin temelinde Aristoteles'in etkisi açık olarak görülür. Onun fizik ve mantık alanındaki çalışmaları, bu dönemin düşünce dünyasının şekillenmesinde rol oynamıştır.

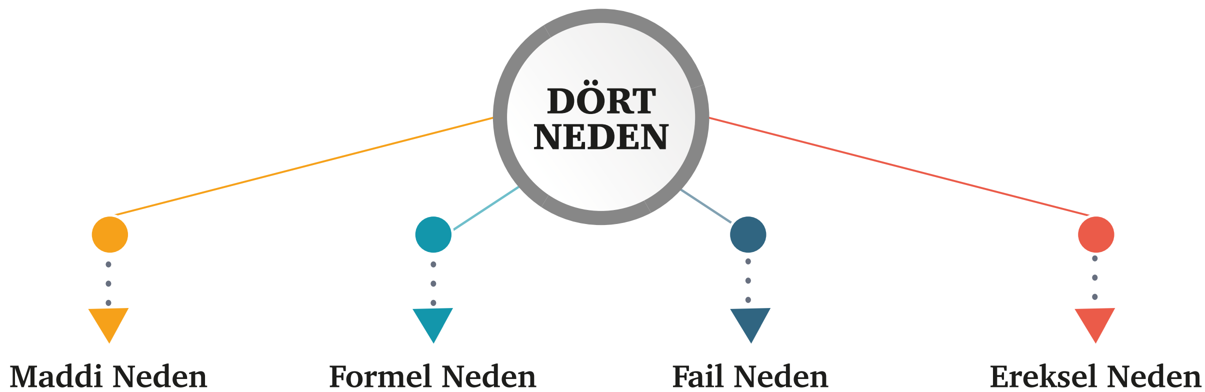
İslam filozofları tarafından "ilk öğretmen" olarak da isimlendirilen Aristoteles'in eserleri Arapçaya çevirilmiş ve yapılan çalışmalarla bilim ve felsefe alanında önemli gelişmeler sağlanmıştır.

Aristoteles'in Varlık Anlayışı

Aristoteles, varlıkların görünüşlerinin sürekli değiştiğini belirtir. Değişime uğrayan şeyin yani maddelerin değişim süresince özlerini koruduğunu düşünür. "Gerçek varlık nedir?" sorusuna hocası Platon'un görüşlerini eleştirerek cevap verir. Platon, gerçek varlığı fenomenlerden ayrı olarak düşünmüştür. Ona göre gerçek varlık, kendisinin adlandırdığı idealar dünyasındadır ve fenomenler, onların birer kopyasıdır. Aristoteles ise gerçek varlığın ayrı bir dünyada olmadığını düşünür ve Platon'dan farklı olarak maddelerin özünde bulunduğunu ileri sürer. Aristoteles'e göre varlıkların değişim içinde olması onların öz ya da tözlerinin değişmesini gerektirmez. Varlıkların özünün korunarak başka başka varlıklara dönüştüğünü savunur.

Aristoteles, değişim problemini **madde ile form** arasında kurduğu ilişkiyle ele alır. Ona göre duyularla fark edilen her şey, form (biçim) kazanmış maddelerdir. her varlık bir maddenin veya birden fazla maddenin birleşmesi sonucunda oluşmuş bir formdur. Aynı zamanda kendinden oluşan başka bir formun da maddesidir.

Aristoteles'e göre doğadaki her varlığın bir nedeni vardır. O, herhangi bir şeyin varlığını ve dünyadaki işlevini dört neden görüşüyle açıklar (Şekil 1.3).

Şekil 1.3: Aristoteles, "Dört Neden Görüşü"

Maddi Neden: Bir şeyin kendisinden yapıldığı veya kendisinden meydana geldiği maddedir. Alçıdan yapılmış bir vazonun maddi nedeni alçıdır.
Formel Neden: Bir şeyin biçimsel nedenidir. Alçının vazo görünüşünü alması formel nedendir.
Fail Neden: Hareket ettirici neden olarak da bilinen fail neden, maddenin biçim kazanmasını sağlayan nedendir. Alçının vazoya dönüşmesini sağlayan sanatçı, fail nedendir.
Ereksel Neden: Bir maddenin biçim kazanmasındaki amacını gösteren nedendir. Vazonun bir demet çiçek için biçim almasının nedeni ereksel nedendir.

Uygulama

Aşağıda Hitit Güneşi heykeli görseli verilmiştir (Görsel 1.9). Bu heykele yönelik verilmiş ifadelerin, Aristoteles'in dört neden öğretisine göre karşılıklarını yazınız.

Heykeltıraş

....
....

Güneşe Benzemesi

....
....

Kil

....
....

Hitit Medeniyetini Temsil Etmesi

....
....

Görsel 1.9: Hitit Güneşi heykeli

Aristoteles'in Bilgi Anlayışı

Aristoteles felsefesinin sistematiğini onun bilgi anlayışı oluşturur. O, "Bütün insanlar doğal olarak bilmek isterler." der. Herhangi bir şeyin bilinmesini idealar kuramı görüşüyle açıklayan Platon'dan farklı olarak Aristoteles, bilmenin duyular ve akıl yürütme yoluyla gerçekleştiğini düşünür.

Aristoteles'e göre bilinen şey, duyuları etkileyen form almış maddelerdir. İnsan, potansiyel olarak maddeleri algılar ve akıl yoluyla onların ne olduğunu anlar. Bir şeyin bilinmesi, onun nedenlerinin bilinmesidir. Bilgi; ona göre doğru tümel önermelerle tikel önermeler arasında akıl yürütmeyle kurulur, ilgili olduğu nesneyle aynıdır ve onun nedenlerinin bilgisidir.

Aristoteles'e göre bir şeyin ne olduğunu söylemek için o şeyi bir kavramla ilişkilendirmek gerekir. "Bu, bir masadır." dendiğinde karşılaşılan nesne, masa kavramıyla tanımlanmış olur. Bu tanımlama zihinde var olan kategoriler aracılığıyla olanaklıdır. Dolayısıyla varlığın bilgisinin ona ait olan kategorilerle bilinebileceğini belirtir.

Aristoteles'in Değer Anlayışı

Aristoteles'in ahlak görüşleri "Nikomakhos'a Etik" adlı eserinde yer alır. Nikomakhos, Aristoteles'in oğludur ve bu eseri, Aristoteles'in ölümünden sonra oğlunun yayımlattığı söylenir.

Aristoteles, her eylemin iyiyi arzuladığını söyler ve bu iyinin ne olduğunu sorgular. Her yapılan eylemin bir amacı olduğunu ve bunun iyi ile ilgili olduğunu belirtir. Ona göre insan bu iyi ile mutlu olur. Mutluluk, en güzel ve en hoşa gidendir. **Mutluluk**, "Ruhun amacıdır." ve bu amaca uygun davranış, erdeme uygun olan davranıştır. Dolayısıyla Aristoteles'e göre erdemin araştırılması gerekir ve bu erdemler, insan ruhunun erdemleridir. İnsanın bir özelliği olarak erdemi görür.

Aristoteles'e göre iki tür erdem vardır: düşünce ve karakter. Düşünce erdemi eğitimle, karakter erdemi de alışkanlıkla elde edilir. Karakter erdemleri çevreyle oluşan erdemlerdir. Aristoteles, insan eylemlerindeki aşırılık veya eksikliğin iyi olmadığını ve insanı mutsuz ettiğini belirtir. Ona göre erdemli olmak bu iki uç arasında orta yolu bulmaktır. Erdemlilik eylemlerin aşırılığı ya da eksikliği nedeniyle bozulur. Kişi, kendi iradesiyle orta yolu bulur. İnsanın erdemli olması buna bağlıdır. Aristoteles'in görüşü günümüzde **altın orta** olarak da bilinir (Şekil 1.4).

Şekil 1.4: Altın orta örneği

"Nikomakhos'a Etik" adlı eserinde ortaya koyduğu düşünceleri aynı zamanda onun siyaset ile ilgili görüşlerine de zemin teşkil eder.

Mutluluğun yaşanması için doğru ortamın toplumsal yaşam olduğunu ileri sürer. Sosyal olmayan insanların mutlu olmadığını belirtir. Aristoteles, "İnsan, doğası gereği siyasi bir hayvandır." sözüyle bunu anlatmak ister. Mutluluğun sırrı, toplumsal ve siyasal düzen içindedir. Devlet, yapacağı düzenlemelerle bireylerin mutluluğunu sağlayabilir.

Aristoteles'in iyi ve erdem temelinde ahlaki davranışları açıklaması, çağdaş dünyada toplumun bir üyesi olan insanın sorumluluklarını fark etmesi açısından önemlidir.

Uygulama

Aristoteles'in "altın orta" görüşünden hareketle boş bırakılan yerlere verilen kavramları yazınız.

cömertlik, sorumluluk, dengeli olma, cesaret, bilgelik

Eylemin Eksikliği	Altın Orta	Eylemin Aşırılığı
Korkaklık	....	Delice atılganlık
Güdümlü olma	....	Asilik
Cimrilik	....	Savurganlık
Vurdumduymazlık	....	Aşırı kaygılılık
Cahillik	....	Bilgiçlik

1.3. MÖ 6. YÜZYIL-MS 2. YÜZYIL FİLOZOFLARININ FELSEFİ GÖRÜŞLERİNİN ANALİZİ

MÖ 6-MS 2. yüzyıl felsefi döneminde yapılan felsefe tartışmalarını daha iyi anlamak için aşağıda o döneme ait metinler verilmiştir. Bunlara yönelik hazırlanmış metin analizi uygulamalarını yapınız.

Metin Analizi

Aşağıdaki metni okuyup metinden hareketle verilen soruları cevaplayınız.

ÜSTÜN ERDEM

Birinci Bölüm (Öğrenmek)

Filozof Tsang dedi ki (IV): "Her gün kendimi üç nokta üzerinde yoklarım. Başkaları için bir iş görürken acaba onlara bağlı mıyım? Arkadaşlarla konuşurken içten miyim? Derslerden yeterli derecede bilgi edinebildim mi?"

Üstat dedi ki (VII): "Bir bilgin ağırbaşlı değilse ona karşı saygı gösterilmez. Onun bilgisi de sağlam değildir.", "Bağlılığı ve içtenliği birinci planda tut.", "Kendine uygun olmayan kimselerle arkadaşlık etme.", "Yanlışlarını düzeltmekten korkma."

Dördüncü Bölüm (Komşulara Karşı Erdemli Olmak)

Üstat dedi ki (II): "Erdemli olmayan kimseler (…) sıkıntıya ve eğlenceye karşı koyamazlar."

Üstat dedi ki (III): "**İstenç** (irade), erdemin üzerine kurulursa nefret uyandırıcı davranışlar olmaz."

Üstat dedi ki (IX): "Büyük ve üstün insan, erdemi; küçük insansa rahatını düşünür."

On İkinci Bölüm (Yen Yüan)

Chung-kung: "**Üstün erdem**"i sordu.

Üstat yanıt verdi (II): "Ülke dışına çıktığında herkese sanki büyük bir konuğu kabul ediyormuşsun gibi davran. Sanki bir kurban töreninde görevliymişsin gibi halkına hizmet et. Kendine yapılmasını istemediğin şeyleri başkasına yapma. Gerek ülkende gerekse ailende kendine karşı bir yakınmada bulunulmasına yol açma."

Konfüçyüs, İdeal Bir İnsan ve Topluma Dair Konuşmalar

1- Metinde kırmızıyla yazılmış kavramlarla ne anlatılmak istenmiştir?

2- Metinde altı çizili bölümde vurgulanmak istenen düşünce nedir? Açıklayınız.

3- İnsanın çıkarını düşünmesi, Konfüçyüs'ün ahlak görüşleri açısından ne gibi sonuçlar doğurmaktadır? Değerlendiriniz.

Metin Analizi

Aşağıdaki metni okuyup metinden hareketle verilen soruları cevaplayınız.

SOKRATES'İN SAVUNMASI

Atinalılar! Beni suçlayanların üzerinizdeki tesirini bilemiyorum. (…) Birçoğunuzu ta çocukluğunuzdan beri yalanlarla kandırarak güya göklerde olup bitenlerle uğraşan, yerin altında neler geçtiğini araştıran, yanlışı doğru gibi göstermeyi beceren Sokrates adlı bir bilgin olduğuna sizi inandırmışlardır. (…) İnsan bilgisinin büyük bir şey olmadığını, hatta hiçbir şey olmadığını göstermek istemiştir; (…) Bilge sandığım kimi bulursam konuşup soruyorum; bilge olmadıklarını anlayınca da Tanrı sözüne hak vererek bilge olmadıklarını kendilerine gösteriyorum.

Meletos, şöyle gel; bana cevap ver:

– Sence kötü kimselerle birlikte yaşamak mı yoksa iyi kimselerle birlikte yaşamak mı daha iyi? Cevap versene dostum; zor bir şey sormuyorum. İyi insanlar yanlarındakilere hep **iyilik,** kötüler de **kötülük** ederler. Değil mi?

– Şüphesiz.

– Şimdi, bir arada yaşadığı kimselerden faydalanan, çok zarar görmek isteyen var mı? Cevap ver dostum; kanun, cevap vermeni emrediyor. Zarar görmek isteyecek kimse var mıdır?

– Elbette yoktur.

– Peki, gençleri doğru yoldan çıkarıyor, kötülüğe götürüyor diye beni suçluyorsun. Sence ben bu suçu bilerek mi bilmeyerek mi işliyorum?

– Bilerek diyorum.

– Demek ki Meletos, iyilerin yanlarındakilere iyilik; kötülerin ise kötülük ettikleri şu genç yaşında senin yüksek zekânca bilinen bir gerçek olduğu hâlde ben bu yaşımda birlikte yaşamak zorunda olduğum bir kimseyi doğru yoldan ayırırsam ondan bana zarar geleceğini bilmeyecek kadar karanlık ve bilgisizlik içindeyim. Hem de bunu iddiana göre bile bile yapıyorum. Meletos, buna ne beni inandırabilirsin, ne de başkalarını. Öyleyse ya ben onları doğru yoldan çıkarmıyorum yahut da çıkarıyorsam bunu bilmeyerek yapıyorum, her iki hâlde de yalan söylüyorsun. Bundan başka işlediğim suç bilmeyerek işlenmişse kanun onu suç tanımaz, beni bir kenara çekerek ayrıca hatırlatman ve öğüt vermen gerekirdi çünkü öğütle bilmeyerek işlediğim suçu, herhâlde işlemekten vazgeçerdim. Hâlbuki sen benimle konuşmaktan, bana öğretmekten kaçındın, bunu istemedin; beni mahkemeye, kanunun aydınlatılması gerekenleri değil cezalandırılması gerekenleri gönderdiği mahkemeye sürükledin.

Platon, Sokrates'in Savunması

1- Metinde kırmızıyla yazılmış kavramlarla ne anlatılmak istenmiştir?

2- Metinde altı çizili bölümde vurgulanmak istenen düşünce nedir? Açıklayınız.

3- Sokrates'e göre bilgi ve erdem arasındaki ilişkiyi açıklayınız.

Metin Analizi

Aşağıdaki metni okuyup metinden hareketle verilen soruları cevaplayınız.

DEVLET

1. Kitap: "Buradan şu çıkıyor ki sevgili dostum Thrasymakhos (Tireysimakos), adaletsiz olmak adil olmaktan asla daha yarar getirici olamaz." (…) "Ben, aslında hiçbir şey bilmediğimi anlamış oldum. Çünkü adaletin özünün ne olduğunu bilemedikten sonra onun bir yetenek, beceri (erdem) olup olmadığını, ona sahip olanın mutlu olup olmadığını nasıl bilebilirim ki?"

3. Kitap: "İyi eğitilmiş **erdemli bir ruh**, hem kötülüğün hem de iyiliğin nasıl bir şey olduğunu öğrenir. Bana kalırsa **bilgelik** kötü adamın değil erdemli adamın sahip olabileceği bir meziyettir."

6. Kitap: "Bir devletin ve tek bir bireyin kusursuz bir yapıya sahip olabilmesi için şu sapkınlaşmamış ama toplum tarafından işe yaramaz olarak kabul edilen az sayıdaki filozofun bunu istesinler ya da istemesinler devlet yönetiminin içinde bulunmaları gerektiğini söylüyorum."

7. Kitap: "İnsanları yerin altındaki mağaraya benzer bir mekânın içinde, kafanda ve gözünde canlandır; bu mekânın ışığın geldiği yönde mağaranın kendisi kadar geniş bir ağzı bulunmaktadır. Bu mağaranın içinde insanlar, çocukluktan itibaren orada yaşamak mecburiyetinde kalmış ve sadece karşılarına bakabilecekleri ama zincirlerden ötürü başlarını (sağa-sola) çeviremeyecekleri şekilde boyunlarından ve bacaklarından zincirlenmiş hâlde yaşamaktadırlar. Çok uzaklardan, arkalarından ve yüksekten bir ateşin ışığı parlamaktadır; bu ışık ve zincirlenmiş insanların arasında bir yol yukarılara gitmektedir; bu yolun üzerinde tıpkı kukla oynatanların seyircinin önüne çekmiş oldukları ve üzerindeki sahnede sanatlarını icra ettikleri tahta perdeye benzeyen alçak bir duvar düşünün."

…

"Zincirlerden kurtulma, gölgelerden yüzünü çevirip resimlere (görüntülere) ve mağaradaki ışık kaynağına bakma, sonra da mağaradan Güneş'e yükselme, orada (gözün kamaşması nedeniyle) geçici olarak önce varlıklara, bitkilere ve Güneş'e bakamama, buna karşılık sudaki Tanrısal imgelere ve hakiki şeylerin gölgelerine bakma ama elbette (mağaradaki gibi) başka sadece güneşe benzer bir ateşin ışığıyla ortaya çıkmış imgelerin gölgelerine değil. İşte bütün bunlar, yukarıda saydığımız bilimler ile uğraşmanın içinde yer alırlar; hani güçleri ruhumuzun o en iyi bölümünü varlık dünyasına (var olma hâli) bakmaya götüren bilimlerin ve orada bedenin en açık-seçik, belirgin bölümü, cisimsel olanın ve görünür dünyanın en aydınlık bölümüne yönlendirilir."

Platon, Devlet

1- **Metinde kırmızıyla yazılmış kavramlarla ne anlatılmak istenmiştir?**

2- **Metinde altı çizili bölümde vurgulanmak istenen düşünce nedir? Açıklayınız.**

3- **Platon'a göre bilmeyen birine bilmediğini göstermek neden gereklidir? Açıklayınız.**

Metin Analizi

Aşağıdaki metni okuyup metinden hareketle verilen soruları cevaplayınız.

DAVRANIŞLARDA ORTA YOLU BULMA

İkinci Kitap

Biri düşünce, diğeri ise **karakter erdemi** olmak üzere iki tür erdem vardır. Bunlardan düşünce erdemi daha çok eğitimle oluşur ve gelişir, bu nedenle de deneyim ve zaman gerektirir; karakter erdemi ise alışkanlıkla edinilir.

...

Üzerinde durduğumuz sav, her ne kadar böyle bir sav ise de onu desteklemeyi denemeli. İlkin güç ve sağlık konusunda gördüğümüz gibi "Bu tür şeyler, doğal yapıları gereği eksiklik ya da aşırılık yüzünden bozulur." savını araştıralım. Nitekim aşırı ve eksik yapılan beden eğitimi gücü yıpratır, aynı şekilde içecek ve yiyecekler çok fazla ya da çok az olduğu zaman sağlığı bozar; dengeli olduğu zaman ise sağlığı meydana getirir, artırır ve korur. Ölçülülük, yiğitlik ve öteki erdemlerde de bu böyledir. Her şeyden kaçan, korkan ve hiçbir şeye dayanamayan korkak; hiçbir şeyden korkmayan, her şeyin üzerine giden cüretli olur. Aynı şekilde her hazzı tadan ve hiçbirinden uzak kalmayan haz düşkünü, yabani gibi hepsinden kaçan ise duygusuz olur. Ölçülülük de yiğitlik de aşırılık ya da eksiklik yüzünden bozulur, orta olma ile korunur.

...

O hâlde karakter erdeminin **orta olma** olduğu ve ne şekilde orta olduğu: Biri aşırılık öteki eksiklik olan iki kötülüğün ortası olduğu ve etkilenimlerde ve eylemlerde ortayı hedef edinmekle böyle olduğu yeterince belirtilmiş oldu. Bu nedenle erdemli olmak güç iştir. Her şeyde ortayı bulmak zor iştir. (...) Öfkelenmek, para vermek ve harcamak herkesin yapabileceği kolay bir şeydir ama bunların kime, ne kadar, ne zaman, niçin, nasıl yapılacağı ne herkesin bileceği bir şey ne de kolaydır. Bunları iyi yapmanın ender, övülesi, güzel bir şey olmasının nedeni de bu. Bunun için Kalypso'nun öğütlediği gibi ortayı arayanın önce ona daha karşıt olandan uzak kalması gerekiyor.

...

Nitekim uçlardan biri ötekinden daha çok yanlışa götürür; ortayı bulmak ise son derece güç olduğundan derler ki ikinci yol olarak en az kötü olanları seçmek gerekir. (...) Bu da bizim nelerden haz aldığımızdan nelerden acı duyduğumuzdan anlaşılacaktır. Öyleyse kendimizi bunlara ters yöne çekmemiz gerekli, eğri odunları düzeltenlerin yaptığı gibi isabetsizlikten çok uzaklaşmakla ortaya ulaşacağız.

Aristoteles, Nikomakhos'*a Etik*

1- Metinde kırmızıyla yazılmış kavramlarla ne anlatılmak istenmiştir?

2- Metinde altı çizili bölümde vurgulanmak istenen düşünce nedir? Açıklayınız.

3- Aristoteles'in "altın orta" **düşüncesinin temel dayanakları nedir? Açıklayınız.**

1.4. MÖ 6. YÜZYIL-MS 2. YÜZYIL FELSEFESİNİN DÜŞÜNCE VE ARGÜMANLARINI DEĞERLENDİRME

MÖ 6-MS 2. yüzyıl felsefi dönemine ait öğrendiğiniz bilgilerden hareketle aşağıda verilen tartışalım ve yazalım bölümlerini sınıf ortamında arkadaşlarınızla uygulayınız.

Tartışalım

MÖ 6-MS 2. yüzyılın önemli düşünürlerinden Protagoras, “İnsan, her şeyin ölçüsüdür.” sözüyle tanınmaktadır. Bu sözün temel argümanını belirleyerek tartışınız. Tartışmaya yönelik notlarınızı aşağıda verilen boşluğa yazınız.

Tartışma Notları

....

....

....

....

....

....

....

Yazalım

Günlük hayatta birçok örneği ile karşılaştığınız bilgi ve erdem ilişkisi hakkında (bilgi ve erdemin ne olduğu ve birbiriyle ilişkisinin doğurduğu sonuçları gözeterek) felsefi deneme türüne uygun özgün bir metin yazınız. Daha sonra Tablo 1.3’ü doldurup çalışmanızı sınıfta arkadaşlarınızla paylaşarak değerlendiriniz.

Tablo 1.3: Özgün Metin Yazımı Sonrası İstenenler

Başlık	....
Problemin Felsefedeki Yeri	....
Probleme Yönelik Fikirler	....
Kaynakça	....

ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME

A **Aşağıdaki cümlelerde boş bırakılan yerlere doğru sözcükleri yazınız.**

1. **Platon, ideaların bilgisine .... aracılığıyla ulaşılabileceğini belirtir.**
2. **Sokrates'e göre .... ahlaki olmayan davranışın nedenidir.**
3. **Konfüçyüs'e göre genç bir insanın arkadaşlarına karşı erdemi .... olmasıdır.**
4. **Bilginin ve ahlakın insanın algısı tarafından anlamlandırıldığını savunan düşünürlere .... denir.**

B **Aşağıda Romen rakamlarıyla verilen filozof isimlerini harf ile verilen felsefi kavramlarla eşleştirerek doğru harfi parantez içine yazınız.**

5.

	Filozoflar	Arkhe
( )	**I.** Thales	**a)** Ateş
( )	**II.** Anaksimenes	**b)** Atom
( )	**III.** Anaksimandros	**c)** Su
( )	**IV.** Empedokles	**ç)** Toprak, su, hava, ateş
( )	**V.** Demokritos	**d)** Apeiron
( )	**VI.** Herakleitos	**e)** Hava
		f) Evren

C **Aşağıda verilen açık uçlu soruların cevaplarını ilgili alanlara yazınız.**

6. **Aristoteles'e göre insan, nesnenin ne olduğunun bilgisini nasıl elde eder? Açıklayınız.**
....
....
....
....
....

7. **Aristoteles'in** "altın orta" **öğretisine bir örnek veriniz.**
....
....
....
....
....

8. **Meletos:** Sokrates, seni böyle vakitsiz bir sona sürükleyen bir ömürden utanç duymuyor musun?
Sokrates: Dostum, yanılıyorsun. Değeri olan bir kimse, yaşayacak mıyım yoksa ölecek miyim diye düşünmemelidir. Bir iş görürken yalnız doğru mu eğri mi hareket ettiğini, cesaretli bir adam gibi mi yoksa tabansızca mı hareket ettiğini düşünmelidir.
Platon, Sokrates'in Savunması
Sokrates'in yukarıdaki düşüncesine göre erdemli yaşamak için nasıl hareket edilmelidir? Açıklayınız.
....
....
....
....
....

9. İnsanın görme algısının fiziksel olarak bir sınırı vardır. Protagoras'a göre insan, duyuları aracılığıyla bilgi oluşturur. Duyular her insanda farklı yoğunlukta gerçekleştiğinden duyunun bilgisi göreceli ve değişir özelliktedir.
Protagoras'ın her şeyin ölçüsünün insan olduğu fikrine varmasında insanın duyularının değişebilir olmasının etkileri neler olabilir?
....
....
....
....
....

10. Ö. Faruk Erdem'in "Mitolojik Dönem ve Sonrasında Türklerin Felsefi Anlayışı" adlı makalesine göre Türk hikmetinin en eski örneklerine İslamiyet öncesi dönemde, destanlarda ve eski Türk savlarında rastlanır. Eski Türklerde yöneticinin en önemli özelliklerinden biri bilge olmaktır. Bu yüzden kağan ve vezir gibi yöneticilerde bilge olma özelliği aranır. Yöneticinin diğer erdemleri çalışkanlık, vatan sevgisi, cesaret, kahramanlık, gurur ve iyi huy olarak sıralanır. Eski Türk metinlerinde Platon ve Aristo gibi Antik Yunan filozofları arasında geçen bilge yönetici tartışmaları da görülür.
Metne göre eski Türk metinlerinde geçen hikmet görüşleriyle Antik Yunan filozoflarının felsefi görüşleri arasında benzerlik var mıdır? Açıklayınız.
....
....
....
....
....

11. **Sofislerin bilgi görüşünün temel özelliği nedir?**
....
....
....
....
....

12. **Sokratik yöntemin aşamaları nelerdir?**
....
....
....
....

D Aşağıda verilen çoktan seçmeli soruların doğru seçeneğini işaretleyiniz.

13. “Gılgamış Destanı”**nı tabletlere yazarak düşüncenin yazılı kültüre aktarılmasını sağlayan ilk medeniyet aşağıdakilerin hangisidir?**

A) Hint
B) Çin
C) İran
D) Mısır
E) Sümer

14. Konfüçyüs, “İdeal Bir İnsan ve Topluma Dair Konuşmalar” adlı eserinde “Erdem, erdem içindedir.” demektedir. Bu söze göre bir erdemi istemek başka bir erdemi de istemektir. Farklı erdemler birbirini tamamlayan bir yapıdadır.

Bu duruma uygun düşecek örnek aşağıdakilerin hangisinde verilmiştir?

A) Kurnaz esnafın müşterilerine karşı güler yüzlü davranması
B) Canı sıkılan kişinin eşine ev işlerinde yardım etmesi
C) Mahalle sakinlerinin mahalle çeşmesini tamir etmesi
D) Akrabalık ilişkilerini seven bir gencin bayram ziyaretlerine katılması
E) Kişinin şans oyunlarını haksız kazanç olarak görmesi

15. Thales; evrenin ana maddesini, ilk nedenini aramış, doğadaki her şeyin temelinde suyun olduğunu iddia etmiştir. Thales’ten sonra Anaksimandros, arkhe olarak sonlu bir varlık olan suyun sonsuz sayıda varlığın oluşumunu açıklamada yetersiz olduğunu söyleyerek arkheyi sonsuz olan “apeiron” kavramı ile açıklamıştır.

Buna göre aşağıdakilerden hangisi “apeiron”**un bir özelliği <u>olamaz</u>?**

A) Nicelik olarak sınırsızdır.
B) Duyusal, somut bir varlıktır.
C) Sonsuzluk niteliği vardır.
D) Bütün varlıkların temelidir.
E) Nitelik olarak belirsizdir.

16.

I. Diogenes
II. Lukianos
III. Aristoteles
IV. Thales
V. Ksenofanes

Yukarıdaki filozofların hangileri Anadolu’nun batısında <u>yaşamamıştır</u>?

A) I-II
B) II-III
C) II-III-IV
D) III-IV-V
E) I-II-III-IV-V

17. Değişme karşısında değişmeden kalan asıl varlığı bilmenin insan hayatına faydası hangi seçenekte doğru olarak verilmiştir?

A) Varlığın yapısının araştırılması ve “arkhe”nin ne olduğu sorusunun yanıtlanması
B) İnsanın gerçek varlığı ve değerli olanı bilmesiyle eylemlerine anlam vermesi
C) Duyuların bitmeyen bir değişmeyi ve oluşu işaret ederek insanı çevresine yöneltmesi
D) Değişmenin varlığın asıl gerçeği olup olmadığı konusunda insanı şüpheye düşürmesi
E) Değişmenin gerisinde değişmeden kalan ve üstün olan asıl varlığın olduğunu bilmesi

18. Lao Tse’nin düşüncesinde evrendeki her türlü değişimin beslendiği sonsuz kaynak aşağıdakilerden hangisidir?

A) Tao
B) İdea
C) Madde
D) Form
E) Aperion

19.
- **I.** Kâğıdın görüntüsü, gerçeğinin yansımasıdır.
- **II.** Kâğıdın bilgisi beyaz, yanıcı ve yırtılabilen olmasıdır.
- **III.** Kâğıdın bilgisi, görünüşünden soyutlanarak ideayla kavranır.
- **IV.** Kâğıdın bilinmesi, onun nedenlerinin bilinmesidir.

Aristoteles'in bilgi görüşüne ait olan öncüller aşağıdakilerin hangisinde verilmiştir?

A) I-II
B) I-III
C) II-III
D) II-IV
E) III-IV

20. Aristoteles'in görüşlerine göre insanın toplumsal yaşamdaki refahı neye bağlıdır?

A) Cömertlik
B) İyi yönetim
C) Bilgelik
D) Güç ve nüfuz
E) Çoğunluğun idaresi

21. Platon'un "Devlet" adlı eserindeki görüşleri dikkate alındığında devleti yönetenlerin bilgili, akıllı ve adil olması gerekir. **Buna göre aşağıdakilerden hangisi bu düşüncenin gerçekleşmesinin koşuludur?**

A) Topluluğun erke itaat etmesi
B) Yöneticilerin filozof olması
C) Yurttaşların eğitimden geçmesi
D) İnsanın toplumsal yaşama uyumu
E) İnsanların seçkin bir zümre tarafından yönetilmesi

22. Platon'a göre gerçeğin bilgisi "episteme"ye akıl yoluyla ulaşılır. Akıl, bu bilgiye ulaşmak için ruhun derinliklerine yönelir ve orada varolan bilgileri açığa çıkarır.
Platon'un bu görüşü aşağıdakilerden hangisiyle ifade edilir?

A) Bilmek, anımsamaktır.
B) Bilmek, tecrübe etmektir.
C) Bilgi, genellemelerle elde edilir.
D) Bilmek, özün bilgisini bilmektir.
E) Bilgi, tahmin ve sanıdan meydana gelir.

23. Ahlakın kaynağı mutluluktur ve mutluluğa iyi ideasına ulaşmaya çalışmakla varılır.
Platon'a göre iyi ideasına aşağıdakilerden hangisiyle ulaşılır?

A) Ödev bilinci taşımak
B) Erdemli olmak
C) Sorumlu davranmak
D) İyi niyetle hareket etmek
E) Faydalı olana yönelmek

24. Ustanın biri ormanda gezerken yaşlı bir ağaca rastlar. Ağacın dallarını keser, toplayarak atölyesine götürür. Dalları yontar ve şekil verir. Sonunda bir sandık yapar.

Metinde geçen usta ve sandık kavramları Aristoteles'in aşağıda verilen hangi nedenlerine sırasıyla karşılık gelmektedir?

A) Fail, maddi
B) Maddi, ereksel
C) Ereksel, maddi
D) Maddi, formel
E) Fail, formel

DEĞERLENDİRME

Cevaplarınızı cevap anahtarıyla karşılaştırınız. Yanlış cevap verdiğiniz ya da cevap verirken tereddüt ettiğiniz sorularla ilgili konuları veya faaliyetleri üniteye dönerek tekrarlayınız. Cevaplarınızın tümü doğruysa bir sonraki öğrenme faaliyetine geçiniz.

2. ÜNİTE

MS 2. YÜZYIL-MS 15. YÜZYIL FELSEFESİ

ÜNİTE KONULARI

2.1. MS 2. YÜZYIL-MS 15. YÜZYIL FELSEFESİNİN ORTAYA ÇIKIŞI
2.2. MS 2. YÜZYIL-MS 15. YÜZYIL FELSEFESİNİN AYIRICI NİTELİKLERİ
2.3. MS 2. YÜZYIL-MS 15. YÜZYIL FİLOZOFLARININ FELSEFİ GÖRÜŞLERİNİN ANALİZİ
2.4. MS 2. YÜZYIL-MS 15. YÜZYIL FELSEFESİNİN DÜŞÜNCE VE ARGÜMANLARINI DEĞERLENDİRME

TEMEL KAVRAMLAR

•Teoloji •İslam Felsefesi •Hristiyan Felsefesi •İnanç •Akıl

Giriş

Düşünce tarihinin en uzun dönemi olan MS 2-15. yüzyıl felsefesi, kendinden sonraki dönemleri etkilemiştir. Bu etkinin merkezini inanç ve inanca destek olan akıl oluşturmuştur. Dönemin anlaşılması için başvurulacak kaynaklar arasında filozof ve düşünürlerin eserleri önceliklidir. Bu dönem filozoflarının birçoğunun aynı zamanda din adamı olması bu kaynakların önemini daha da artırır. Din hakkında düşünen, düşündüğünü eyleme geçiren, onları yazıya aktaran bu filozofların ve bununla beraber diğer filozof ve düşünürlerin külliyatlarından yararlanmak o dönemin anlaşılması açısından faydalıdır.

Bu dönem felsefesi, iki farklı din anlayışından oluşan iki farklı felsefedir. Hristiyan felsefesi ve İslam felsefesi olarak belirginleşen bu felsefelerin MÖ 6-MS 2. yüzyıl felsefelerinden etkilendiği görülür.

Bu dönemde din, felsefenin neredeyse tek konusudur. Bununla beraber İslam felsefesinin var olduğu coğrafyalarda yoğun bir şekilde matematik, astronomi ve tıp alanında faaliyetlerde bulunulması etkili bilimsel buluşlar yapılmasını sağlamış ve dinin yanında bilimin de felsefede konu edinilmesine sebep olmuştur. Nitekim bazı filozofların aynı zamanda bilim insanı olması da bundandır.

Her iki coğrafya da tarih boyunca etkileşim içindedir. Özellikle çeviri faaliyetlerinde görülen bu etkileşim, dönem dönem bilgi paylaşımını sağlamıştır. Ayrıca bu durum, MS 2-15. yüzyıl felsefesinden 15-17. yüzyıl felsefesine geçilmesinde etkili bir unsur olarak yerini almıştır.

MS 2-15. yüzyıl felsefesi ünitesinde şu konular ele alınacaktır:

- İlk konuda dönemin felsefesini hazırlayan düşünce ortamını açıklayabilmek için bir önceki yüzyılın felsefesinin bu döneme olan etkisine değinilecektir.
- İkinci konuda öncelikle Hristiyan felsefesi ve İslam felsefesinin temel özellik ve problemleri üzerinde durulacaktır. Ardından “inanç-akıl ilişkisi” üzerinde iki coğrafyanın yaklaşımları ve aralarındaki farklar vurgulanacaktır. Bu konunun sonunda çeviri faaliyetlerinin İslam ve Batı felsefesine etkilerine değinilecektir.
- Üçüncü konuda örnek felsefi metinlerden hareketle filozofların görüşleri analiz edilecektir.
- Son konuda dönemin felsefesindeki örnek düşünce ve argümanları felsefi açıdan değerlendirebilmek için ilk olarak Anadolu bilgelerinden Mevlânâ, Yûnus Emre ve Hacı Bektâş Velî’nin eserlerinden derlenen bir metinden hareketle tasavvuf düşüncesindeki insan anlayışlarının tartışılması, ardından Anselmus’un “Anlamak için inanıyorum.” sözünden hareketle “inanç-akıl ilişkisini” ele alan özgün bir metin yazılması istenecektir.

Hazırlık Çalışmaları

1. MS 2-MS 15. yüzyıl tarihsel dönemi hakkında neler söylenebilir?
2. Çeviri faaliyetlerinin felsefeye etkisi neler olabilir?
3. Din ve felsefe arasında ilişki kurulabilir mi?

Neler Öğreneceksiniz?

- MS 2- MS 15. yüzyıl felsefesini hazırlayan düşünce ortamını açıklamayı,
- MS 2-MS 15. yüzyıl felsefesinin karakteristik özelliklerini açıklamayı,
- MS 2-MS 15. yüzyılın örnek felsefi metinlerinden hareketle filozoflarının felsefi görüşlerini analiz etmeyi,
- MS 2-MS 15. yüzyıl felsefesindeki örnek düşünce ve argümanları felsefi açıdan değerlendirmeyi öğreneceksiniz.

2.1. MS 2. YÜZYIL-MS 15. YÜZYIL FELSEFESİNİN ORTAYA ÇIKIŞI

MS 2-MS 15. yüzyıl felsefesi, inancın merkezde olduğu bir felsefedir. (Tablo 2.1, Tablo 2.2). Bu dönemde Hristiyan felsefesi düşünürlerinin çoğu aynı zamanda din adamıdır. İslam felsefesi düşünürlerinde ise böylesi belirgin bir ayrımdan söz etmek hatalı olur. İslam coğrafyasında felsefe, din adamlarının yanı sıra başka düşünürler tarafından da yapılmıştır.

Tablo 2.1: Hristiyan Felsefesi Düşünürleri ve Filozofları

HRİSTİYAN FELSEFESİ DÜŞÜNÜRLERİ VE FİLOZOFLARI — MS (150 – 1400)

Clemens	(Klemens)	(150-215)
Tertullian	(Tertulyan)	(155-240)
Augustinus	(Agistinus)	(354-430)
Boethius	(Boyetus)	(480-524)
Erigena	(Ercina)	(810-877)
Anselmus	(Anselmus)	(1033-1109)
Aquinalı Thomas	(Akinalı Tamıs)	(1225-1274)
Ockhamlı William	(Okhamlı Vilyım)	(1285-1349)

Tablo 2.2: İslam Felsefesi Düşünürleri ve Filozofları

İSLAM FELSEFESİ DÜŞÜNÜRLERİ VE FİLOZOFLARI — MS (800 – 1500)

El Kindî	(801-866)
Fârâbî	(871-951)
İbn Sînâ	(980-1037)
Gazâlî	(1058-1111)
İbn Rüşd	(1126-1198)
Mevlânâ	(1207-1273)
Hacı Bektâş Velî	(1209-1271)
Yûnus Emre	(1238-1321)
İbn Haldun	(1332-1406)

MS 2. yüzyıla doğru Antik Yunan medeniyetinde farklı öğretilere sahip felsefe okullarının açıldığı, felsefenin giderek yaygınlaştığı ve sistemleştiği görülür. Hristiyanlığın ve ardından İslamiyet'in doğup geniş kitlelere yayılmasıyla birlikte felsefe, ilahi dinlerle etkileşime girmiş ve zamanla yeni bir anlayış kazanmıştır. MS 2-15. yüzyıl felsefesi olarak da bilinen bu yeni felsefe, dönemin her düşünsel temasında kendini göstermiş ve Antik Yunan felsefesi karşısında özgün bir yol tutmuştur.

Antik Yunan felsefelerinden Platon, Aristoteles, Epiküros ve Yeni-Platonculuk felsefeleri bu dönemin oluşumunda etkili olmuştur. MS 2-MS 15. yüzyıl felsefesinde ya inancın pekiştirilmesi amacıyla felsefeye başvurulmuş ya da inanca zarar verdiği düşüncesiyle felsefe dışlanmıştır. Bu dönem boyunca felsefe teolojiye (ilahiyat) yaklaşmış, çoğunlukla onun bir parçası olarak görülmüş ve genel olarak inanç konularının akılsal kanıtlamalarında araç konumuna gelmiştir (Şekil 2.1).

Hristiyan filozoflarının ilgisini ilk olarak insan ruhunun ahlaki gelişimini kendi sisteminin temel parçası yapan **Platon** çekmiştir. Hristiyanlığı savunmak ve yaymak için ondan faydalanılmıştır. Özellikle ruhun ölmemesi hatta tekrar dirilebilmesi fikri, Hristiyanlıktaki diriliş fikrini desteklediği için bu eğilimi doğal bir şekilde gerçekleştirmiştir. **Aristoteles**'in etkisi daha çok İslam felsefesinde görülür ve geliştirdiği mantık, Tanrı'nın varlığına yönelik akılsal kanıtlamalara destek olarak kullanılmış ve her türlü tartışmada yöntem olarak belirlenmiştir.

Stoa felsefesi; ahlak, istenç (irade) konularında Hristiyan felsefesini derinden etkileyen diğer bir felsefedir. Stoa felsefesine göre insanlar arasında ayrım yoktur. Alt-üst, zengin-fakir vb. hiçbir statü insanların birbirine olan eşitliğini bozamaz. Stoa felsefesi, insanların gücünün yetmediği şeylerin var olduğunu savunur. İnsandan üstün bir varlığı (Tanrı) kabul eder. Dolayısıyla insanın o varlığın düzenine uyum sağlayarak mutlu olacağı ahlak kurallarını ileri sürmesi, Hristiyan düşünürleri tarafından da savunulmuştur.

MS 2-MS 15. yüzyıl felsefesini etkileyen diğer felsefeler de **Epikürosçuluk** ve **Yeni-Platonculuk**'tur. Epikürosçuluğun mutluluğa ulaşmak için dünyevi hazlardan uzak durulması gerektiği düşüncesi ile Yeni-Platonculuk'un "Tanrı" ve "ruh" kavramları konusundaki düşünceleri üzerinden oluşan tartışmalar bu etkiyi oluşturmuştur.

Şekil 2.1: MS 2-MS 15. yüzyıl felsefesine etki eden MÖ 6-MS 2 yüzyıl felsefeleri

Hristiyan ve İslam felsefesi, kendinden önceki felsefelerin devamı niteliğinde değildir. MS 2-15. yüzyıl felsefesi, tek bir bütün oluşturmaktan çok kendi içinde dönemsel ve coğrafi farklılıklar taşır.

2.2. MS 2. YÜZYIL-MS 15. YÜZYIL FELSEFESİNİN AYIRICI NİTELİKLERİ

MS 2-MS 15. yüzyıl felsefesini anlayabilmek için öncelikle onun temel özellik ve problemlerine Hristiyan felsefesi ve İslam felsefesi açısından bakmak önemlidir. Bunların yanı sıra bu çağın en önemli özelliği olan inanç-akıl ilişkisine ve ayrıca bu dönemin çeviri faaliyetlerine de bakmak gerekmektedir.

HRİSTİYAN FELSEFESİNİN TEMEL ÖZELLİKLERİ VE ÖNE ÇIKAN PROBLEMLERİ

Hristiyan felsefesi, Hristiyanlık dininin ortaya çıkışıyla başlayan ve 15. yüzyıla kadar geçen sürede Batı felsefesi için kullanılan bir adlandırmadır. Hristiyanlık, yayılma sürecinde bazı felsefi görüşlerle karşı karşıya gelmiştir. Hristiyan dinine karşı yapılan eleştirileri savunmak adına bu din içinden bazı filozoflar çıkmıştır. Bu filozofların felsefesi, apoloji (savunma) olarak bilinir. Bu savunma felsefesi, ilk zamanlarda bazı felsefi görüşlere karşı yapılsa da zamanla dini açıklama felsefesine dönüşmüştür.

Dinî inanç ile felsefi düşüncelerin kaynaşması yaşanmış ve felsefenin tüm alanlarında din etkili olmaya başlamıştır. Bu etkinin olumsuz yansımaları da olmuştur. Felsefeye karşı alınan bu tutumdan dolayı bu dönemde felsefenin yanında bilim de dışlanmıştır. Felsefe ve bilim merkezleri bir bir kapatılmıştır. Örneğin 5. yüzyılda İskenderiye Kütüphanesi bilimsel ve felsefi çalışmaların Hristiyan düşüncesine zarar verdiği gerekçesiyle yakılmıştır (Görsel 2.1). Benzer gerekçelerle 6. yüzyılda Platon Akademisi de kapatılmıştır.

Bu dönemde temel olarak inancın bilgiyi mümkün kıldığı düşünülür. Amaç yeni bilgiler oluşturmak değil kutsal olanı anlamaya çalışmaktır. Uzun bir zamana denk gelen Hristiyan felsefesi, iki temel dönemle sınıflandırılır. Bunlar Patristik ve Skolastik dönemlerdir.

Görsel 2.1: Hypatia, İskenderiye okulunda ders veren kadın düşünürdür. Geometri, matematik, astronomi ve felsefe dersleri vermiştir. İskenderiye Kütüphanesi'nin yakılması esnasında yaşamını yitirmiştir.

Hristiyan Felsefesi

Patristik Dönem, MS 2-MS 8. yüzyıl arasında kalan ilk dönem Hristiyan felsefesidir. Bu dönem Hristiyan filozofları aynı zamanda din adamlarıdır. Tertullian, Clemens ve Augustinus bunların önde gelenleridir ve "Kilise Babaları" olarak da adlandırılırlar. İsmini bu adlandırmadan alan Patristik Dönem'de özellikle Augustinus'un izlediği akılla dini açıklama yolu, inancın temel öğretisi hâline gelmiştir. Bu dönem felsefesinde Hristiyan dinine yönelik saldırılara karşı savunma tarzında düşünceler öne çıkmaktadır.

Patristik Dönem

Skolastik Dönem

Skolastik Dönem, 8. yüzyıldan 15. yüzyıla kadar olan ikinci dönem Hristiyan felsefesidir. Skolastik ismi, Hristiyanlığın öğretilmesi için bu dönemdeki okullaşma hareketinden gelir. Skolastik "okul yolu" veya "okullaşma" anlamlarına gelir. Anselmus, Aquinalı Thomas ve Ockhamlı William bu dönemin önde gelen filozoflarındandır. Skolastik Dönem'de felsefenin eğitim alanına taşınması birçok öğrencinin dinî eğitim alarak Hristiyanlığı hızla yaymalarına neden olmuştur. Bologna ve Oxford üniversiteleri bu dönemde kurulan ve bu geleneğin öncüsü olan yerlerdir.

HRİSTİYAN FELSEFESİNİN GENEL ÖZELLİKLERİ

- İnanç merkezli görüşler ortaya çıkmıştır.
- İnancın akılla temellendirilmesi yapılmaya çalışılmıştır.
- Akıl ve inanç tartışmaları ön plana çıkmıştır.
- İnancın bilgiyi mümkün kıldığı düşüncesi egemendir.
- Antik Yunan felsefesinden etkilenmiştir.
- Tanrı'nın varlığı kanıtlanmaya çalışılmıştır.
- Kutsal metinlerin doğruluğu merkeze alınmıştır.
- Dinsel otoriteye karşı gelinmemesi gerektiği vurgulanmıştır.

HRİSTİYAN FELSEFESİNİN BAZI PROBLEMLERİ

- Tanrı'nın Varlığını Kanıtlama Problemi
- Kötülük Problemi
- Tümeller Problemi

Tanrı'nın Varlığını Kanıtlama Problemi

Hristiyan felsefesinde bazı düşünürler Tanrı'nın varlığının kanıtıyla ilgili görüşler ortaya koymuştur. Tanrı'nın var olmadığını savunanlar karşısında Hristiyan düşünürleri, ontolojik ve kozmolojik açıdan kanıtlar sunmuştur. Ontolojik kanıtlama Platon'un tümel kavramları gerçek olarak ifade ettiği felsefesine, kozmolojik kanıtlama ise Aristoteles'in ilk neden görüşüne dayanır. Bu kanıtlamaları daha sonra İslam felsefesi düşünürleri de kullanmıştır.

Hristiyan Felsefesinde Tanrı'nın Varlığına Yönelik Kanıtlar

Ontolojik kanıtlama, Tanrı kavramından çıkar ve mantıksal olarak onun varlığını kanıtlamaya yöneliktir. Hristiyan felsefesinde Anselmus tarafından ileri sürülen bu kanıtlama, daha yetkini düşünülemeyen ve tasarlanamayan anlamıyla Tanrı'nın insan zihninde bulunmasını Tanrı'nın var olduğuna kanıt olarak kullanılabileceğini ifade eder. Buradan hareketle Tanrı'nın mutlak olarak var olduğu sonucuna ulaşır.

Kozmolojik kanıtlama, her şeyin bir nedeni olduğu fikrine dayanarak evrende var olan bütün varlıkların kendinden önce gelen bir varlık nedeniyle var olduğunu söyler. Geriye doğru gidildiğinde mantıksal olarak bir ilk varlığın olması gerektiğini ve o varlığın Tanrı olduğunu ileri sürer. Aquinalı Thomas, bu kanıtlamanın önde gelen savunucularından biridir.

Kötülük Problemi

Kötülük problemi düşünüldüğünde genel olarak iyi ve kötünün veya günah ve sevabın açıklanması gerekir. Ana sorun “Eğer Tanrı varsa, mutlak güç sahibiyse ve insanın iyiliğini istiyorsa neden dünyadaki kötülükleri önlemiyor veya ortadan kaldırmıyor?” gibi sorular ekseninde şekillenir.

Kötülük problemi, Hristiyan felsefesinde pek çok problemle ilişkilidir. Kötülük, Tanrı’nın varlığına ilişkin tartışmalarda Tanrı’nın var olmadığına yönelik delil olarak sunulmuştur. Tanrı, kötülüğü kaldırmıyorsa ve kötülük de varsa o hâlde Tanrı yoktur çıkarımında bulunanlar olmuştur. Bu çıkarım Hristiyan ve İslam düşünürleri tarafından eleştirilmiştir.

Hristiyanlığa göre Tanrı; insanlara iyiliği emreden, kötülükten uzak durmalarını isteyen ve her şeyi yaratan tek varlıktır. Bu açıdan Hristiyan felsefesinde kötülük problemine çeşitli açıklamalar getirilmiştir. Bunlar arasında Augustinus’un ve Aquinalı Thomas’ın açıklamaları öne çıkmaktadır.

Augustinus, Tanrı’nın her zaman iyiyi emrettiğini ama insana irade vermek suretiyle iyiyi veya kötüyü seçme özgürlüğünü de tanıdığını belirtir. Kötülük, irade zayıflığından kaynaklanır. Hz. Adem’in bile yasaklanan bir şeye el uzatması sonucunda cennetten kovulduğuna işaret ederek Tanrı’nın insanı kukla olarak yaratmadığını belirtir. Bu açıdan kötülük problemi aynı zamanda kader ve özgür irade problemiyle yakından ilişkilidir. Kaderin Tanrı tarafından bilinip insan tarafından bilinmiyor olması özgür irade sorununu doğurur. Augustinus, insanın kaderini bilmiyor olmasını özgür iradenin gerçekleşmesi olarak düşünür.

Hristiyan felsefesinde kötülük problemine yönelik Augustinus’un görüşlerinin yanı sıra İslam filozofu İbn Sînâ’nın görüşleri de kabul görmüştür. İbn Sînâ’ya göre kötülük kusurlu olan insanın erdemden uzak oluşundan kaynaklanır. Ayrıca iyinin anlaşılabilmesi için kötülük gereklidir.

Tümeller Problemi

Tümeller kavramı bir sınıfı oluşturan, bütün üyeleri içine alan genel kavramları işaret etmek için kullanılır. “ağaç” kavramı ele alınacak olursa onun doğada meyve verebilen, gövdesi odun veya kereste olmaya elverişli bulunan ve uzun yıllar yaşayabilen bitkileri ifade etmek için kullanıldığı görülür. “ağaç” tümel bir kavram iken onun üyeleri olan ve doğada gözlemlenen varlıklar ise tekildir. Varlıklar ya da nesneler içerdikleri özelliklerin benzerlikleri üzerinden soyutlanarak tümel kavramlara dönüşür. Dolayısıyla tümel kavramlar, nesneler hakkında genelleştirilmiş geçerli bilgi imkânı sunar.

Tümellerin ne olduğu, nasıl oluşturulduğu, nerede bulunduğu gibi sorular filozoflar tarafından açıklanmaya çalışılmıştır. Platon’a göre tümel kavramlar yani idealar, tek tek nesnelerde değil onlardan bağımsız olarak vardır. Aristoteles’in varlık görüşünde tümel kavramların kendi başına gerçekliği yoktur, tümel kavramlar nesnelerin kapsamındadır.

MS 2-15. yüzyılda ise tümel kavramların ne olduğu, nesnede mi nesnelerden bağımsız mı bulunduğu tartışması; Tanrı’da bulunup bulunmadığı tartışmasıyla mantık, bilgi ve inanç açısından yeniden şekillenmiştir.

Kavram realizmine göre tümel kavramların varlığı Tanrı’nın zihnindedir. İnsan zihninde bu kavramlar “Tanrısal ide” olarak yer alır. Mutlu insan, görünen bir varlıktır ama mutluluk genel bir kavramdır ve Tanrı’nın zihninde gerçekliği vardır. Önemli temsilcileri Augustinus ve Anselmus’dur.

Kavramcılık (konseptualizm) tümel kavramları Tanrısal açıklamalardan ayırır. Onların duyu deneyimiyle her bir varlıkta kavranabilineceğini ileri sürer. “İnsan” kavramının gerçekliği doğada görülen her insanın içinde bulunur. Önemli temsilcisi Aquinalı Thomas’tır.

Adcılık (nominalizm) görüşüne göre tümel kavramlar, birbirine benzeyen nesnelerin ortak özelliklerine adlar verilmesiyle oluşur. Onların kendi başına yani insan zihninin dışında gerçeklikleri yoktur. “İnsan” kavramı, doğada akıl sahibi varlıkları işaret etmek için zihin tarafından üretilen bir adlandırmadır. Dolayısıyla zihin dışında gerçekliği yoktur. Önemli temsilcisi Ockhamlı William’dır.

İSLAM FELSEFESİNİN TEMEL ÖZELLİKLERİ VE ÖNE ÇIKAN PROBLEMLERİ

Görsel 2.2: el-Vasiti Bağdat Okulu minyatür eseri

İslamiyet öncesi dönemde Doğu'daki çeşitli merkezlerde (Antakya, Harran, İran ve İskenderiye gibi) açılan okullarda Antik Yunan felsefesine dair çeviriler yapılmıştır. Özellikle Yunan (Grekçe) dilinden Süryaniceye yapılan çeviriler, Doğu ile Batı arasındaki coğrafyayı Antik Yunan felsefesiyle tanıştırmıştır. İslam medeniyetinin hızla yayılması çok farklı kültürlerin birbiriyle etkileşim kurmasını sağlamış; bilim, sanat ve felsefede önemli gelişmeler oluşturmuştur. Bağdat bu gelişmelerin merkezi konumuna gelmiştir (Görsel 2.2). İslam felsefesi; MS 7-12. yüzyıl arasında İslam dininin kabul gördüğü, bünyesinde farklı milletlerin bulunduğu geniş bir coğrafyada ortaya çıkmış ve yayılmıştır.

İslam düşünürlerinin Antik Yunan felsefesi üzerine düşünme ürünleri oluşturması, Batı'nın tekrar Antik Yunan felsefesinden etkilenmesine neden olmuş ve bu durum zamanla Batı'da Rönesans'ın oluşmasına zemin hazırlamıştır.

İslam coğrafyasında ilim açısından elverişli ortam, İslami ilimler dışında çeşitli bilimsel ve felsefi çalışmaların yapılmasını sağlamıştır. İslam felsefesi, sadece Müslümanların geliştirdiği bir felsefe değildir. İslam coğrafyasında yaşayan farklı dinlere mensup veya herhangi bir dine mensup olmayan filozofların yapmış olduğu felsefi çalışmalar da İslam felsefesi altında incelenir. Bu durum İslam felsefesinde çeşitli felsefi akımların görülmesine de neden olmuştur. İslam felsefesi filozoflarından Ebû Bekir Râzî, Tanrı ile insan arasında aracı kabul etmeyerek deist bir yaklaşım sergilemiş ve bilgilerin duyumlar aracılığıyla kazanıldığı savunan natüralist (tabiyyun) akımı savunmuştur. İbnü'r Râvendi ise Tanrı'nın varlığını kabul etmeyerek gerçek olan tek şeyin ezeli ve ebedi olan madde olduğunu savunmuş ve İslam felsefesinde materyalist (dehriyye) akımın öncüsü olmuştur. Bunların yanı sıra El Kindî, Fârâbî, İbn Sînâ ve İbn Rüşd gibi filozoflar tarafından meşşâiyye felsefesi oluşturulmuştur. Bu felsefe İslam esaslarına bağlı, ağırlıklı olarak Aristoteles, kısmen de Platon etkisiyle oluşmuş mantık ve matematik temelli görüşler içerir.

İSLAM FELSEFESİNİN GENEL ÖZELLİKLERİ

- Antik Yunan felsefesinden etkilenilmiştir.
- Akıl, iman ve inanç gibi konular tartışılmıştır.
- Önceki dönemin felsefi problemleri tartışılmıştır.
- Çeviri faaliyetleri yapılmıştır.
- Felsefenin gelişimine katkı sağlamıştır.
- Batı felsefesini etkilemiştir.

İSLAM FELSEFESİNİN BAZI PROBLEMLERİ

- Yaratıcının Varlığını Kanıtlama Problemi
- İrade Özgürlüğü Problemi
- Toplumsal Yaşama Yönelik Problemler

Yaratıcının Varlığını Kanıtlama Problemi

İslam felsefesinde yaratıcının varlığının delilleri problemi, Yaradan'ın varlığına ilişkin akla uygun delil getirilmesi üzerine şekillenir. Mesele, Yaradan'ın varlığının akılsal olarak temellendirilmesidir. Bu probleme kelamcılar ve İslam filozofları çeşitli açıklamalar getirmiştir. İslam kelamcılarından Eş'arî, filozoflardan ise El Kindî, İbn Sînâ ve İbn Rüşd düşünceleriyle öne çıkmaktadır.

Eş'arî

Yaratıcının varlığına yönelik kanıtlarını doğada gözlenen değişimlere dayandırarak açıklar. Ona göre insan akıl sahibi olması bakımından diğer yaratılan varlıklar arasında en mükemmel olanıdır. İnsanın doğumdan ölüme kadar farklı biyolojik süreçlerden geçerek olgun bir varlık hâline geldiğini belirten Eş'arî, insanın bu olgunluğa kendi kendine ulaşamayacağını belirterek zorunlu olarak bir yaratıcının olması gerektiğini savunur. İnsan aklı ile yaratıcının varlığını bilebilir. İnsanın yaratılışına ilişkin Kur'an-ı Kerim'den ayetler gösteren Eş'arî, onların meallerini örnekler üzerinden anlatarak yaratıcının varlığına ilişkin deliller sunar.

İbn Sînâ

Varlığı üçe ayırır: zorunlu (vâcib-ül vücud), mümkün olan (mümkin-ül vücud) ve mümkün olmayan (mümteni-ul vücud) varlıklar. İbn Sînâ, mümkün olmayan varlıkları sadece mantık açısından kabul eder. Onun ontolojik olarak yoğunlaştığı varlık ilk ikisidir. Zorunlu varlık; varlığı başka bir varlığa muhtaç olmayan, ezelî ve ebedî varlıktır. Mümkün varlık; etrafta görülen, sürekli bir şekilde var olan ama daha sonra yok olan varlıklardır. Bu varlıklar, zorunlu varlıktan taşma sonucunda çıkmıştır. Zorunlu varlık yaratıcıdır ve ilk olarak aklı yaratır, ilk akıl da ikinci aklı yaratır ve bu yaratma sürekli devam eder. Bu görüş, İslam felsefesinde sudûr nazariyesi (kuramı) olarak da bilinir ve temelleri Plotinos'a dayanır.

El Kindî

Birçok İslam filozofu gibi yaratıcının varlığını kanıtlamak için "hudûs deliline" başvurur. Hudûs, sonradan yaratılan demektir. Hudûs delili, sonradan yaratılanın zorunlu olarak bir yaratıcıyı gerektirmesi mantığına dayanır. El Kindî'ye göre âlem (evren), kadîm (öncesiz) değil hâdistir (sonradan olan). Onun bilfiil (eylemli olarak) gerçekleşmesi hâdis olmasındandır. Âlemin sonradan yaratılan olduğunu kanıtlamak için âlemde zamanla değişim olduğunu ve zamanın olmasının da âlemin sonlu olduğuna kanıt olduğunu ileri sürer. Âlem sonlu olduğuna göre bir başlangıcı ve bir başlatıcısı vardır, görüşündedir. Âlemde düzen ve uyum olmasının Yaradan'ın varlığına ilişkin bir başka delil olduğunu savunur.

İrade Özgürlüğü Problemi

İslam felsefesinde özgürlük problemi, insanın seçme ve eylemde bulunma yetisi üzerine şekillenir. Özgürlük denildiği zaman dönem itibarıyla kader ve irade kavramları da bu problemle beraber ele alınır. İslam kelamcıları bu probleme felsefe üzerinden bakarak Allah karşısında insanın konumunu belirlemeye çalışmışlardır. Cebriye hariç diğer tüm kelamcılar insanın eylemlerinde özgür olduğunu savunmuşlardır.

Probleme İslam filozoflarının bakışı ise akıl ekseninde şekillenir. Fârâbî'ye göre insan akıllı bir varlıktır ve kendi iradesiyle iyi ve kötüyü seçebilir. İrade ile insanın hareket etme gücünü kasteden Fârâbî, irade olmadan davranışın olamayacağını belirtir. İnsan akıl ve iradesiyle kendi davranışlarını seçebilme özgürlüğüne sahiptir ve bu aynı zamanda onun davranışlarından sorumlu olduğunu da gösterir. Ona göre insan eğer düşündüğünü yapamıyorsa köledir. Düşünemeyen ve irade sahibi olmayan insan olamaz.

İslam felsefesinde Allah'ın iradesi altında insanın davranışlarında özgür ve bu nedenle de onlardan sorumlu olduğu fikri zamanla yaygınlaşmıştır. İslam dininin ileri sürdüğü dünya hayatının bir imtihan olması anlayışı da bu fikri desteklemektedir.

Toplumsal Yaşama Yönelik Problemler

Bu problemlerde bazı görüşler öne çıkmıştır. Bunlar arasında toplumun yaşayışı üzerine oluşan devletle ilgili görüşler önemlidir. "El–Medinet'ül Fazıla" eseriyle Fârâbî ve "Mukaddime" eseriyle İbn Haldun, İslam felsefesinde devletle ilgili tartışmalarda öne çıkan iki filozoftur.

Fârâbî, erdemli hayatın ahlaki açıdan ideal olan devlette gerçekleşeceğini ileri sürer. İnsanların kendi aralarında düzen kurmak için devleti oluşturduğunu dolayısıyla ihtiyaçlarını da bu düzenin içinde giderdiğini belirtir. İnsanların mutlu olabilmelerinin koşulu olarak kurdukları düzen içinde adaletin sağlanmasını öngörür. Adaleti de ancak güçlü bir örgüt olan devletin sağlayabileceğini ifade eder. O, erdemli devlette insanların mutlu olacağı fikrindedir. Bilgili, yetkin ve sorun çözücü gibi özellikleri bulunan kişi tarafından erdemli devletin yönetilmesi gerektiği görüşündedir.

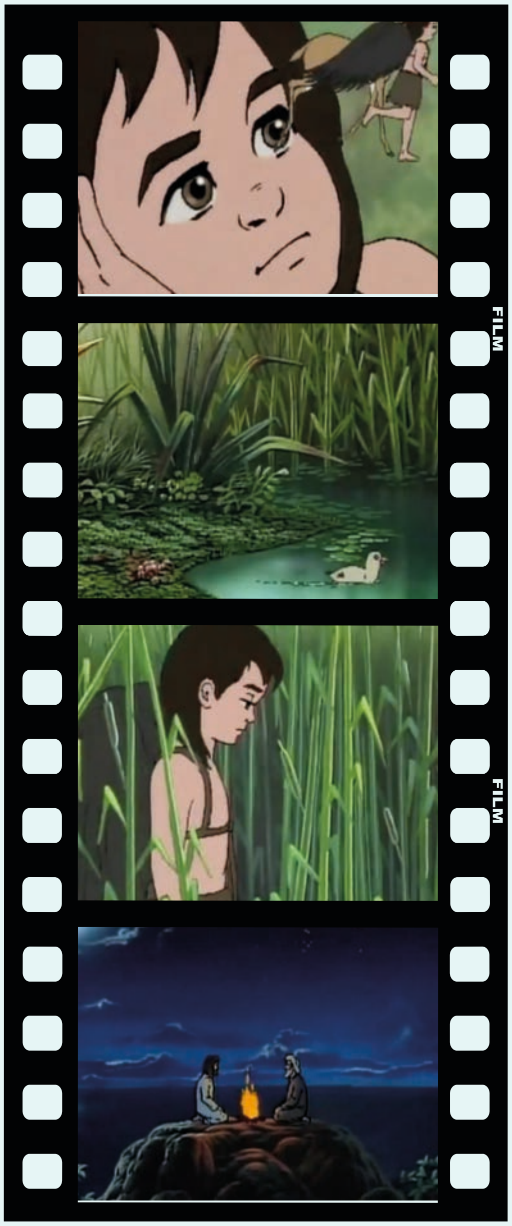
İbn Haldun, toplum ve devleti değerlendirir. Ona göre toplum insanların birbirine ihtiyaç duymalarından doğar. Güvenlik kaygıları nedeniyle kabileler arasında mücadele edildiğini ve sonuçta da bir kabilenin egemenliğiyle devletin kurulduğunu belirtir. Devleti yönetenler, toplumun faydası için hareket etmelidir. Topluma karşı zulüm, devletin varlığını tehlikeye sokar. İbn Haldun devletin hüküm süresini canlı bir organizmaya benzetir. Devletler doğar, gelişir ve ölür yani yıkılır. O; devletleri kuruluş, yükselme ve çöküş olarak üç aşamada inceler. Her yıkılan devletin yerine bir başka devletin kurulduğunu belirtir.

Uygulama

Aşağıda İbn Tufeyl'in "Hay Bin Yakzân" adlı eserinden uyarlanan, yönetmenliğini Haşim Vatandaş'ın yaptığı çizgi filme ait görüntü ve replikler verilmiştir. Bunlardan hareketle soruları cevaplayınız.

Açıklama

"Adasal roman" türü olarak yazılan ilk eserdir. XIV. yüzyılda en fazla okunan eserlerden biri olan ve farklı dillere çevirilen "Hay Bin Yakzân" birçok düşünürü etkilemiştir. İbn Tufeyl, ıssız bir adada etrafında insanlar olmadan büyüyen bir çocuğun adım adım olgunlaşarak kendini, doğayı ve evreni anlamasını ve hakikati aramasını anlatır.

Hay: Düşünce! Düşünmek! Nasıl düşünüyorum ben? Görüyorum, duyuyorum. Nasıl görüp nasıl duyduğumu biliyorum. Ama nasıl düşündüğümü bilemiyorum. Bu konuda bildiğim tek şey düşündüğüm. Ben düşünüyorum. Canlıları yaşatan şey de düşünce gibi bir şey olamaz mı peki? Düşünce! Belki de en önemli şey bu, düşünce.

Bir gün bir ördek yumurtasını alıp baykuş yuvasına koymuştu. Sonucu merakla beklemişti günlerce. Yuvadan ayrılan yavru ördek doğruca suya koşmuş ve yüzmek konusunda da hiç acemilik çekmemişti. Hâlbuki Hay, yüzebilmek için günlerce uğraşmıştı.

Hay: Ben yaptığım her şeyi sonradan öğreniyorum. Onlarsa yapacakları her şeyi öğrenmiş olarak doğuyorlar. Birisi ne yapmaları gerektiğini onların içine koyuyor. Evet, başka biri!

Hay: Bütün bu etrafımda gördüğüm her şey kendi kendine, kendiliğinden olamaz. Bunların bir sahibi ve bir yöneteni olmalı. Bana ellerimi veren, içime sevgiyi koyan biri mutlaka olmalı. Ama onunla karşılaşamıyorum. Onu bulamıyorum. O nerede? Bütün hayvanlara ne yapacaklarını öğreten onun içine kendisini bulduracak bir ipucu koymuş olamaz mıydı? Belkide düşüncede gizliydi, düşüncede.

Hay yiyecek toplayacağı sırada ansızın Absal'la karşılaştı. Hay ile Absal'ın dost olmaları fazla uzun sürmedi. Hay, ona anne ceylandan başlayarak başından geçen her şeyi anlattı. Absal da ona kendi hikayesini. Geldiği adada yaşanan hak dini, o dinin peygamberlerini ve kurallarını anlattığında buna Hay'ın cevabı şöyle oldu.

Hay: Benim yıllar süren düşüncelerim sonunda ulaştıklarımla senin bana anlattıkların aynı şeyler.

Sorular

1. **Hay, yaratıcının olduğu düşüncesine hangi delilleri kullanarak ulaşmıştır?**
2. **Hay adada tek başınayken davranışlarından sorumlu mudur? Değerlendiriniz.**

MS 2. YÜZYIL-MS 15. YÜZYIL FELSEFESİNDE İNANÇ VE AKIL İLİŞKİSİ

MS 2-MS 15. yüzyıl felsefesinde Tanrı tarafından verildiği düşünülen her türlü dinî bilginin onaylanmasında inanç, bilindiği iddia edilen şeyin mantıksal temellendirmeyle ispat edilmesinde ise akıl ön plandadır. Bu açıdan inanç, din alanında akıl ise felsefe alanında konumlandırılır. Akıl ve inanç arasındaki ilişki, vahiy ve akıl bilgisi temelinde felsefe ile din arası ilişki olarak da düşünülmüştür.

Hristiyan felsefesi düşünürleri için inanç-akıl ilişkisine getirilen açıklamalar dönem boyunca farklılıklar göstermiş ancak genel olarak inanç-akıl ilişkisi daha çok inanç merkezinde yorumlanmıştır.

Patristik Dönem'in başlarında **Tertullian**, "Akıl almaz (saçma) olduğu için inanıyorum." yargısında bulunarak aklın bir sınırı olduğunu ve onunla bazı şeylerin anlaşılamayacağını belirtmiştir. Ona göre inanmak için akla gerek yoktur çünkü inanılan şey akıl için saçmadır. Hz. İsa'nın tekrar dirildiği bilgisi akılla kavranılamaz sadece inanç ile kabul edilir.

"Anlamak için inanıyorum." yargısıyla Tertullian'u eleştiren **Clemens**, inanılan şeyin akıl tarafından onaylanması gerektiği üzerinde durarak inanç ile aklı uzlaştırmaya çalışmıştır. Daha sonra **Agustinus** ve **Anselmus**'un da bu görüşe katılmasıyla Hristiyan felsefesinde insanın inancı kavraması akla bağlanmıştır. Hakikatin bilinmesi için önce inanmak, sonra onu akılla kavramak gereklidir. İnsan mutlu olmak istiyorsa Tanrı'ya inanmalı ve onun emirlerini akılla anlamalıdır.

Dönemin sonuna doğru bu görüş eleştirilmiş, akıl ve inanç birbirinden farklı alanlar olarak görülmüştür. "İnanayım diye biliyorum." yargısıyla **Aquinalı Thomas**, inanç ve aklın aralarında ahenk (uyum) olmasına rağmen birbirinden farklı iki alan olduğunu belirtir. Ona göre inanç teoloji, akıl da felsefe alanına aittir. Akılla inanç alanına ait bazı bilgilerin bilineceğini vurgular.

İslam felsefesinde inancın bilgisi, aklın bilgisiyle çelişkiye düşmez. İnançla akıl ilişkisinin tartışılmasında İslam kelamcıları ile filozofları arasında büyük farklılık görülmez. İslam kelamcıları genel olarak Kur'an-ı Kerim'i delil göstererek hakikatin akıl ile bilineceğini ancak aklın naklî (vahiy, ayet ve hâdis bilgisi) bilginin önüne geçemeyeceğini belirtmiştir.

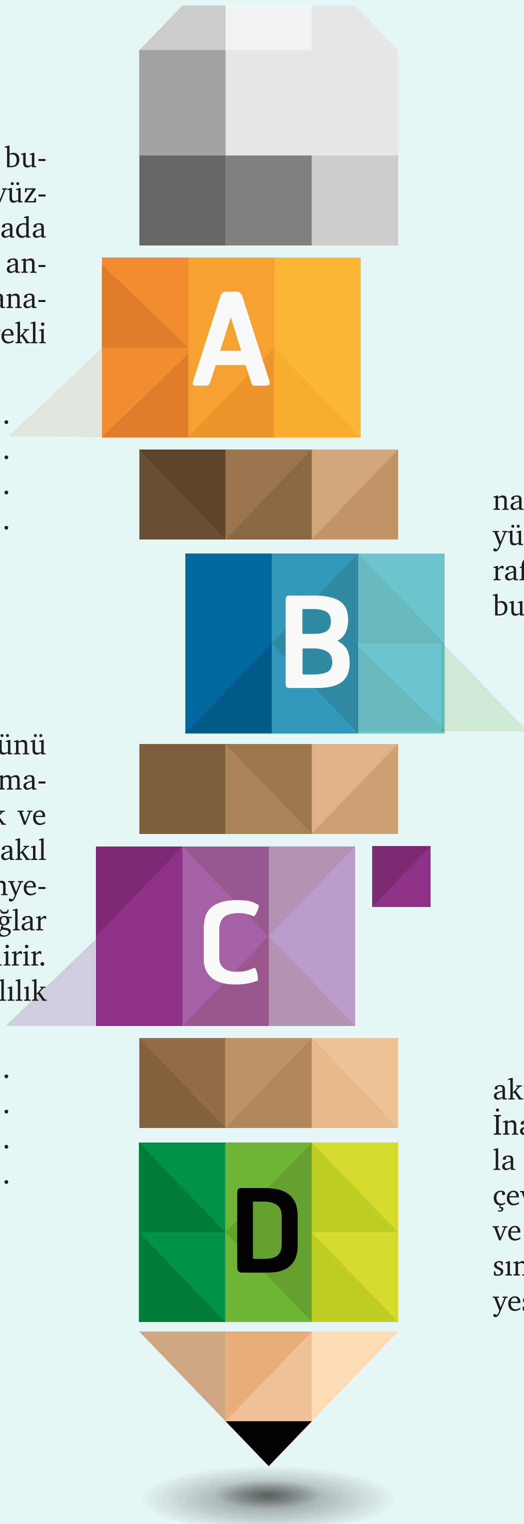
Mâtürîdiyye kelamcılarına göre "Naklî bilgi aklın bilgisinden önce gelir." çünkü aklın bir sınırı vardır ve sadece onun ölçü olarak alınması hataya yol açar. Akıl doğru kullanılırsa insan hakikate ulaşır. Aklın doğru kullanılması dine yönelik oluşan hurafelerin kaldırılmasında da gereklidir.

İmam Gazâlî, "Maddi şeylerin bilgisi göz ve kulak gibi duyu organlarıyla tahsil edilir. Manevi şeylerin bilgisi ise kalbin algılamasıyla hasıl olur." sözüyle insanın akıl ile hakikatin kesin bilgisine ulaşamayacağını belirtir. Ona göre akla ancak inancın (vahiy) bilgisinin bilinip onaylanması açısından başvurulabilir. Gazâlî vahiy bilgisini güneşe, akli bilgiyi ise göze benzetir. Güneş olmadan gözün göremeyeceğini, göz olmadan da ışığın yeterli şekilde idrak edilemeyeceğini ifade eder. Gazâlî, inanca dayalı bilginin kesinliğini insanın sezgisel olarak kalbi ile bilebileceğini belirtir. İnsanın manevi yönden bu bilgileri algılayabileceğini ileri sürer.

İbn Rüşd, "Felsefe, dinin getirmiş olduğu her şeyi inceler. Eğer araştırdığı şeyi algılayabiliyorsa iki algı (ikisinin algısı) eşittir." sözüyle Gazâlî'yi eleştirir ve inançsal olanın akılsal olduğunu savunur. Yaradan, açık olarak var olan her şeyi akıl yoluyla değerlendirmeye insanları davet etmektedir. Dolayısıyla felsefenin dinle çatışmadığı aksine uzlaşı içinde olduğu görüşündedir. Akılla bilgiyi ortaya koyan birinin kişisel durumlarına bakılmaması, önemli olanın bilginin akılsal olup olmadığının ortaya konması gerektiğini belirtir.

Uygulama

“Gerçeğin anlaşılmasında inancın ve aklın rolü nedir?” sorusuna yönelik aşağıda dört farklı bakış açısından görüşler verilmiştir. Bu görüşleri paylaşıp düşünce ve örneklerinizi boş bırakılan yerlere yazınız.

Dogmatik Bakış

Aklın hatalı çıkarımda bulunma özelliği vardır. Bu yüzden akıl, gerçeği kavramada insanı yanıltabilir. Gerçek, ancak inanç veya vahiyle kavranabilir ve akıl, inanç için gerekli değildir.

....
....
....
....

Eleştirel Bakış

Akıl, kullanılması için insana verilmiş bir hazinedir. Bu yüzden insanlar, aklını bir tarafa bırakma tedbirsizliğinde bulunmamalıdır.

....
....
....
....

Faydacı Bakış

İnanç, insanın ilkel yönünü terbiye ederek gerçeği anlamasını sağlar. Akıl da bu istek ve eğilimleri eğitir. İnanç ile akıl bağını kurmuş bir insan, dünyevi yaşamda değer birliği sağlar ve pozitif yaşamı şekillendirir. İnsanlar arası sevgi ve bağlılık bu şekilde gelişir.

....
....
....
....

Uzlaştırıcı Bakış

Gerçeğin kavranmasında akıl ve inanç yol göstericidir. İnanılan ve inancın ilkeleri akılla uyumludur. İnsan; kendi ve çevresindeki düzeni, incelikleri ve değerleri inanç ile akıl arasında kuracağı doğru ilişki sayesinde kavrayabilir.

....
....
....
....

8. YÜZYIL-12. YÜZYIL ÇEVİRİ FAALİYETLERİNİN HRİSTİYAN VE İSLAM FELSEFESİNE ETKİSİ

MS 2-MS 15. yüzyılda yapılan çeviriler, kültürlerin birbirlerini daha yakından tanımalarına neden olmuştur. Antik Yunan medeniyeti dışında da bilim ve felsefe merkezlerinin kurulmasını sağlamıştır.

8. yüzyılda Porphyrius'a ait eserler Grekçeden Latinceye kazandırılmıştır. 9. yüzyılda ise Roma patriğinin misyoner faaliyetleri gereği İncil'in Slavcaya çevirisi yapılmış ve Hristiyanlık yayılmaya çalışılmıştır. Aristoteles ve Platon eserlerinin çevirisinde Hristiyan inançlarına yatkın olan ve aykırı olmayan bölümler seçilmiştir. Çevirilerin Hristiyanlık öğretilerine dayanak oluşturmak maksadıyla inanç felsefesine yönelik çalışmalar olduğu görülmektedir.

8-9. yüzyıl arasında İslam coğrafyasında Antakya, Urfa, Cundişapur, Harran, Nisibis (Nusaybin) ve Bağdat'ta kurulan çeşitli okullarda çeviriler yapılmıştır. İslam felsefesinin temel kaynaklarından kabul edilen bu çeviri faaliyetleri neticesinde İslam düşünürleri Yunan felsefesi ile tanışmıştır.

Abbasi halifelerinin talimatları doğrultusunda 9-12. yüzyıl arasında Süryani, Arap, Farisi ve Hint çevirmenler sayesinde birçok felsefi eser Arapçaya çevirilmiştir. Harun Reşit döneminde fethedilen yerlerden getirilen eserler, Bağdat'ta Beyt'ül Hikme adında kurulan kütüphanede toplanmıştır (Görsel 2.3). Özellikle Abbasi halifesi Mensur tarafından Beyt'ül Hikme'de başlatılan çeviri faaliyetlerinde Aristoteles'in "Organon" ve Porphyrius'un "İsagoji" eserleri (mantık alanına ait eserler) çevirilmiş, burası bilim ve felsefe akademisi hâline getirilmiştir. Plotinos'un sudûr nazariyesi ve Aristoteles'in mantık görüşleri, İslam felsefesi filozoflarını büyük ölçüde etkilemiştir. Yapılan çeviriler, İslam felsefesine yön vermiş ve İslam coğrafyasını felsefenin merkezi hâline getirmiştir.

Görsel 2.3: Temsilî Beyt'ül Hikme

Uygulama

Aşağıdaki metni okuyup metinden hareketle verilen soruları cevaplayınız.

Aristoteles'in eserlerinin Arapçaya çevirilmesiyle onun düşünceleri yorumlanmıştır.

"Fârâbî, Aristoteles'in birçok teorisini geliştirmiş, o zamana kadar çözülmemiş birçok problemi çözmüş ve Skolastisizmi nitelik (quiddites), zorunlu bir varlık, tesadüfi bir varlık, spekülatif ve pratik akıllar (intellectus) vb. terimlerle zenginleştirmiştir.

Bu durum Albertus Magnus'un Fârâbî'den alıntılarında açıktır, yazılarını bilmeseydi onun düşüncelerini elbette aktaramazdı. Böylece Fârâbî'nin eserlerinin bilinmesi Albertus Magnus'a ve onun öğrencisi St Thomas'a, Hristiyan teorisiyle çatışan teorileri atmak ve aynı zamanda onlara mantıken tutarlı ve Hristiyanlıkla uzlaşabilir görünen teorileri de almak fırsatını verdi."

Robert HAMMOND, Farabi Felsefesi ve Ortaçağ Düşüncesine Etkisi

Soru

Fârâbî, Aristoteles'den çevirilen eserleri tekrar yorumlaması, felsefi tartışmaları nasıl etkilemiştir?

2.3. MS 2. YÜZYIL-MS 15. YÜZYIL FİLOZOFLARININ FELSEFİ GÖRÜŞLERİNİN ANALİZİ

MS 2-15. yüzyıl felsefi döneminde yapılan felsefe tartışmalarını daha iyi anlamak için aşağıda o döneme ait metinler verilmiştir. Bunlara yönelik hazırlanmış metin analizi uygulamalarını yapınız.

Metin Analizi

Aşağıdaki metni okuyup metinden hareketle verilen soruları cevaplayınız.

İTİRAFLAR

Tanrı insandadır, insan Tanrı'dadır (...) Eğer bende mevcut olmasaydın Tanrı'm, ben var olmazdım; hiç bir şey olurdum. Daha doğrusu her şey Sen'den, Sen'in aracılığınla ve Sen'in için var olur; Sen'de olmasaydım hiç olurdum.

...

Ey Rabb'im senin hoşuna gidebilmek için bu şeyleri bilmek yeterli midir? Bütün bilimleri bilmesine rağmen seni bilmeyen insana ne yazık, bilimlerden haberi bile olmayan ama seni tanıyan insana ne mutlu! Hem bilimleri bilen hem de seni tanıyan insan, mutluluğunu bilimleri bilmeye borçlu değildir; seni tanıyarak seni bir Tanrı gibi yüceltiyorsa, sana şükrediyorsa ve boş düşüncelerinde kendini kaybetmiyorsa o zaman mutluluğu sadece senden gelecektir.

...

Tanrı iyidir ve yarattıklarından çok daha değerlidir. Tanrı iyi olduğu için iyi varlıklar yarattı ve onları nasıl da çevreliyor ve kaplıyor. (...) Tanrı iyi şeyler yarattığına göre kötü nereden geliyor?

Zavallı yüreğimden böyle düşünceler geçiyordu, ayrıca ölüm korkusunun ve gerçeği boşuna aramış olmanın getirdiği kaygılar yüreğimi tedirgin ediyordu.

...

Kötünün ne olduğunu aradım ve onun bir **töz** olmadığını keşfettim. **Kötülük**; yüce tözden yani Tanrı'yı senden yüz çevirten, bu içten zenginlikleri reddeden, daha aşağı seviyedeki şeylere dönerek dışarıda gururla şişinen bir iradenin ahlak bozukluğudur.

Augustinus, İtiraflar

1- **Metinde kırmızıyla yazılmış kavramlarla ne anlatılmak istenmiştir?**

2- **Metinde altı çizili bölümde vurgulanmak istenen düşünce nedir? Açıklayınız.**

3- **Augustinus'un kötülük problemine yaklaşımını açıklayınız.**

Metin Analizi

Aşağıdaki metni okuyup metinden hareketle verilen soruları cevaplayınız.

ERDEMLİ ŞEHİR

Sakinlerinin ancak mutluluğa erişmek maksadıyla yardımlaştıkları bir şehir, erdemli bir şehir olur. (…) Bütün şehirleri mutluluğa erişmek maksadıyla el ele vererek çalışan bir millet de erdemli bir millettir. Bütün milletleri, mutluluğa ulaşmak maksadıyla el birliğiyle çalışan bir dünya da erdemli bir dünya olur. Erdemli şehre aykırı olan şehirler şunlardır: **cahil şehir,** bozuk şehir, değişmiş şehir, şaşkın şehir.

…

Kendisinden daha yetkili hüküm veren herhangi bir kimse bulunmayan başkan: O, erdemli şehrin önderi ve birinci yöneticisidir. (…) Bu hâl ancak doğuşunda on iki meziyeti kendinde toplayan kimseye nasip olur.

- Evvela vücudunun tam ve her organının kıvamında olması lazımdır.
- Kendisine söylenen her şeyi tabiatıyla iyi kavrayıp anlaması lazımdır.
- Hafızası kuvvetli olmalıdır.
- Uyanık ve zeki olması lazımdır. Güzel konuşmasını bilmelidir.
- Güzel konuşmasını bilmeli ki zihnindeki her şeyi açıkça izah etsin.
- Öğretmeyi ve öğrenmeyi sevmesi, her şeyi kolayca öğretmesi lazımdır.
- Yemeye, içmeye ve hazlara düşkün olmaması ve tabiatıyla oyundan sakınması lazımdır.
- Doğruluğu ve doğru insanları sevmesi, yalandan ve yalancılardan nefret etmesi lazımdır.
- Ulu olması ve ululuğu sevmesi lazımdır.
- Adaleti ve adalet ehlini sevmesi, istibdattan, zulümden ve zalimlerden nefret etmesi lazımdır.
- İnsaflı mizaçta olmalı ki kendisinden adalet istendiği zaman şiddet göstermesin.
- Büyük bir azim ve irade sahibi olmalıdır.

…

Bütün bu meziyetlerin bir kişide toplanması güç olduğundan bu yaratılıştaki kimselere insanlar arasında az tesadüf edilir. Eğer erdemli şehirde öyle bir kimse bulunur ve bu kimse büyüdüğü zaman zikrettiğimiz şartlardan ilk altısını veya beşini kendinde toplarsa yönetici olur. Böyle bir adama hiç rastlanmazsa o şehrin yönetimine gelmiş olan ilk yöneticisi ile yerine geçenlerin verdikleri hükümler ve dinsel kurallar muhafaza edilirler. Fakat **hikmet** yönetimin şartı olmaktan çıktığı gün diğer şartlar bulunmuş olsa da erdemli şehir kralsız kalır. Şehri idare eden yöneticisi kral olmayınca şehir tehlikeye maruz olur.

Fârâbî, El-Medinetü'l Fâzıla (Erdemli Şehir)

1- **Metinde kırmızıyla yazılmış kavramlarla ne anlatılmak istenmiştir?**

2- **Metinde altı çizili bölümde vurgulanmak istenen düşünce nedir? Açıklayınız.**

3- **Metinde geçen erdemli şehrin yöneticisinin özelliklerinden hareketle Fârâbî'nin dünya devleti oluşturma ideali, günümüz açısından uygulanabilir mi? Değerlendiriniz.**

Metin Analizi

Aşağıdaki metni okuyup metinden hareketle verilen soruları cevaplayınız.

AÇIKLAMA

İbn Sînâ, alegorik (temsilî) tarzda olan bu hikâye üzerinden soyut düşünsel felsefesini somutlaştırma yoluna gitmiş, "Salâmân ve Absâl" ve "Hay bin Yakzân" adlı iki eser yazmıştır.

Ziya Avşar, İbn Sînâ'nın Hay bin Yakzân'ı ariflerin yöntemiyle gerçeğin bilgisine ulaşan bir tip olarak tasarladığını belirtir. Avşar'a göre "Salâmân ve Absâl", âdeta "Hay bin Yakzân"ı görüntüleyen bir ayna görevindedir.

HAY BİN YAKZÂN

"Adım, sanım Yakzân (Uyanık) oğlu Hay'dır (Diri)." (İbn Sînâ, Hay'ın soyut akıl olduğunu anlatmak ister.)

"Beytülmakdis'tenim." (kutsal olan akılsal evren, dünya)

"İşim evrenleri gezmektir. Bu gezilerim nedeniyle bütün evrenin gerçekliğini kavramış, her nesneyi öğrenmiş bulunuyorum. Gezilerim ve öğrenmelerim sırasında yüzümü sürekli babama, Yakzân'a tutardım.

O, bütün ilimlerin anahtarını elime vermiş, evrenlerin yollarını göstermiş olduğundan iklimlerin ufukları önümde açıldı; tümü bana bir anda göründü." (Burada İbn Sînâ, etkin aklın ya da ilk aklın bilgisinin aşamalı değil de bir anda öğrenildiğini anlatmak ister.)

…

"Sen ve senin yanında bulunanlar için benim yolculuğum gibi bir yolculuk mümkün değildir. Benim yolculuğumun yolu, sana ve senin yolunda bulunanlara kapalıdır. Bu yolculuğu, tek başına kalmanız koşuluyla yapabilirsiniz. Bu durumda da belirlenmiş, ileri ya da geri almanız olanaksız olan zamanı beklemelisiniz. Siz, konaklamalı bir yolculuğu seçmek, bununla yetinmek zorundasınız. Bir süre yolculuk etmeli, bir süre de bunlarla birlikte bulunmalısınız. Ne zaman içinden gelen büyük bir **aşk**, seni bunlardan ayırıp yolculuk etmeye yöneltirse beni karşında bulursun. Ben sana **yoldaşlık** ederim. Yine onları arzulayacak olursan beni bırakır, onların yanına dönersin. Bu yarım yolculuklar, senin onlardan tümüyle ayrılışına kadar sürer." (Burada İbn Sînâ, insanın zamana karşı sınırlı bir varlık olduğunu, etkin aklın yetkinliğine ölmeden ulaşılamayacağını ve bu nedenle yaşamı boyunca insanın bedensel eksikliklerden tümüyle sıyrılamayacağını anlatmak ister.)

…

"İnsanlık evreninden ayrılan bölüm ve yanları vardır. Kazanılmış güçlerle donanmayan, yalnızca doğal güçlerle kalanlar oralara geçemezler." (Sadece yaratılıştan gelen güçler yetmez, kazanılmış güçler de gereklidir.)

İbn Sînâ, Hay bin Yakzân

1- **Metinde kırmızıyla yazılmış kavramlarla ne anlatılmak istenmiştir?**

2- **Metinde altı çizili bölümde vurgulanmak istenen düşünce nedir? Açıklayınız.**

3- **Metinden hareketle İbn Sînâ'nın varlık görüşlerinin inanç ve akıl açısından önemi nedir? Değerlendiriniz.**

Metin Analizi

Aşağıdaki metni okuyup metinden hareketle verilen soruları cevaplayınız.

KALP GÖZÜ

Doğruluğundan emin olunmayan bilginin kesin bilgi olmadığı kanaatine vardıktan sonra bütün bilgilerimi inceden inceye gözden geçirdim. Sonuç olarak hissî yani duyu organları ile elde edilen bilgilerle zorunlu akıl prensipleri dışında kalan bilgilerin bu niteliği taşımadığını anladım.

…

"Duyu organları ile elde edilen bilgilere nasıl güvenebilirsin? Duyu organlarının en güçlü olanı görme duyusu (göz) değil midir?"

Göz yıldızlara bakar ve onların sadece küçük bir altın lira büyüklüğünde olduklarını görür. Daha sonra astronomi ilminin delilleri, o yıldızların dünyadan kat kat daha büyük olduklarını ortaya koyar.

İşte duyu organlarından biri, buradakine benzer bir hükme varıyor. Daha sonra **akıl hakemi** ortaya çıkarak duyu organlarının verdiği hükmün savunulmayacak şekilde yanlışlığını ortaya koyuyor ve onu ihanet ile suçluyor. (…) Böyle düşünmeye başlayınca duyu organlarım bana şu sözlerle karşı çıktılar:

"Aklınla elde ettiğin bilgilere karşı duyduğun bu güvenin daha önce duyu organlarınla elde ettiğin bilgilere karşı duyduğun o güven gibi olmadığından nasıl emin olabilirsin? (…) Öyleyse akıl hakemi ortaya çıkarak duyu organlarının verdiği bilgilerin yanlışlığına nasıl hükmettiyse akıl idrakinin ötesinde başka bir hakem doğabilir ve onun sağladığı bilgilerin yanlış olduğuna hükmedebilir."

…

Bu hastalık amansız bir hâle geldi ve yaklaşık olarak iki ay sürdü. Bu iki aylık süre içinde ben fiilen "safsatacı" (her şeyden şüphe eden) bir hâl üzereydim. Ancak içinde bulunduğum bu durumu kimseye söylemiyor, sözlü olarak ifade etmiyordum.

Nihayet Cenabıhak beni bu amansız hastalıktan kurtardı. Vicdanım tekrar eski sağlıklı hâline kavuştu. Artık vicdanım zorunlu akli bilgileri makbul ve geçerli görmeye, onlara güvenmeye ve doğruluklarını kabul etmeye başladı.

Bu bunalımdan peş peşe deliller getirmek veya güzel sözleri ardı ardına sıralamak yoluyla kurtulmuş değildim. Bu hastalıktan sadece Cenabıhakk'ın **gönlüme** akıtmış olduğu bir nur sayesinde kurtulabilmiştim.

…

Hakikati keşif, işte bu nurdan beklenmelidir.

İmam Gazâlî, El-Münkız Mine'd-Dalâl (Dalâletten Hidayete)

1- Metinde kırmızıyla yazılmış kavramlarla ne anlatılmak istenmiştir?

2- Metinde altı çizili bölümde vurgulanmak istenen düşünce nedir? Açıklayınız.

3- Gazâli'nin hakikatin bilgisine ulaşmada şüpheyi kullanmasından hareketle akla verdiği rol nedir? Değerlendiriniz.

Metin Analizi

Aşağıdaki metni okuyup metinden hareketle verilen soruları cevaplayınız.

TUTARSIZLIĞIN TUTARSIZLIĞI

Kısaca söylemek gerekirse onlara (filozoflara) göre (Tanrı'dan gelen) dinler; insanları, bütün insanların ortaklaşa olarak izleyebilecekleri yollardan **bilgeliğe** (hikmet) yönlendirdikleri için zorunludur. Felsefe, mutluluğun yolunu kimi insanlara ussal olarak göstermektedir. Felsefenin işi, şeylerde bulunan incelikleri (hikmet) öğretmektir. **Din** ise tüm insanlığı bilgilendirme amacıyla gönderilmiştir. Bununla birlikte hiçbir din yoktur ki bilge kişilere özgü konularda birtakım uyarılarda bulunmuş olmasın ve aynı zamanda sıradan insanlarla da ilgilenmiş olmasın.

Toplumda elit sınıfın varlığının yetkinliği ve mutluluğa erişebilmesi yalnızca insanların geneli ile aralarında bulunan ortak yönlere bağlıdır. Bu nedenle elit sınıfın varlığı ve yaşaması için birtakım genel bilgilerin ister çocukluk çağında ister gençlik çağında ya da uzmanlık alanına geçiş sırasında öğretilmesi zorunludur. Bir kimsenin erdemli olabilmesi için bu noktada karşısına çıkabilecek olan kimi bilgileri basite almaması, bunları en güzel bir biçimde yorumlaması (te'vil) ve bu bilgilendirmenin seçkin kimselere değil insanların geneline yönelik olduğunu bilmesi zorunludur.

Ayrıca bir kimse tüm dinlerin gerçek olduğunu bilse de onun bu dinler arasından en üstün olanını seçmesi ve üstün olan dinin daha üstün bir din tarafından geçersiz kılındığını bilmesi zorunludur. Bu nedenledir ki insanlar arasında İskenderiye'ye (Felsefe Okulu'na) bağlı oldukları bilinen filozoflar, İslam dini kendilerine ulaşınca Müslüman olmuşlardır. Aynı şekilde Rum toprakları olarak bilinen yerlerde bulunan filozoflar da kendilerine İsa'nın dini ulaşınca Hıristiyan olmuşlardır.

(…) Vahiy alan kimseler arasında da bilgelik (hikmet-felsefe) hiç eksik olmamıştır. (…) <u>Her peygamber bilgedir (hakîm-filozof), her bilge peygamber değildir ama bunlar peygamberlerin vârisi olan bilgin kimselerdir.</u> (…) Tüm dinlerin kaynağı vahiydir, akıl ise vahyin ayrılmaz bir parçasıdır. Kim yalnızca akla dayanan bir dinin bulunabileceğini ileri sürerse bilmelidir ki böyle bir düzen, kaynağı hem vahiy hem akıl olan dinlerden kesinlikle eksik olacaktır.

İbn Rüşd, Tehâfut et-tehâfut el-felâsife (Tutarsızlığın Tutarsızlığı)

1- **Metinde kırmızıyla yazılmış kavramlarla ne anlatılmak istenmiştir?**

2- **Metinde altı çizili bölümde vurgulanmak istenen düşünce nedir? Açıklayınız.**

3- **İbn Rüşd'e göre din ve felsefe ilişkisini değerlendiriniz.**

2.4. MS 2. YÜZYIL-MS 15. YÜZYIL FELSEFESİNİN DÜŞÜNCE VE ARGÜMANLARINI DEĞERLENDİRME

MS 2-15. yüzyıl felsefesine dair öğrenmiş olduğunuz bilgilerin pekişmesi için aşağıda metinler verilmiştir. Bunlardan hareketle tartışalım ve yazalım bölümlerini sınıf ortamında arkadaşlarınızla uygulayınız.

Tartışalım

Aşağıda verilen metinlerden ve açıklamadan yola çıkarak tasavvuf düşüncesindeki insan anlayışını tartışınız. Tartışmaya yönelik notlarınızı aşağıda verilen boşluğa yazınız.

HACI BEKTÂŞ VELÎ

Hak Subhânehû ve Teâlâ, adamı dört türlü nesneden yarattı, dört bölüğe ayırdı. Dört bölüğün de dört türlü ibadetleri, dört türlü arzuları ve dört türlü hâlleri vardır. Birinci bölük âbidlerdir. Bunlar din kavmidir ve asılları yeldendir. Yel (hava), hem şifa verici hem kuvvettir. Bu sebeple bunlarda gece gündüz Hakk'ın ibadetinden ayrılmazlar. Yel esmeyince ekinler samanından ayrılmaz, bütün âlem kokudan helak olurdu. Öyle ki dünyada ne varsa helal, haram, temiz ve pis hepsi din ile malum olur. Çünkü din kapısı ulu kapıdır. İkinci bölük zahitlerdir. Bunların aslı ateştendir ve bunlar tarikat taifesidir. Bu sebeple gece gündüz yanmaları, kendilerini yakmaları lazımdır. Her kim bu dünyada kendisini yakarsa yarın ahirette türlü azaplardan kurtulacaktır. Şunu iyi bilin ki bir kez yanan başka yanmaz. Üçüncü bölük, ariflerdir. Bunların aslı sudandır ve bunlar marifet taifesidir. Su, hem kendisi temizdir hem de temizleyicidir. Bu sebeple hem temiz olmalı hem de temizleyici. Dördüncü taife muhiplerdir. Bunlar hakikat taifesidir ve bunların aslı topraktandır. Toprak teslimiyet ve rızayı temsil eder. Bu yüzden muhipte teslimiyet ve rıza içerisinde olmalıdır.

Görsel 2.4
Temsilî Hacı Bektâş Velî

Hacı Bektâş Velî, Makâlât

MEVLÂNÂ

Ey insan, sen görünüşte maddi varlığınla "küçük bir âlem"sin. Fakat manen, gerçek varlığınla "büyük bir âlem"sin. Görünüşte bir ağacın dalı, meyvenin aslı temelidir. Çünkü yemiş dalda bulunur. Fakat hakikatte o dal, o meyve için var olmuştur. Meyve elde etmek için bir meyli ve ümidi olmasaydı bahçıvan hiç ağaç diker miydi? Öyle ise görünüşte meyve, ağaçtan meydana geliyor da hakikatte o ağaç meyve çekirdeğinden doğmuştur.

Mevlânâ, Mesnevî

Sen cihanın hazinesisin, cihan ise yarım arpaya değmez.
Sen cihanın temelisin, cihan senin yüzünden taptazedir.
Diyelim ki âlemi meşale ve ışık kaplamış.
Çakmaksız ve taşsız olduktan sonra o, iğreti bir rüzgârdan başka nedir?

Görsel 2.5
Temsilî Mevlânâ

Mevlânâ, Rubâîler

BİR KEZ GÖNÜL YIKTIN İSE

Bir kez gönül yıktın ise
Bu kıldığın namaz değil
Yetmiş iki millet dahi
Elin yüzün yumaz değil

Bir gönülü yaptın ise
Er eteğin tuttun ise
Bir kez hayır ettin ise
Binde bir ise az değil

Yol odur ki doğru vara
Göz odur ki Hakk'ı göre
Er odur alçakta dura
Yüceden bakan göz değil

Erden sana nazar ola
İçin dışın pür nur ola
Beli kurtulmuştan ola
Şol kişi kim gammaz değil

Yunus bu sözleri çatar
Sanki balı yağa katar
Halka matahların satar
Yükü gevherdir tuz değil

Yûnus Emre

Görsel 2.6
Temsilî Yûnus Emre

Tartışma Notları

....
....
....
....
....
....
....
....
....
....
....

Yazalım

MS 2-15. yüzyıl felsefesinin en önemli problemlerinden biri olan "inanç-akıl ilişkisi"ne yönelik "Anlamak için inanıyorum." sözünden hareketle felsefi deneme türüne uygun özgün bir metin yazınız. Daha sonra aşağıdaki Tablo 2.3'ü doldurup çalışmanızı sınıfta paylaşarak değerlendiriniz.

Tablo 2.3: Özgün Metin Yazımı Sonrası İstenenler

Başlık	....
Problemin Felsefedeki Yeri	....
Probleme Yönelik Fikirler	....
	....
	....
	....
	....
	....
Kaynakça	....

ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME

A **Aşağıdaki cümlelerde boş bırakılan yerlere doğru sözcükleri yazınız.**

1. **2-15. yüzyıl Hristiyan felsefesinde Tanrı'nın varlığına yönelik olarak .... ve .... kanıtlar kullanılmıştır.**
2. **Hristiyan felsefesinin ilk dönemi .... olarak bilinir.**
3. **Tümellerin ayrı bir varlık olarak Tanrı'nın zihninde olduğu düşüncesi .... olarak adlandırılır.**
4. **İslam coğrafyasında Bağdat'ta bulunan .... çeviri merkezlerinden biridir.**

B **Aşağıda Romen rakamlarıyla verilen önermeleri harf ile verilen felsefi akım ve filozofların isimleriyle eşleştirerek doğru harfi parantez içine yazınız.**

5.

	Önermeler	Kavram ve Filozoflar
( )	**I.** Kötülüğün insandaki irade zayıflığından kaynaklandığını ifade eden filozoftur.	a) A.Thomas
( )	**II.** Tümel kavramların tek tek varlıklarda kavrandığını savunan görüştür.	b) Dehriyye
( )	**III.** Âlemin hâdis (sonradan) olduğunu savunan filozoftur.	c) Meşşâiyye
( )	**IV.** Akla dayanan inancı savunan İslam felsefesi görüşüdür.	ç) Augustinus
( )	**V.** Gerçek olan maddenin ezelî ve ebedî olduğunu savunan görüştür.	d) El Kindî
		e) Kavramcılık

C **Aşağıda verilen açık uçlu soruların cevaplarını ilgili alanlara yazınız.**

6. **MS 2-15. yüzyıl felsefesini önceki dönem felsefesinden ayıran temel farklar nelerdir? Açıklayınız.**
....
....
....
....

7. **8-12. yüzyılda çeviri faaliyetlerinin İslam felsefesinin gelişmesine katkısı nelerdir? Açıklayınız.**
....
....
....
....

8. Gazâlî ve İbn Rüşd'ün inanç-akıl ilişkisi görüşlerini karşılaştırınız.
....
....
....
....
....
....

9. Patristik felsefe ile skolastik felsefe arasındaki temel farklar nelerdir?
....
....
....
....
....
....

D

Aşağıdaki çoktan seçmeli soruları okuyunuz ve doğru seçeneği işaretleyiniz.

10. Clemens'in "Anlamak için inanıyorum." **yargısını A. Thomas** "İnanayım diye biliyorum." **yargısına dönüştürmüştür. Bu dönüşümün akıl ile inanç ilişkisi açısından farkı aşağıdakilerin hangisinde verilmiştir?**

A) Aklın inançtan önce gelmesi
B) İnancın akıldan önce gelmesi
C) Akıl ve inancın birbiriyle açıklanması
D) Akıl ile inancın alanlarının farklı olması
E) İnancın aklın sınırlarını geçmesi

11. Zihnin izlenimlerini kullanarak nesneler hakkında genel bilgiye ya da kavramlara ulaşılır. Bunlar aracılığıyla insan, gerçekliğin evrensel bilgisini elde etme imkânı bulur.
Hristiyanlık felsefesinde bu konunun işlendiği problem aşağıdakilerin hangisinde yer almaktadır?

A) Tümeller problemi
B) Kötülük problemi
C) Tanrının varlığı
D) Ruhun ölümsüzlüğü
E) Tanrı-evren ilişkisi

12. Hacivat ve Karagöz, gölge oyununda oldukça tanınan karakterlerdir. Perdenin arkasında zorunlu bir el tarafından hareket ettirilmeye ihtiyaçları vardır. Onların varlık nedenleri izleyenleri düşündürme, güldürme ve şaşırtmadır. Perdenin arkasına geçemez ve kendilerine ruh veren varlığı bilemezler. Oyunu bitiren elden sonra ne Hacivat ve Karagöz'ün perdeye yansıyan gölgeleri ne de perde kalır.
Gölge oyunundaki perdenin ön ve arkasında yer alan varlıkların varoluşlarında bahsedilen farklılık, aşağıdaki seçeneklerde verilen görüşlerden hangisini açıklar?

A) İbn Sînâ, "sudûr görüşü"
B) El Kindî, "yaratıcı–âlem görüşü"
C) Augustinus, "ruhun ölümsüzlüğü görüşü"
D) Tertullian, "akıl-inanç görüşü"
E) İbn Haldun, "toplum ve devlet görüşü"

13 ve 14. soruları aşağıda verilen metinden hareketle cevaplayınız.

(I) Fârâbî'nin "El –Medinetü'l Fâzıla" adlı eserine göre insan; akılsal tabiatı gereği dikkatli ve analiz ederek düşünür. (II) Düşündüklerini birbirine bağlayarak sonuca gider. Sonuçlar, insanda kaçınma ya da yönelim oluşturur. (III) İnsanda duyuların ve hayal etmenin sonucu oluşan iradi eylemler; derin düşünmeyi, arzu ve bilgiyi bir arada taşımalıdır. (IV) Böylece insan eylemleri, mutluluk getiren ve iyi eylemler hâlini alır. Erdemli insan, kendini mutsuz eden eylemden kaçınıp akli seçimlere yönelmelidir. (V) İnsanın varlığından güç toplayacağı bir maddeye gereksiniminin olmadığı mertebenin adı mutluluktur.

13. Bu metinden hareketle Fârâbî'nin insanın mutluluğunu ve erdemini bağladığı eylem aşağıdakilerin hangisinde verilmiştir?

A) Düşünme
B) Akli seçim
C) İradi eylem
D) İdrak etme
E) Duyum veya hayal etme

14. Epikürosçuluğun mutluluk için dünyevi hazlardan uzak durulması gerektiği düşüncesi, inanç unsurlarını içine alan bir hayatın temeli olarak düşünülmüştür. **Metinde verilen numaralandırılmış ifadelerin hangisi bu düşünceyle benzerlik göstermektedir?**

A) I B) II C) III D) IV E) V

15 ve 16. soruları aşağıda verilen metinden hareketle cevaplayınız.

Kuzey: İnanca dayanan ve temeli olan düşüncelerin insanda farklı bir cazibesi vardır. İnancın belli düzeyde aklın imkânlarını ve deneyimin gözlem gücünü kullanması, bunların şüphe süzgecinden geçirilmesi onu vazgeçilmez hâle getirir.

Beyza: İnancı oluşturmak ve Tanrı'yı anlamak için varlıkları gözlemleme ve düşünme yoluna girildiğinde insanın sanat, fizik ve doğaya yönelmesi gerekir. Bu yolla Tanrı ve âlem arasındaki uyumu, doğadaki nedenselliği anlamak için gösterdiği çabanın insana bir cevabı olacak mıdır?

Zeynep: Tanrı yalnızca kendisinin ve yaratıklarının bilinmesini istemez. İnsanın ruhsal ve dünyevi bakımdan doyuma ulaşmasını da ister. İnanç ve Tanrı ile ilgili düşünceler, açık zihin ve kavrayış yoluyla oluşur. Bu düşüncelerin bilgisi, doğru kaynaklardan elde edilmelidir. Bu bilgiler, dinî tecrübe sırasında bireysel seçimlere dönüşür.

15. Bu metne göre aşağıda verilen konuşmacılardan hangisinin fikri, inancın akılla anlaşılacağı konusunda kaygı taşımaktadır?

A) Kuzey
B) Beyza
C) Zeynep
D) Kuzey ile Beyza
E) Zeynep ile Kuzey

16. Metinde hangi felsefi probleme yer verilmemiştir?

A) Akıl-inanç
B) Tanrı-âlem
C) Yaratıcının varlığı
D) İrade özgürlüğü
E) Ruhun ölümsüzlüğü

DEĞERLENDİRME

Cevaplarınızı cevap anahtarıyla karşılaştırınız. Yanlış cevap verdiğiniz ya da cevap verirken tereddüt ettiğiniz sorularla ilgili konuları veya faaliyetleri üniteye dönerek tekrarlayınız. Cevaplarınızın tümü doğruysa bir sonraki öğrenme faaliyetine geçiniz.

FELSEFE 11

3. ÜNİTE

15. YÜZYIL-17. YÜZYIL FELSEFESİ

ÜNİTE KONULARI

3.1. 15. YÜZYIL-17. YÜZYIL FELSEFESİNİN ORTAYA ÇIKIŞI
3.2. 15. YÜZYIL-17. YÜZYIL FELSEFESİNİN AYIRICI NİTELİKLERİ
3.3. 15. YÜZYIL-17. YÜZYIL FİLOZOFLARININ FELSEFİ GÖRÜŞLERİNİN ANALİZİ
3.4. 15. YÜZYIL-17. YÜZYIL FELSEFESİNİN DÜŞÜNCE VE ARGÜMANLARINI DEĞERLENDİRME

TEMEL KAVRAMLAR

•Hümanizm •Bilim •Ütopya •Akıl

Giriş

MS 2-15. yüzyıl arasında Avrupa'da egemen olan düşünsel yapı, 12. yüzyılla birlikte değişime uğramaya başlamıştır. Bu değişime yol açan temel unsur, toplumsal hayatta yaşanan gelişmelerdir. 15. yüzyıla gelindiğinde ilk olarak İtalya'da kendini hissettiren bu durum, zamanla Avrupa coğrafyasını sarmıştır. Avrupa'da yaşanan bu döneme Rönesans adı verilir.

Rönesans "yeniden doğuş" anlamına gelmektedir. Yeniden doğuş, MÖ 6-MS 2. yüzyıl felsefesinin yeniden ele alınmasını işaret eden bir kavramdır. Bu yüzyıl felsefesinin aklı temele alan yapısı, Rönesans'ın esin kaynağı olmuştur. Bu dönemde bir yandan MS 2-15. yüzyıl düşüncesinin etkileri görülmüş bir yandan da modern düşüncenin ilk örnekleri ortaya çıkmıştır. Avrupa'da bilimsel gelişmelerin felsefeye uygulandığı, din felsefesinden uzaklaşıldığı ve bilim felsefesine yaklaşıldığı görülmüştür.

15-17. yüzyıl felsefesi ünitesinde şu konular ele alınacaktır:

- İlk konuda 15-17. yüzyıl felsefesini hazırlayan düşünce ortamını açıklamak için 12. yüzyıldaki çeviri faaliyetleri üzerinde durulacaktır. Ardından MS 2-15. yüzyıl felsefesinin bu dönem felsefesi üzerindeki etkisi anlatılacaktır.
- İkinci konuda bu dönem felsefesinin karakteristik özellikleri açıklanacaktır. Önce skolastik düşünce ile modern düşüncenin temel farkları sonra hümanizm, bilimsel yöntem, kartezyen felsefe ve hukuk felsefesi üzerinde durulacaktır. G. Galilei, N. Kopernik, I. Newton ve F. Bacon'ın bilimsel çalışmalarının dönemin felsefesi üzerindeki etkilerine değinilecektir.
- Üçüncü konuda örnek felsefi metinlerden hareketle filozofların felsefi görüşleri analiz edilecektir.
- Son konuda 15-17. yüzyıl felsefesindeki örnek düşünce ve argümanlar felsefi açıdan değerlendirilecektir. Bunun için ilk olarak F. Bacon'ın "Bilgi güçtür." sözünün olumlu ve olumsuz yönlerinin güncel hayattan örneklerle tartışılması sağlanacak, ardından da ütopya kavramı ve türleri üzerinde durularak özgün bir ütopya yazılması istenecektir.

Hazırlık Çalışmaları

1. Toplumsal değişimi neler belirleyebilir?
2. Yeniliğe neden ihtiyaç duyulur?
3. Bir toplumda yapılan bilimsel çalışmalar o toplumun düşünsel gelişimine nasıl katkıda bulunur?

Neler Öğreneceksiniz?

- 15-17. yüzyıl felsefesini hazırlayan düşünce ortamını açıklamayı,
- 15-17. yüzyıl felsefesinin karakteristik özelliklerini açıklamayı,
- 15-17. yüzyıl filozoflarının felsefi görüşlerini metinlerden hareketle analiz etmeyi,
- 15-17. yüzyıl felsefesindeki örnek düşünce ve argümanları felsefi açıdan değerlendirmeyi öğreneceksiniz.

3.1. 15. YÜZYIL-17. YÜZYIL FELSEFESİNİN ORTAYA ÇIKIŞI

15-17. yüzyıl, bilgi alanlarında hızlı ve köklü değişikliklerin olduğu bir dönemdir. Bu değişiklikler, bilgi alanları üzerinden çeşitli şekillerde topluma yansımış ve zamanla benimsenip bir yaşam kültürü hâlini almıştır. Bu değişimlerin izlerini sürebilmek ve dönemin felsefesini anlayabilmek için 12. yüzyıl çeviri faaliyetlerine ve MS 2-MS 15. yüzyıl felsefesinin etkilerine bakmak gerekir. Bu etki, en çok bu dönemin düşünür ve filozoflarında görülür (Tablo 3.1).

Tablo 3.1: 15. Yüzyıl-17. Yüzyıl Düşünürleri ve Filozofları

15. YÜZYIL– 17. YÜZYIL DÜŞÜNÜRLERİ VE FİLOZOFLARI

MS

Yıl	Düşünür	Okunuş	Yaşam
1400			
	Machiavelli	(Makyevelli)	(1469-1527)
	N. Kopernik	(Kopernik)	(1473-1543)
	T. More	(Mor)	(1478-1535)
1500			
	Montaigne	(Monteyn)	(1533-1592)
	F. Bacon	(Beykın)	(1561-1626)
	W. Shakespeare	(Şekspir)	(1564-1616)
	G. Galileo	(Galile)	(1564-1642)
	T. Hobbes	(Habs)	(1588-1679)
	R. Descartes	(Dekart)	(1596-1650)
1600			
	Pascal	(Paskal)	(1623-1662)
	Spinoza	(Sipinoza)	(1632-1677)
	J. Locke	(Lak)	(1632-1704)
	I. Newton	(Nivtın)	(1643-1727)
	Leibniz	(Laypniz)	(1646-1717)
1700			

12. YÜZYIL ÇEVİRİ FAALİYETLERİNİN 15. YÜZYIL-17. YÜZYIL FELSEFESİNE ETKİSİ

Görsel 3.1: Zeytuniye Üniversitesi, Tunus, MS 732
İbn Haldun burada öğrenim gören
İslam düşünürlerinden biridir.

12. yüzyıla doğru İslam dininin geniş bir coğrafyaya yayılması, beraberinde bilim ve felsefenin de bu coğrafyalarda gelişmesini sağlamıştır. Bu durum, Bağdat, Tunus, Toledo, Sicilya, Solerno gibi yerleri bilim ve felsefenin merkezi konumuna getirmiş; astronomi, tıp ve felsefe gibi alanlarda gelişmeler olmuştur (Görsel 3.1).

12. yüzyıldan itibaren Batı; ilk olarak İslam ilimleri, Antik Yunan, Hint ve Mısır eserlerini Arapçadan kendi dillerine çevirmeye başlamıştır. Aralarında Müslüman, Yahudi ve Hristiyanların bulunduğu mütercim bir grup tarafından Aristoteles'in "Metafizik", İbn Sînâ'nın "el- Kanun fi't Tıp" ve Sahl b. Bişr'in "Astronomi Risalesi", İbn Rüşd'ün "Aristoteles Şerhleri" gibi bilim ve felsefe eserleri öncelikle çevirilmiştir. Çeviri merkezlerinin kurulmasıyla Batı'da İslam filozoflarının görüşleri 17. yüzyıla kadar güçlü etkisini sürdürmüş ve üniversitelerde "İbn Rüşdcülük", "Avicenna Ekolü" gibi adlandırılmalar yapılmıştır.

Genel olarak çeviri hareketleri 12. yüzyılda Afrikalı Konstantin'in Tunus'tan getirdiği tıp alanındaki eserleri Salerno'da Latinceye kazandırmasıyla başlamıştır. Zamanla çeviri hareketi Almanya ve Fransa'ya yayılarak 14. yüzyılda bütün Avrupa'yı etkisi altına almıştır. Bu etkinin oluşumunda Anadolu coğrafyasının da payı vardır. Yunancadan Farsçaya çevirilen eserler, Tebriz ve Trabzon üzerinden Anadolu ile Bizans'a geçmiştir. Ayrıca ünlü matematikçi ve astronom Nasreddin-i Tusî'nin İslam âlimlerince problemleri çözülmüş olan trigonometriye yönelik eserinin ilk kez Osmanlı Dönemi'nde çevirisi yapılmıştır.

Çeviri hareketinin yoğun olarak 16-17. yüzyılın sonlarına kadar devam ettiği görülmektedir. İki kültürün etkileşimi, Antik Yunan felsefesinin neredeyse tamamının Batı tarafından öğrenilmesini sağlamış ve dolayısıyla Rönesans'ın ortaya çıkmasının nedenlerinden biri olmuştur.

Uygulama

Aşağıdaki metni okuyup metinden hareketle verilen soruyu cevaplayınız.

17. yüzyılda yaşamış filozof Digby, İbn Sînâ'nın ruh hakkındaki düşüncelerini ve onun uçan adam metaforunu yakından takip eder. Metaforda gözleri kapalı, kulakları işitmeyen, bedeninin herhangi bir noktası kendisine değmeyen, havada öylece salınan bir adam tasavvur edilir. Adam, bedene sahip olduğunu bilmiyor ancak düşünüyor, düşündüğünü bilerek düşünüyor. Var olduğunu, bir başkasının onun varlığını onaylamasına ve kendisini inandıracak bir başka bilince gerek duymadan düşünüyor.

"Digby, İbn Sînâ'ya ait ruhun bedenden ayrı varlığı olduğu ve ruhun varlığının farkında olduğuna dair kanıtlarını inceler. İbn Sînâ'dan esinlendiği şey "uçan adam" metaforudur. Kaleme aldığı denemesinde İbn Sînâ'nın Latinceye çevirilen 'Almahad' ve Descartes'ın 'Metod' eserinde aynı tespitin bulunduğuna dikkat çeker. İkisi de aynı şeyi kastederek şöyle demektedir. Benliğimi yürümemi, konuşmamı, düşünmemi sağlayan kişiden (bedenden) soyutlasam; bacaklarım ve dilim olmayıp da yürüyemesem ama hayatta olsam bana sadece zihnim karşılık verecektir. Sonuçta aynı şey olarak kaldığımı, benliğimin kaybolmadığını bilirim."

Veysel Kaya, İbn Sînâ'nın Batı Dünyasındaki Etkileri

Soru

Digby'nin yorumundan hareketle filozofların düşüncelerinin biçimlenmesinde çevirinin etkisini tartışınız.

15. YÜZYIL-17. YÜZYIL FELSEFESİNE ÖNCEKİ FELSEFİ DÖNEMLERİN ETKİSİ

15-17. yüzyıl felsefesi Batı ekseninde gerçekleşir. Rönesans ilk olarak İtalya'da ortaya çıkmış ve burada ilk örneklerini vermiştir. Rönesans'ın ortaya çıkışıyla ilgili birden çok etkenden bahsedilmektedir. İslam coğrafyasından yapılan çeviriler, coğrafi keşifler, ekonomik faaliyetler ve siyasal hareketlilikler etken olarak gösterilebilir.

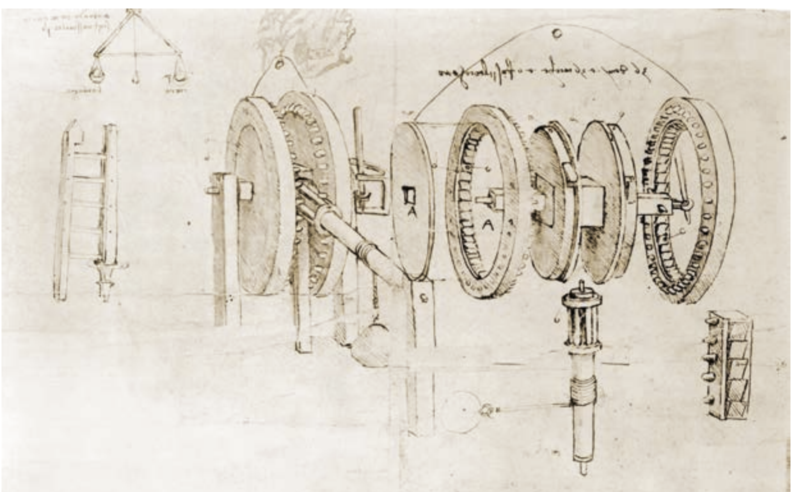
Bu dönemde felsefe alanındaki değişimlerden önce bilim, sanat, din, ekonomi ve bunların bir sonucu olarak toplumsal hayat ve kültürel alandaki değişimden bahsedilmektedir. Rönesans, bir yandan zihniyet dönüşümlerinin yaşandığı bir yandan da toplumsal hayatın farklı yönetim dengelerinin yeniden oluştuğu bir dönemdir. Rönesans'ta yaşanan değişimlere karşı başlarda kilisenin birey üzerindeki baskısı artmış ama 18. yüzyıla doğru bu baskı zayıflamıştır. Yine bu dönem felsefesinde ulus bilincinin oluşmaya başladığı görülmüştür.

15-17. yüzyıl felsefesini daha iyi anlamak için MÖ 6-MS 2. yüzyıl ve MS 2-MS 15. yüzyıl felsefelerine bakmak gerekir.

Tüm felsefe tarihini etkileyen **Platon** ve **Aristoteles**'in etkisini 15-17. yüzyıl felsefesinde yakından görmek mümkündür. Bu etki daha çok İslam felsefesi üzerinden yapılan çevirilerle kendini gösterir. Antik Yunan düşüncesinin hem orijinal hem de yeni yorumuyla tanışan Batı coğrafyası bu felsefelerde oluşan düşünceler çerçevesinde hızla gelişir. Platon ve Aristoteles akademileri kurulur ve onların felsefeleri üzerine yoğunlaşılır. Bu durum zamanla kilisenin etkisinin azalmasına, insan aklını merkeze alan hümanizm anlayışının doğması ve gelişmesine neden olmuştur.

MS 2-MS 15. yüzyılda Hristiyan felsefesinin başlarında sadece inançsal doğruların kesin olduğu ve inancın anlaşılabilmesi için de aklın kullanılması gerektiği düşüncesi vardır. İslam felsefesinin akla verdiği önemle yani inançsal doğruların yanında zorunlu olarak akılsal doğruların da var olduğu düşüncesiyle değişime uğramıştır.

Hristiyan felsefesinin sonlarına doğru özellikle **Aquinalı Thomas**'ın inancın Tanrı'yı, aklınsa Tanrı'nın yarattıklarını bilmekle ilgili olduğu düşüncesi; bu değişimin 15-17. yüzyıl felsefesine kaynaklık etmesini sağlamıştır. 15-17. yüzyıl felsefesini, MS 2-MS 15. yüzyıl felsefesinin devamı olarak görmek hatalı olur. Çünkü 15-17. yüzyıl felsefesi çoğunlukla o dönemin reddedilmesine dayanır. Akıl giderek inançtan bağımsızlaşmış ve bu dönemin karakteristiğini oluşturmuştur.

Görsel 3.2: Leonardo da Vinci'nin notlarından alınan bir makine tasarımı

15-17. yüzyıl felsefesi, bir önceki dönemin düşünsel yapısından kopuşun başladığı ancak hâlâ izlerinin görüldüğü geçiş dönemidir. Değişimin ilk izleri sanat alanında görülmüştür. Sanatın birçok alanında bugün hâlâ yoğun ilgi gören eserler o dönemde yapılmıştır. Edebiyatta Cervantes (Servantes) ve Dante (Dante), tiyatroda Shakespeare (Şekspir), resimde Leonardo da Vinci [Leonardo da Vinçi (Görsel 3.2)], mimaride P. Brunelleschi (Burnoleski), heykel ve resimde Michelangelo (Mikelancelo) gibi büyük sanatçılar Rönesans Dönemi'nde ürünler vermiştir. Tüm bu değişimler bu dönem felsefesinin oluşmasını sağlayan diğer önemli etkenlerdir.

3.2. 15. YÜZYIL-17. YÜZYIL FELSEFESİNİN AYIRICI NİTELİKLERİ

15-17. yüzyıl felsefesini anlayabilmek için öncelikle skolastik düşünceyle olan farkının bilinmesi gerekir. Özellikle hümanizm ve bilimsel yöntem gibi konuları incelemek ayrıca bu dönem yaşamış bilim insanlarını da yakından tanımak faydalıdır.

SKOLASTİK DÜŞÜNCE İLE MODERN DÜŞÜNCENİN TEMEL FARKLARI

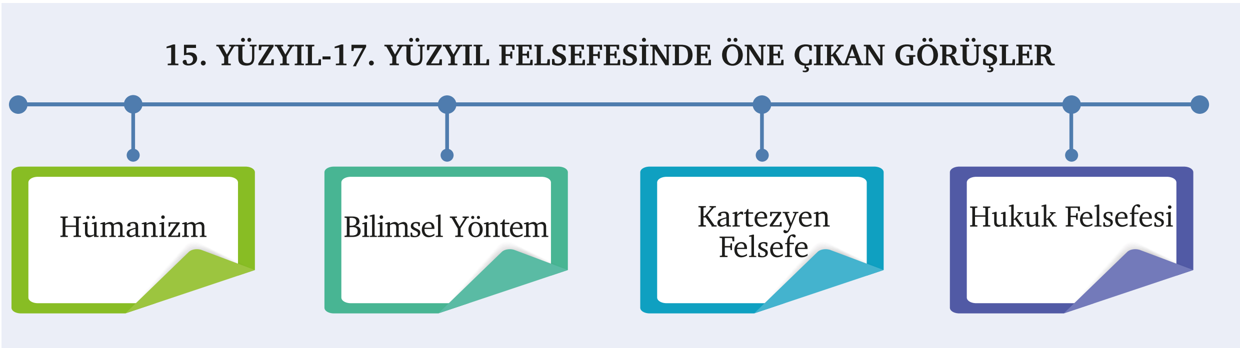
Skolastik, 2-15. yüzyıl felsefesinin sonunda Hristiyan felsefesi için kullanılan terimdir. Terim anlamı "okul felsefesi"dir. Dönemin sonunda açılan üniversiteler, skolastik felsefenin en iyi anlaşıldığı yer olmuştur. Skolastik felsefe, Hristiyan inancı öğretilerini akılla anlaşılır kılma çabasının sonucudur. Skolastik felsefede teoloji egemendir. Felsefi açıklamalar dinsel kabullerin doğrultusunda yapılmaktadır. Akıl-inanç probleminde aklın yetersizliği vurgulanmış, bu eksikliğin inançla tamamlanabileceği düşünülmüştür. Sadece aklın yetersizliği değil bireyin de yetersiz olmasından kiliseye tam bağlılığın esas alınması gerektiği savunulmuştur. Skolastik düşünce, bireysel hayatla birlikte toplumsal hayatın bütününde de etkilidir. Yönetim, ekonomi ve hukuk gibi alanlarda da din tek belirleyici unsurdur. Bu dönemde bilimsel çalışmalara ihtiyaç duyulmamış, doğaya yönelik açıklamalarda Aristoteles'in fizik görüşünde olduğu gibi bazı bilimsel savlar, tartışmasız olarak doğru kabul edilmiştir.

Skolastik Dönem sonrası bu skolastik düşünceye ait olan tüm unsurlarda değişim yaşanmıştır. Rönesansla başlayıp 17. yüzyılda pekişen düşünce sistemine **modern düşünce** adı verilir. Skolastik felsefenin düşünce alanında ve hayatın tüm yönlerinde etkili oluşu, modern düşüncenin yarattığı değişimin yine hayatın her yönünde etkili olması sonucunu doğurmuştur. Modern düşüncede felsefe, bilimi temel almıştır. Birey ve bireyin düşüncesi tüm yönleriyle öne çıkarılmıştır. Aklın bilimsel yöntemi kendine kılavuz etmesi beklenmektedir. Farklı iki alan olan inanç ve aklın bilgisiyle ilgili olduğu düşünülen bu durum, birbirinden ayrı konumlandırılmıştır.

SKOLASTİK DÜŞÜNCE	MODERN DÜŞÜNCE
Felsefenin konusu dindir.	Felsefenin konusu insan, doğa ve evrendir.
Teoloji, felsefeye egemendir.	Bilim felsefeyi etkilemiştir.
Doğa, din ve akıl ile açıklanabilir.	Doğa, deney ve akılla açıklanabilir.
Hayatın tüm unsurları dine bağlıdır.	Toplumsal hayat dünyevidir.
Birey geri plandadır.	Birey ön plana çıkmıştır.
Bilim, Tanrı'nın yarattığını anlamak için önemlidir.	Bilim, sağlayacağı yarardan dolayı önemlidir.
Düşünürler, kiliseye bağlıdır.	Düşünürler, otoriteye bağlı değildir.
İnanç merkezlidir.	İnsan merkezlidir.
Hukuk, kilisenin etkisindedir.	Hukuk alanında devlet belirleyici unsurdur.

15. YÜZYIL-17. YÜZYIL FELSEFESİNDE ÖNE ÇIKAN GÖRÜŞLER

Her dönemde felsefenin etkilendiği ve etkilediği alanlar bulunur. 15-17. yüzyıl felsefesini de bilim etkilemiştir. Bu dönem felsefesini açıklayabilmek için öne çıkan hümanizm, bilimsel yöntem, kartezyen felsefe ve hukuk felsefesi gibi konulara değinilmesi gerekir (Şekil 3.1).

Şekil 3.1: 15. yüzyıl-17. yüzyıl felsefesinde öne çıkan görüşler

Hümanizm

Hümanizm anlayışı, insanı MS 2-MS 15. yüzyıl felsefesinin dogmatik etkisinden uzaklaştıran ve Antik Yunan felsefesine geri götüren bir düşünüşün sonucudur. Bu geri dönüş, insanı ve evreni yeniden yorumlama anlamı taşır. Hümanizm bir felsefe değil bir yönelimin adlandırılmasıdır ve insanı özneleştiren bir çaba içerir. İnsanın merkeze alındığı ve aklının öne çıkarıldığı bir bakış açısıdır. Bu bakış açısı, yeni hayat anlayışı ile insan ve dünya üzerine felsefe yapma isteğinden oluşur.

Hümanizm, ilk olarak bugünkü İtalya'da ortaya çıkmıştır. Bu coğrafyada yapılan çeviri faaliyetleri ve Antik Yunan düşüncesine dayanan felsefi arka plan bu çıkışın belirgin nedenleridir.

Felsefeye dair ilk çalışmalar, Floransa'da kurulan **Platon Akademisi'**nde görülmüştür (Görsel 3.3). Burada Platon'un tüm eserleri çevirilmiş ve Platon felsefesi bütün Avrupa'ya yayılmıştır. Benzer bir durum da Aristoteles felsefesinde görülmektedir. Aristoteles'le ilgili İbn Rüşd'ün yorumlarına yönelme Aristoteles düşüncesinin yeniden ele alınmasını sağlamıştır. Bu yönelimle skolastik felsefenin Aristoteles yorumundan uzaklaşılmış ve Aristoteles yeniden yorumlanmıştır.

Hümanizm düşüncesinde skolastik düşünce tarzı reddedilmiştir. Özellikle kilisenin otorite olarak görülmesine karşı çıkılmıştır. Bazı hümanist düşünürlere göre kilisenin otoritesi ve uygulamaları insanları asıl olan inançtan uzaklaştırmıştır. Bu düşünceler, reform düşüncelerine de temel oluşturmuştur. Hümanizm özellikle sanat alanında kendini göstermiş, yeni düşünceler sanatsal ürünlerde ifade edilmeye başlanmıştır. Bu dönemle birlikte MS 2-MS 15. yüzyıl felsefesinin geri plana attığı kuşkucu felsefe yeniden önemli hâle gelmiştir.

Görsel 3.3: Floransa

Uygulama

W. Shakespeare'in Hamlet eserinde yer alan hümanizmle ilgili olduğunu düşündüğünüz sözlerin altını çiziniz ve ilişkisini alt tarafa açıklayınız.

Olmak ya da Olmamak

Var olmak ya da olmamak, mesele bu.
Gözü dönmüş talihin sapanına, oklarına,
İçin için katlanmak mı daha soylu,
Şu fani bedenden sıyrılıp çıktığımızda,
Göreceğimiz rüyalar bizi duraksatır ister
istemez.
İşte felaketi onca uzun ömürlü kılan da bu.
Kim katlanırdı yoksa zamanın kırbaçlarına,
küfürlerine,

Kim katlanırdı, bu yorgun yaşamın yükü altında
homurdanıp terlemeye,
Ölümden sonraki bir şeyin korkusu olmasaydı?
Sınırlarını bir geçenin bir daha dönmediği
O bilinmeyen ülkenin korkusu kafamızı
karıştırıp
Bizleri, tanımadığımız dertlere koşup
gitmektense,
Başımızdakilere katlanmak zorunda
bırakmasaydı?

İşte bunları düşündükçe
Ödlek olup çıkıyoruz hepimiz,
Ve işte böyle kararlılığın doğal rengi,
Endişenin soluk gölgesiyle bozuluyor;
Bulutları hedef alan büyük ve iddialı atılımlar
Bu yüzden yörüngesinden sapıyor
Ve bir girişim olmaktan çıkıyor adları.
Hey, o da kim? Güzel Ophelia! ...
Peri kızı, dualarında benim günahlarımı da
unutma.

W. Shakespeare, Hamlet

....
....
....
....
....
....
....
....

Bilimsel Yöntem

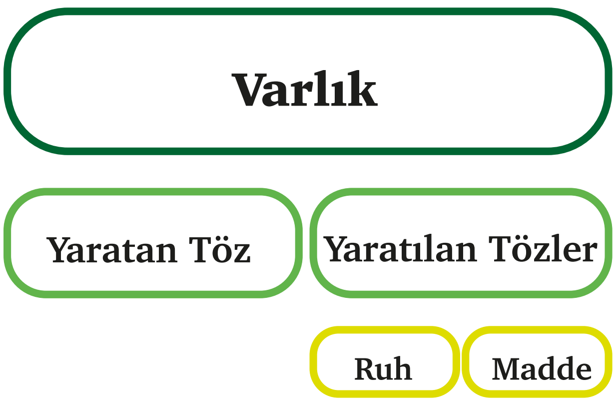
15-17. yüzyılın en büyük başarısı bilimde olmuştur. Rönesans, diğer birçok alana olduğu gibi MS 2-15. yüzyıl Hristiyan düşüncesinde şekillenen bilim anlayışına da karşı çıkmıştır. Skolastik düşünce, deney ve gözlem yerine otorite kabul ettikleri bilgilerle bilimsel konularda açıklama yapmaya çalışmıştır. Rönesans düşüncesi ise bilimde otorite olmuş bilgilere değil deney, gözlem ve hesaplanabilir bilimsel çalışmalara yönelmiştir.

15-17. yüzyıl, bilim ve bilimsel yöntemin geliştiği dönemdir. Gözlem, kontrollü deney, hipotez ve matematiksel hesaplama; bilimin yöntem kazanmasına katkı sağlamıştır. Gözlem, eski çağlardan bu yana yapılan bilimsel çalışmanın aşamasıdır. Rönesans'ta bilimin yöntem kazanması özellikle astronomi ve anatomi konusunda ciddi bilgiler oluşturulmasını sağlamıştır. Kontrollü deneyler ise özellikle fizik alanında bilimsel hesaplamalar yapılmasını, geçici açıklama modeli olan hipotezlerin doğrulanmasını sağlayan bilimsel araştırmanın önemli bir basamağıdır. Gözlem, kontrollü deney ve hipotez sonrası yapılan matematiksel hesaplamalar bilimsel bilginin güvenilirliğini oluşturmuştur.

17. yüzyıl düşünce dünyasının ve modern felsefenin ilk filozoflarından **Francis Bacon**, bilginin güç için olduğunu ifade edip doğanın bilgisine ulaşmanın en güvenilir yolunun bilim olduğunu ve bilimsel yöntemin bu bilgiyi sağlayabileceğini savunmuştur. Bacon, bilimsel yöntemi aklın bir aracı olarak ifade etmiştir..

Kartezyen Felsefe

Descartes felsefesi olarak bilinen kartezyen felsefe, kesin bilginin varlığını ortaya koymaya çalışan yöntemli bir felsefedir. Bu yöntem, her türlü bilgiden şüphe duymak suretiyle yanılgılardan kurtulup sağlam bir temele ulaşmayı ve bu temele dayanarak doğru bilgilerin oluşmasını içerir. Başka bir ifadeyle Descartes, bilgilerden şüphe ederek kendisinden şüphe edilmeyen bilgilere ulaşmaya hedefler. Bu şüphe, bazı sofistlerde olduğu gibi mutlak değil metodik bir şüphedir. Metodik şüpheyi kendi üzerinde deneyen Descartes, bildiği ve duyumsadığı her şeyden kuşku duyabileceğini ancak son noktada kuşkudan, kuşku duymakta olan kendinden ve tüm süreç boyunca gerçekleştirdiği düşünme eyleminden asla kuşku duyamayacağını belirtir. Bu durumu "Düşünüyorum, o hâlde varım." sözüyle ifade eder. Dolayısıyla insanın akıl yoluyla kesin bilgilere ulaşabileceğini ve bu bilgilere dayanarak yaşamı boyunca elde ettiği bilgilerin doğruluğunu ortaya koyabileceğini iddia eder. Descartes'ın kartezyen felsefesi düşünen "ben"i temele alan, onu özneleştiren bir sonuç doğurur. Bilginin merkezinde olan özne, varlık hakkındaki gerçeklerin bilgisini akıl yoluyla elde etmeye çalışır. Ayrıca ona göre varlık alanında iki ana töz vardır: yaratan töz ve yaratılan tözler. Yaratan töz, kendinden başka hiçbir şeye ihtiyacı olmayan ve her şeyi yaratan sonsuz tözdür. Yaratılan töz ise birbirine indirgenemeyen iki alt tözden oluşan ve aynı zamanda sonlu olan ruh ve madde tözleridir (Şekil 3.3). Ruh akla karşılık gelen, düşünen; madde ise uzayda yer kaplayan tözdür. Dolayısıyla Descartes, düalist bir anlayış sergiler.

Şekil 3.3: Varlığa yönelik tözler

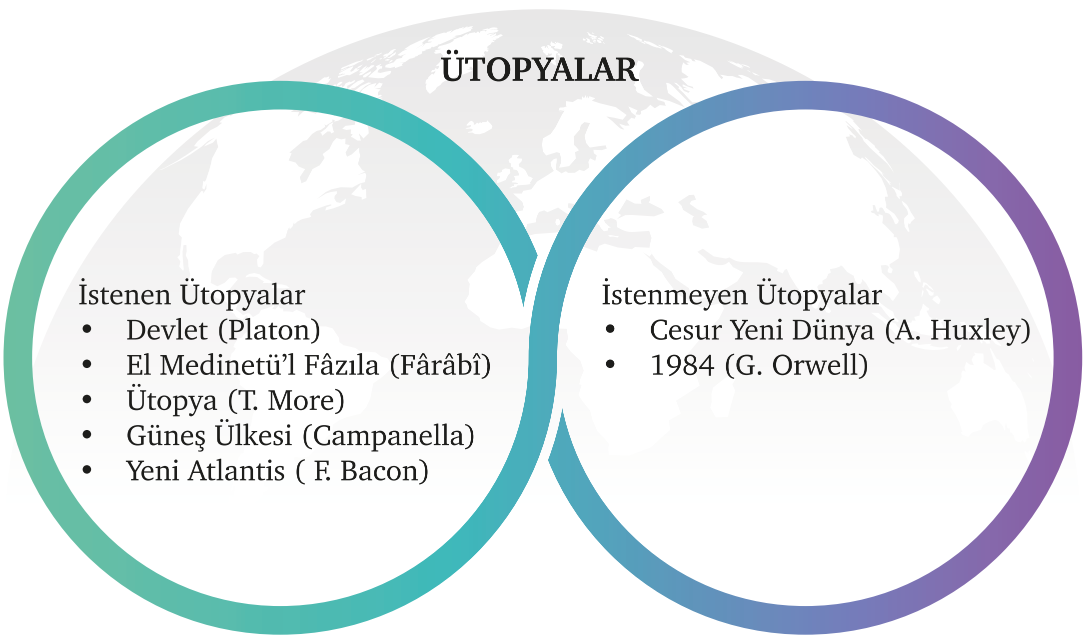
Hukuk Felsefesi

Rönesans'ta reform hareketleri, devlet ve hukuk üzerine düşüncelerin artmasını sağlamıştır ve bunun doğrultusunda kilisenin gücü giderek azalmıştır. Siyaset kapsamında devlet ve hukuk üzerine **Niccolo Machiavelli** ve **Thomas Hobbes**'un görüşleri önemlidir.

Machiavelli, İtalya'nın güçlü bir prens tarafından yönetildiği zaman ulusal birliğin sağlanabileceğini ileri sürer. Prensin mutlak güç sahibi olması gerektiğini ve bütün kurumların ona bağlı olmasının zorunlu olduğunu belirtir. Ona göre "Amaca ulaşmak için her yol mübahtır." ve prens bu ilkeye göre devleti yönetmelidir.

Hobbes'a göre devletin ortaya çıkması zorunludur. Devlet görüşünü doğal bir durum içinde insanı tanımlamasıyla başlatır. İnsanların doğal durumda eşit olduklarını, kendi istek ve amaçları doğrultusunda birbirleriyle mücadele ettiklerini belirtir. Doğal durumda herkesin her şey üzerinde hakkı olduğunu ama menfaatlerin çatışmasıyla güvenlik sorunlarıyla karşı karşıya kaldıklarını söyler. Hobbes, herkesin herkesle savaştığı bir ortamı "İnsan, insanın kurdudur." şeklinde betimler. Can güvenliği olmadığı için insanların zorunlu olarak haklarını bir yöneticiye veya bir sınıfa devrederek yapay olan devlet sistemine geçtiklerini belirtir. Devletin mutlak güç olduğunu söyleyen Hobbes, bu gücün kaynağını insanların aralarında yaptığı toplumsal sözleşmeye bağlar. Egemenliğin kaynağı bu sözleşmedir.

Hukuk felsefesi açısından 15-17. yüzyıl felsefelerinde ütopyalarla karşılaşılır. **Ütopya**, hayalî bir devlettir. İdeal yönetim ve toplum, bu hayalî devlette tasarlanır. Bunlar arasında **Thomas More**'un "Ütopya" adlı eseri, hem bu tür eserlere isim olması hem de oluşturduğu devlet ve toplum kurgusuyla dönemin siyasal yapısını eleştirmesi bakımından önemlidir. More, özel mülkiyetin her türlü mutsuzluğun kaynağı olduğu görüşündedir. O, eserinde ütopya ismini verdiği bir ada ülkesi tasarlar; bu ülkede özel mülkiyet yoktur. Eşitlikçi zihniyette düzenlenmiş bu adada herkes gücünün yettiği şekilde çalışır. Yöneticilerin halk tarafından seçilmesi gerektiğini belirten More, demokratik ve sosyal bir devlet önerir.

Şekil 3.4: Ütopya türleri

Ütopya tarzında yazılan eserler, insanlar için ideal olan anlayışları içerir. Önerilen sistemde insan değerlidir ve adalet hâkimdir. Bu eserlerin önemi, iyi bir yaşam düzeni kurulmasına düşünsel bir katkı sağlamasıdır. T. More'dan önceki dönemlerde de bu tip eserler yazılmıştır. Platon'un "Devlet" ve Farabi'nin "El Medinetü'l Fazıla" eserleri bunlardan bazılarıdır. İnsanlar, tarih boyunca ideal yaşam alanları kurmak istemiştir.

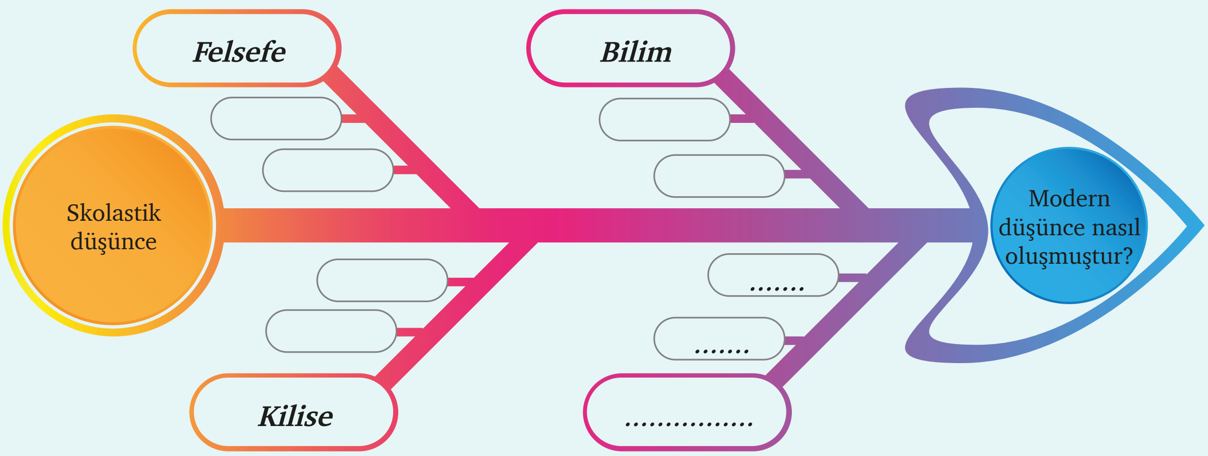
Ütopyalar, ideali isteyenle tam tersi durumu öngören anlatılar olarak zamanla ikiye ayrılmıştır (Şekil 3.4). Ters ütopya, korku ütopyası veya istenmeyen ütopya olarak isimlendirilen bu ikinci tip ütopyalar; var olan siyasal durumun daha da kötüye gideceğini anlatan toplum tasarımlarıdır.

Uygulama

Balık kılçığı diyagramında modern düşüncenin ortaya çıkmasına yönelik "üst nedenlerden" üçü verilmiştir (Şekil 3.5). Aşağıda karışık olarak verilen "alt nedenleri" ilgili olduğu "üst nedenlerle" eşleştiriniz. Diyagramda boş bırakılan dördüncü üst nedeni ve ona yönelik iki alt nedeni belirleyiniz. Diyagramı doldurduktan sonra nedenlerin ortaya çıkardığı sonuçlar hakkında değerlendirmelerinizi yazınız.

Alt Nedenler

1. Kilisenin bazı düşünceleri aykırı bulması
2. Felsefenin toplumsal ve siyasi alana yönelmesi
3. Bilimin kilise etkisinden uzaklaşmaya başlaması
4. Kilisenin Hristiyanlık inancını güçlendirme çabası
5. Bilimsel açıklamalarda kilise adamlarının yetersiz kalması
6. Felsefenin konularının insana dönmesi
7. ....
8. ....

Şekil 3.5: Balık kılçığı

Sonuç Olabilecek Düşünceler

1. *Kilise tarafından bazı düşünceler yasaklanmıştır.*
2. ....
3. ....
4. ....
5. ....
6. ....
7. ....
8. ....

BİLİMSEL ÇALIŞMALARIN 15. YÜZYIL-17. YÜZYIL FELSEFESİNE ETKİSİ

15-17. yüzyıl felsefesi dönemine kadar Aristoteles etkisi altında Ptolemy (Batlamyus) tarafından ileri sürülen dünya merkezli evren sistemi kabul edilmiştir. Yasaları birbirinden farklı Ay altı ve Ay üstü olmak üzere iki ayrı evrenin tasarlandığı bu sistemde Güneş ve diğer gök cisimlerinin Dünya'nın etrafında döndüğü ileri sürülmüştür.

İkili evren anlayışına karşı çıkan **Kopernik**, gök cisimleriyle dünyadaki cisimlerin fiziksel özelliklerinin aynı olduğunu savunmuş ve evrenin Dünya merkezli değil Güneş merkezli olduğunu belirtmiştir. Kopernik'in bu düşüncesi, düalist (ikicilik) evren anlayışından monist (tekçi) evren anlayışına geçilmesinde etkili olmuştur. Aynı zamanda insanın merkeze alındığı bir felsefi anlayışın doğmasına da öncülük etmiştir.

Aristoteles'e diğer bir eleştiri de **Francis Bacon** tarafından getirilmiştir. Bacon, Aristoteles'in "tümdengelim" yöntemine karşı "tümevarım" yöntemini öne sürmüştür. Bilimsel araştırmada olguların bir araya getirilmesi ve belli bir kurala göre düzenlenmesi gerektiğini düşünen Bacon, tümevarım yöntemiyle yanlış yargılardan kurtulmanın mümkün olduğu görüşündedir. Bacon, doğru düşünmenin önünde engel olan ön yargılara "idoller" adını verir. Ona göre tümevarım yöntemiyle doğanın doğru bilgisine ulaşabilmek için ilk önce idollerden kurtulmak gerekir. Bacon bu düşünceleriyle bilimsel araştırmanın önünü açmış ve ona yöntem kazandırmıştır. Bununla beraber felsefede empirizm düşüncesinin gelişmesine de destek sağlamıştır.

Görsel 3.4: Galileo Galilei

15-17. yüzyıl felsefi döneme kadar etkili olan Aristotelesçi evren modeline karşı Kopernik'le başlayan eleştiri, **Galileo** ile birlikte hızla gelişmiş ve Aristotelesçi evren modelini kökten değişime uğratmıştır (Görsel 3.4). Galileo, hem felsefede hem de mekanik alanda yapmış olduğu çalışmalarıyla bilinir. Bilimsel çalışmalarını olgu ve gözleme dayandıran Galileo, aynı zamanda doğayı matematiksel bir dil ile de açıklamaya çalışmıştır. Bu düşünceleriyle felsefede matematiksel düşünce modellerinin gelişmesine katkı sağlamıştır. Özellikle Descartes'ın mekanik doğa felsefesi bu matematiksel model üzerine şekillenir.

Galileo'nun bilimsel çalışmalarından öne çıkanlar arasında onun "eylemsizlik ilkesi" ve "serbest düşme yasası" gelir. Cisimlerin hareketi üzerine şekillenen bu çalışmalar, daha sonra Isaac Newton'la beraber hareket yasalarına dönüşmüştür.

15-17. yüzyıl felsefesi döneminin düşüncelerinden beslenen **Newton**, cisimler nasıl düşer sorusunu bilimsel açıdan ele almış ve "Kütle Çekim Yasası"nı keşfetmiştir (Görsel 3.5). Cisimlerin hareketlerini açıklayan Newton, geleneksel felsefenin metafiziksel açıklamalarını eleştirmiş ve felsefede nesnelere yönelik nedensel açıklamaların gelişmesine katkı sağlamıştır. Newton'un fiziksel, mekanik ve düzenli evren anlayışı kendisiyle aynı dönemde yaşamış filozoflardan olan Leibniz tarafından ele alınmış ve felsefi anlamda geliştirilmiştir. Bu anlayış bilim ve felsefeyi derinden etkilemiştir.

15-17. yüzyıl felsefi döneminde yapılan bilimsel çalışmalar, bu dönem felsefesinin gelişmesinde önemli bir role sahiptir. Fizik ve astronomi alanında cisimlerin hareketi üzerine yapılan çalışmalar, kimyada maddenin yapısı ve özellikleri, biyolojide canlıların gelişimi gibi bilimsel çalışmalar felsefede varlığın algılanışını değiştirmiş ve ona yönelik düşünceleri şekillendirmiştir.

Görsel 3.5: Isaac Newton

Uygulama

Aşağıdaki metni okuyup metinden hareketle verilen soruları cevaplayınız.

BİLİM FELSEFESİ

15-17. yüzyıl bilim insanlarından ilki Kopernik'tir. Ptolemy (yer merkezli evren) sistemini incelerken öğretinin yetersiz yanlarını geliştirmek için merkeze "Güneş"i koyan Kopernik, otoriteler tarafından kınama ve alay etme tepkileriyle karşılaşır. Kopernik eserlerinde mistik bir ifadeyle güneşi şöyle tasvir eder:

> "Evrenin merkezine güneş taht kurmuştur. Bu görkemli tapınakta her şeyi bir anda aydınlatan "Güneş" dediğimiz nur kütlesi için daha saygın bir konum düşünülebilir miydi? Güneşi evrenin lambası, bilge yöneticisi diye övenler olmuştu. Güneş gerçekten tahtına kurulmuş sultan gibi çevresinde dolaşan gezegenleri çocukları gibi yönetir."

İnsanlığın mutlu ve aydınlık geleceğine yönelen aklı ve güvenilir bilgiyi yanlış bilgilerden, yerleşik tabulardan kurtarmak gerektiğini ifade eden F. Bacon, bu doğrultuda bilim insanına bilimsel olma yönünde yeni bir amaç belirler.

> "Bilim insanı ne ağını içinden çekerek ören örümcek gibi ne de çevresinden topladığıyla yetinen karınca gibi davranmalıdır. Bilim insanı topladığını işleyen, düzenleyen bal arısı gibi yapıcı bir etkinlik içinde olmalıdır."

Galilei, hızla yayılan eserlerinin kilise tarafından onaylanmış resmî görüşe ters düştüğü gerekçesiyle engizisyon mahkemesine çıkarılır. Ağırlaştırılmış ceza karşısında düşüncelerini geri alması ve pişmanlığını dile getirmesi şartıyla serbest bırakılacağı belirtilir.

> "Ben Galileo Galilei; geçmişteki tüm aykırı ve yanlış düşüncelerimden huzurunuzda kendimi lanetliyor, bir daha böyle saçmalıklara düşmeyeceğime, kutsal öğretiye aykırı hiçbir fikir taşımayacağıma yemin ediyorum."

İngiltere'de dünyaya gelen Newton, yazmak için üzerinde iki yıl çalıştığı "Prensipler" eserini düzeysiz polemiklerden korumak için Latince kaleme almıştır. Eşsiz yapıtlarıyla etkisi dünyanın her yerine yayılan Newton, evren karşısındaki merak ve heyecanını dile getirmekten kaçınmaz.

> "Dünyaya nasıl göründüğümü bilmiyorum ama ben kendimi keşfedilmemiş gerçeklerle dolu bir okyanusun kıyısında oynayan, düzgün bir çakıl taşı ya da güzel bir deniz kabuğuna sevinen bir çocuk gibi görüyorum."

Cemal Yıldırım, Bilimin Öncüleri

Sorular

1. **Metne göre Rönesans'ta felsefi ve bilimsel gelişmelere karşı gösterilen direncin nedenleri nelerdir? Açıklayınız.**
   ....
   ....

2. **Metinde verilen düşünürlerin sergilemiş olduğu duruş, bilimin gelişmesine fayda sağlamış mıdır? Değerlendiriniz.**
   ....
   ....

3.3. 15. YÜZYIL-17. YÜZYIL FİLOZOFLARININ FELSEFİ GÖRÜŞLERİNİN ANALİZİ

15. yüzyıl-17. yüzyıl felsefi döneminde yapılan felsefe tartışmalarını daha iyi anlamak için aşağıda o döneme ait metinler verilmiştir. Bunlara yönelik hazırlanmış metin analizi uygulamalarını yapınız.

Metin Analizi

Aşağıdaki metni okuyup metinden hareketle verilen soruları cevaplayınız.

İNSAN BİLGİSİNİN İLKELERİ

1. Gerçeği arayanın yaşamında bir kez tüm nesnelerden gücü yettiği ölçüde **kuşku** duyması gerekir.

2. Bu nedenle kendilerinden kuşku duyulan tüm nesnelere yanlış gözüyle bakmak da yararlı olur.

3. Bu kuşkuyu hiçbir zaman işlerimizi yönlendirmede kullanmamalıyız.

Çünkü (...) doğruya yakın kanılara göre hareket etme zorunda olduğumuz açıktır.

4. Duyulur nesnelerin gerçeğinden niçin kuşkulanılabilir?

Çünkü ilkin duyularımızın birçok kez bizi yanılttığını deneyimlerle gördüğümüz için onlara isterse tek bir kez bile yanıltmış olsalar da fazla inanmak toyluk olur.

5. Neden matematiğin kanıtlarından da kuşkulanılabilir?

Matematiğin kanıt ve ilkelerinden bile çoğu kişiler bu konular üzerinde usavurma yaparken aldanmış oldukları için onlardan yine kuşkulanacağız.

6. Kuşkulu şeylere inanmaktan sakınmamıza olanak tanıyarak aldanmamıza engel olan özgür bir tutumumuz vardır.

7. Var olmasaydık kuşku duyamazdık, bu da edinebileceğimiz ilk doğru bilgidir.

Düşünülen şeyin düşünürken gerçekten var olmadığını kavramak bize o denli aykırı geliyor ki en şaşılası varsayımlara karşın şu "**Düşünüyorum**, o hâlde varım." sonucunun doğru olduğuna ve bunun düşüncelerini bir sıra içinde yönlendiren ve yöneten bir kimseye görünen ilk doğru sonuç olduğuna inanmaktan kendimizi alıkoyamıyoruz.

Descartes, Felsefenin İlkeleri

1- **Metinde kırmızıyla yazılmış kavramlarla ne anlatılmak istenmiştir?**

2- **Metinde altı çizili bölümde vurgulanmak istenen düşünce nedir? Açıklayınız.**

3- **Descartes, var olmanın kanıtı olarak ileri sürdüğü fikirlerini nasıl temellendirmiştir?**

Metin Analizi

Aşağıdaki metni okuyup metinden hareketle verilen soruları cevaplayınız.

AHLAK

Yaşamımızda anlama yetimizi yani aklımızı elimizden geldiğince mükemmel kılmak bizim için her şeyden faydalıdır. Hatta en büyük insani mutluluk yani kutluluk (yüce mutluluk) bundan ibarettir. Gerçekten de mutluluk, Tanrı'yı sezgisel olarak bilmekten doğan ruh huzurundan başka bir şey değildir. Aklımızı mükemmel kılmaksa Tanrı'yı, onun sıfatlarını ve onun doğasının zorunluluğundan kaynaklanan edimlerini (eylemlerini) anlamaktır. (…) İnsan doğanın bir parçasıdır ve doğa yasaları, insan doğasını kendine itaat etmeye ve hemen hemen her yola başvurarak kendisiyle uyumlu olmaya zorlar.

(…)

Doğa'da kötü olduğuna karar verdiğimiz ya da var olma ve akıl temelli bir yaşam sürme çabasına ket vuracağını düşündüğümüz her şeyden kendimizi daha güvende hissedeceğimiz bir yol tutup uzaklaşmalıyız. (…) Kendi hayrına olacağını düşündüğü her şeyi yapabilmek mutlak anlamda herkesin en doğal hakkıdır. (…) Anlama yetisi olmadan akli bir yaşam da mümkün değildir. Şeyler insanın zekâyla belirlenen zihinsel bir yaşamdan haz almasına yardımcı oldukları ölçüde **iyidir**. Ama onu aklını mükemmelleştirmek ve akli bir yaşamı doya doya yaşamaktan alıkoyan şeyler varsa işte bir tek bu türden şeylere ben **kötü** derim.

(…)

İnsanın doğanın bir parçası olmaması ve onun ortak düzenine uymaması imkânsızdır. İnsan, doğasının anlaştığı bireyler arasında yaşıyorsa bu durum onun etkinlik gücüne yardımcı olacak ve onu besleyecektir. Ama doğasının hiç anlaşamadığı bireyler arasında yaşıyorsa kendi doğasını büyük ölçüde değiştirmeden kendisini onlara uyduramaz. (…) Cahiller arasında yaşayan özgür bir insan mümkün mertebe onların yapacağı iyiliklerden uzak durmaya bakar. Herkes kendi düşüncesine göre neyin iyi olduğuna karar verir. (…) Sadece özgür insanlar birbirlerinin kadrini bilir. Sadece onların birbirlerine yararı dokunur ve çok güçlü bir dostluk bağıyla birbirlerine sımsıkı bağlıdırlar. Böyle insanlar birbirlerine besledikleri aynı yoğunluktaki sevgiyle karşılıklı yardımlaşmak için çabalarlar. (…) Kör bir arzunun tutsağı olan insanların birbirlerine gösterdiği kadirşinaslıktan öte bir pazarlık meselesi ya da bir rüşvettir.

Spinoza, Etika

1- **Metinde kırmızıyla yazılmış kavramlarla ne anlatılmak istenmiştir?**

2- **Metinde altı çizili bölümde vurgulanmak istenen düşünce nedir? Açıklayınız.**

3- **Spinoza'nın ahlak görüşünü insanın tabiatla olan ilişkisi bakımından değerlendiriniz.**

Metin Analizi

Aşağıdaki metni okuyup metinden hareketle verilen soruları cevaplayınız.

EGEMENLİĞİN TEK BİR ELDE TOPLANMASI

Mıtluluğu ve Mutsuzluğu Bakımından İnsanlığın Doğal Durumu Üzerine

İnsan doğasında üç temel kavga nedeni buluyoruz. Birincisi rekabet, ikincisi güvensizlik, üçüncüsü de şan ve şeref.

Devlet olmadıkça herkes herkese karşı daima savaş hâlindedir. Buradan şu açıkça görülür ki insanlar hepsini birden korku altında tutacak genel bir güç olmadan yaşadıkları vakit, savaş denilen o durumun içindedirler ve bu savaş herkesin herkese karşı savaşıdır.

Bir Devletin Nedenleri ve Doğuşu ve Tanımlanması Üzerine

Devletin amacı, bireysel güvenliktir. Bu güvenlik doğal hukukla sağlanamaz. Çünkü **adalet**, hakkaniyet, tevazu, merhamet ve özet olarak bize ne yapılmasını istiyorsak başkalarına da onu yapmak gibi doğa yasaları, bunlara uyulmasını sağlayacak bir gücün korkusu olmaksızın bizi taraf tutmaya, kibre, öç almaya ve benzer şeylere sürükleyen doğal duygularımıza aykırıdır.

Egemenlik iki yoldan elde edilir. Birincisi, bir kimsenin kabul etmezlerse onları yok etmek kudretiyle çocuklarını veya onların çocuklarını kendi yönetimine boyun eğdirmesinde (...) ikincisi ise bir kişiye veya bir kurula, onun kendilerini başkalarına karşı koruyacağı inancıyla tabi olmak için insanların gönüllü olarak kendi aralarında anlaşmalarıdır. Bu ikincisi, siyasal bir devlet veya sözleşme ile kurulmuş bir devlet olarak; birincisi ise edinilmiş devlet olarak adlandırılabilir. İlk önce **sözleşme ile kurulmuş** devletten bahsedeceğim.

Sözleşmeyle Kurulmuş Egemenlerin Hakları Üzerine

- Uyruklar (vatandaşlar) hükümetlerini değiştiremezler. İlkin sözleşme yaptıkları için daha önceki bir sözleşme gereği olarak buna aykırı herhangi bir şeye bağlı olmadıkları anlaşılmalıdır.
- Egemen güçten vazgeçilemez. İkinci olarak hepsinin birden kişiliğini taşıma hakkı, egemenin onlardan herhangi biriyle değil onların birbirleriyle yaptıkları ahit (söz verme) ile egemen tayin ettikleri kişiye verilmiş olduğundan egemen açısından herhangi bir sözleşme ihlali söz konusu olamaz ve bu nedenle onun uyruklarından hiçbiri, vazgeçme mazeretini öne sürerek uyrukluktan kurtulamaz.
- Egemenin eylemleri uyruklar tarafından eleştirilemez. Dolayısıyla egemeninden haksızlığa uğradığından şikâyet eden bir kimse, bizzat kendisinin amili olduğu bir şeyden şikâyet ediyor demektir.

Thomas Hobbes, Leviathan

1- **Metinde kırmızıyla yazılmış kavramlarla ne anlatılmak istenmiştir?**

2- **Metinde altı çizili bölümde vurgulanmak istenen düşünce nedir? Açıklayınız.**

3- **Hobbes, devletin kuruluşunu neden bir sözleşmeye dayandırır? Değerlendiriniz.**

3.4. 15. YÜZYIL-17. YÜZYIL FELSEFESİNİN DÜŞÜNCE VE ARGÜMANLARINI DEĞERLENDİRME

15-17. yüzyıl felsefi dönemine yönelik öğrenmiş olduğunuz bilgilerin pekişmesi için aşağıda hazırlanmış olan tartışalım ve yazalım bölümlerini sınıf ortamında uygulayınız.

Tartışalım

F. Bacon'ın "Bilgi güçtür." sözünün olumlu ve olumsuz yönlerini güncel hayattan örneklerle tartışınız. Tartışmaya yönelik notlarınızı aşağıda verilen boşluğa yazınız.

Tartışma Notları

....
....
....
....

Yazalım

Ütopya kavramı ve türlerinden hareketle onların oluşum amaçlarını ve günümüz toplum düzenini gözeterek özgün bir ütopya yazınız. Daha sonra aşağıdaki Tablo 3.2'yi doldurup çalışmanızı sınıfta paylaşarak değerlendiriniz.

Tablo 3.2: Özgün Metin Yazımı Sonrası İstenenler

Başlık	....
Problemin Felsefedeki Yeri	....
Probleme Yönelik Fikirler	....
Kaynakça	....

ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME

A **Aşağıdaki cümlelerde boş bırakılan yerlere doğru sözcükleri yazınız.**

1. **Bacon'a göre doğru düşünce, ... yüzünden engellenir.**
2. **Güneş merkezli evren sistemini savunduğu için .... engizisyon mahkemesinde yargılanan bilim insanıdır.**
3. **İnsanın merkeze alınarak aklın öne çıkarılması anlayışına .... denir.**
4. **İslam coğrafyasından yapılan .... faaliyetleri Rönesans'ın ortaya çıkışında etkili olmuştur.**

B **Aşağıda Romen rakamları ile verilen bilim insanlarıyla harf ile verilen onlara ait görüşleri eşleştirerek doğru harfi parantez içine yazınız.**

5.

	Bilim İnsanı	Görüş
( )	**I.** R. Descartes	a) Kütle çekim görüşü
( )	**II.** F. Bacon	b) Kartezyen felsefe
( )	**III.** T. Hobbes	c) Mutlak gücün egemenliği
( )	**IV.** Newton	ç) Bilimsel yöntem
		d) Dünya merkezli evren anlayışı

C **Aşağıda verilen açık uçlu soruların cevaplarını ilgili alanlara yazınız.**

6. **Rönesans'ın bilim ve bilim felsefesi açısından önemi nedir? Açıklayınız.**
....
....
....
....

7. **İslam coğrafyasından Avrupa'ya yapılan çeviri faaliyetlerinin 15-17. yüzyıl felsefesindeki bilim ve felsefeye olan etkilerini açıklayınız.**
....
....
....
....
....

8. **Hümanizmin insan aklı ve değerlerini ön plana çıkaran anlayışının size göre günümüze uzanan etkileri var mıdır? Değerlendiriniz.**
....
....
....
....
....

9. Tatsız durumlarla karşılaşacağını düşünen kişi, davetli olduğu partiye katılmama kararı alabilir. İnsan, B. Spinoza'nın "Etika" adlı eserine göre varlığını sürdüren, ruhunun yetkinliğini güçlendiren şeylere yönelirken aksi durumlardan kaçınmalıdır.
Buna göre insan ruhunu etkin ya da edilgin hâle getiren yaşantıları örnekleyerek açıklayınız.
....
....
....
....
....

10. T. Hobbes, "Leviathan" adlı eserinde "Egemenin yaptığı hiçbir şey, vatandaş tarafından cezalandırılamaz. Egemen, ödül ve ceza vermek (önceki bir yasa ölçüsünü belirlememiş ise) bunu da dilediği gibi yapma hakkına sahiptir." der.
Buna göre egemenin vatandaşına ödül ve ceza vermesinde ölçü var mıdır? Belirtiniz.
....
....
....
....
....

11. C. Yıldırım, "Bilimin Öncüleri" adlı eserinde Kopernik sisteminin devrim olarak nitelendirilmesinin nedenini yerkürenin evrenin merkezi olmaktan çıkarılıp Güneş etrafında dönen sıradan bir gezegen olarak açıklanmasına bağlar.
Metinde "yerkürenin sıradan bir gezegen" **olduğu düşüncesi, evrenin merkezine ilişkin hangi bilim anlayışını etkisiz hâle getirmiştir?**
....
....
....
....
....

D Aşağıda verilen çoktan seçmeli soruları okuyunuz ve doğru seçeneği işaretleyiniz.

12. Aşağıdakilerin hangisi 15-17. yüzyıl felsefi döneminin özelliklerinden <u>değildir</u>?

A) İnsan aklı ön plana çıkmıştır.
B) Bilimsel çalışma hızlanmıştır.
C) Bilim ve felsefe dogmatik yargılar içerir.
D) Hümanizm düşüncesi oldukça gelişmiştir.
E) Antik Yunan ruhunun yeniden canlandığı dönemdir.

13.
I. Devlet (Platon)
II. El Medinetü'l Fâzıla (Fârâbî)
III. Ütopya (T. More)
IV. Cesur Yeni Dünya (A. Huxley)
V. 1984 (G. Orwell)

Numarayla belirtilmiş olanlardan hangileri gerçekleşmesi istenen ütopyalardandır?

A) I-II
B) II-III
C) III-IV
D) I-II-III
E) III-IV-V

14. Aşağıdaki seçeneklerin hangisinde modern düşüncenin skolastik düşünceden farkı verilmiştir?

A) Düşünürler, kiliseye bağlıdır.
B) Bireysel konular geri plandadır.
C) Doğa, din ve akıl yoluyla açıklanır.
D) Doğa, deney ve akıl yoluyla açıklanır.
E) Bilim, Tanrı'nın yarattıklarını anlamak için önemlidir.

15. Descartes'a göre çevredeki her şey bizi yanıltmaya müsaittir. Bu yüzden insan, doğru sandığı tüm bilgilerden şüphe duymalıdır. Ancak hakkında şüphe duymayacağı seviyeye geldiğinde kesin bilgiye ulaşır. Bilgilerin kesinliği, akıl tarafından onaylanarak tamamlanır.
Metne göre aşağıda verilen kesin yargılardan ilk olarak hangisine ulaşılır?

A) 2x2=4
B) Ben varım.
C) Dünya dönüyor.
D) Evrenin yaratıcısı Tanrı'dır.
E) Ruh, düşünen varlıktır.

16. İnsan, doğal ve hukukun olamadığı bir düzende insanlarla güç ve çıkar yüzünden anlaşmazlığa düşer. Sürekli bir çatışma ve savaş hâlindedir. Bu durum, insanların güvenliğini tehlikeye sokar.
Hobbes'un görüşlerini destekleyen düşünce aşağıdakilerden hangisidir?

A) İnsan, insanın kurdudur.
B) Bilgi, benzeri olmayan güçtür.
C) İnsan için otorite zorunlu bir gereksinimdir.
D) Amaca ulaşmak için her yol mübahtır.
E) Devlet, düzenin sağlanması için gereklidir.

17. A.Botton'un "Statü Endişesi" adlı eserine göre N. Machiavelli, insanların bencilce hareket etmeye eğilimli olduğu görüşündedir. Sevginin temelinde yer alan şükran duygusunu arkada bırakıp kendi işlerine göre bir yol tutarlar. İnsanda korkuyu canlı tutan, güç gösterisine maruz kalma ve cezalandırılma ihtimalidir. Bu ihtimalin insanlar üzerinde etkili olmadığı hiç görülmemiştir. İnsanların bir arada tutulması için güçlü bir prens tarafından yönetilmeye gereksinimleri vardır. Prens, mutlak güç sahibi olmalı ve gerektiği gibi hareket edebilmelidir. Bunun için bütün kurumların ona bağlı olması gerekir.
Bu metne göre aşağıdaki düşüncelerden hangisi Machiavelli'nin görüşlerine karşılık gelmektedir?

A) İnsan, insanın kurdudur.
B) Amaca ulaşmak için her yol mübahtır.
C) Düşünüyorum, o hâlde varım.
D) Tebaanın refahı, erkin gücünün sınırıdır.
E) Özel mülkiyet, her türlü mutsuzluğun kaynağıdır.

18. İnsan aklı, içinde taş ve hayaletlerin olduğu sihirli bir küre olarak düşünülürse ön yargı, yanlış soyutlama ve genellemeler, temelsiz kabuller ve hurafeler insan düşüncesine engel olan, yıkılması gereken putlar olarak görülür.
Metinde geçen F. Bacon'ın düşüncesine göre aşağıdakilerden hangisi yapılması gerekenlerden <u>sayılmaz</u>?

A) İnsana ait yerleşik inançları gözden geçirme
B) Astrolojiyi, fal ve büyüye olan inancı kaldırma
C) İnsan aklından temelsiz düşünceleri ayrıştırma
D) Olaylara bakışta ön kabullerden hareket etme
E) Genellemelerin kusurlu olanını dışarıda bırakma

DEĞERLENDİRME

Cevaplarınızı cevap anahtarıyla karşılaştırınız. Yanlış cevap verdiğiniz ya da cevap verirken tereddüt ettiğiniz sorularla ilgili konuları veya faaliyetleri üniteye dönerek tekrarlayınız. Cevaplarınızın tümü doğruysa bir sonraki öğrenme faaliyetine geçiniz.

4. ÜNİTE

18.YÜZYIL- 19. YÜZYIL FELSEFESİ

ÜNİTE KONULARI

TEMEL KAVRAMLAR

•Aydınlanma •Değişim •Ahlak •Özgürlük •Akıl •Bilgi

Giriş

18-19. yüzyıl felsefesi, 15. yüzyılla başlayan bir sürecin birçok alanda sonuçlarının yaşandığı dönemi işaret etmektedir. Bilim, teknik, sanat ve felsefede birçok ürün ortaya konmuş ve toplumsal yapıda dönüşümler yaşanmıştır. Bilim ve teknik alanındaki gelişmeler yeni bir ekonomik sistemi ortaya çıkarmıştır. Bu yeni sistem; yeni bir kültürel yaşantıya yol açmış, yönetim biçimlerini etkilemiş ve değişime zorlamıştır. Sistemle birlikte insanların istek ve ihtiyaçları da değişmiş, farklı sanatsal etkinlikler yapılmaya başlanmıştır.

Bu dönem filozofları; daha çok siyaset, ahlak ve bilgi alanında düşünceler geliştirmiştir. Siyaset felsefesinde hayatın dinamiklerini açıklayacak ve toplumsal düzeni daha iyi taşıyacak fikirler üretmeye çalışmışlardır. Değişen toplumsal yapının farkına varıp ahlaki kuralların üzerine eğilmişlerdir. Bilimin ilerlemesiyle birlikte yöntem kazanarak çoğalan bilginin doğasına yönelik sorgulamalar yapılmıştır.

Bu dönemde yeni felsefi akımlar ortaya çıkmıştır. 18-19. yüzyıl felsefesi, kendinden önceki felsefelere dönüşü ve onları yeniden yorumlamayı içerdiği kadar bilim ve sanat gibi önemli alanların gelişimine de katkı sağlamıştır.

18-19. yüzyıl felsefesi ünitesinde şu konular ele alınacaktır:

- İlk konuda 18-19. yüzyıl felsefesini hazırlayan düşünce ortamını açıklamak için bir önceki dönem felsefesinin bu dönem üzerindeki etkilerine değinilecektir.
- İkinci konuda 18-19. yüzyıl felsefesi karakteristik özelliklerini açıklamak için ilk önce dönemin temel özellik ve problemleri üzerinde durulacak, ardından dönemin dil ve edebiyatla ilişkisi anlatılacaktır.
- Üçüncü konuda örnek felsefi metinlerden hareketle bu çağ filozoflarının felsefi görüşleri analiz edilecektir.
- Son konuda 18-19. yüzyıl felsefesindeki örnek düşünce ve argümanları felsefi açıdan değerlendirebilmek için J. J. Rousseau'nun "İnsan özgür doğar oysa her yerde zincire vurulmuştur." sözünden hareketle özgürlük problemi tartışılacak, ardından günlük hayatta kullanılan bilgilerde akıl ve deneyin rolüne ilişkin özgün bir metin yazılması istenecektir.

Hazırlık Çalışmaları

1. Toplumsal değişimler felsefeyi nasıl etkileyebilir?
2. Dil açısından felsefi metinle edebî metin arasında farklılıklar neler olabilir?
3. Bilimsel gelişmelerin felsefeye etkileri neler olabilir?

Neler Öğreneceksiniz?

- 18-19. yüzyıl felsefesini hazırlayan düşünce ortamını açıklamayı,
- 18-19. yüzyıl felsefesinin karakteristik özelliklerini açıklamayı,
- 18-19. yüzyıl filozoflarının felsefi görüşlerini metinlerinden hareketle analiz etmeyi ve
- 18-19. yüzyıl felsefesindeki örnek düşünce ve argümanları felsefi açıdan değerlendirmeyi öğreneceksiniz.

4.1. 18. YÜZYIL-19. YÜZYIL FELSEFESİNİN ORTAYA ÇIKIŞI

18-19. yüzyıl felsefesi, bireysel ve toplumsal olarak Batı'da aydınlanmanın yaşandığı dönemdir. Aydınlanma, kelime anlamı olarak bir şeyi netleştirmek için onun üzerinde düşünmek, onu açığa çıkarmak olarak düşünülebilir. Bu dönem düşünürleri aklı ön planda tutarak toplumu aydınlatmaya çalışmıştır. İnsanın aklı sayesinde tüm sorunlardan kurtulabileceği ve toplumsal olarak ebedî barışa ulaşabileceği düşüncesi hâkimdir. Bu çağ, "Akıl Çağı" olarak da isimlendirilir (Tablo 4.1).

Tablo 4.1: 18-19. Yüzyıl Düşünürleri ve Filozofları

18.YÜZYIL-19. YÜZYIL DÜŞÜNÜRLERİ VE FİLOZOFLARI

MS

1600			
	G. Berkeley	(Börkley)	(1685-1753)
	Montesquieu	(Monteskü)	(1689-1755)
	Voltaire	(Volteyr)	(1694-1778)
1700			
	La Mettrie	(La Metri)	(1709-1751)
	D. Hume	(Huym)	(1711-1776)
	J. J. Rousseau	(Russo)	(1712-1778)
	Diderot	(Dido)	(1713-1784)
	d'Alembert	(Delamber)	(1717-1783)
	İ. Kant	(Kant)	(1724-1804)
	Bentham	(Bentım)	(1748-1832)
	Fichte	(Fihte)	(1762-1814)
	F. Hegel	(Hegel)	(1770-1831)
	Schelling	(Şeling)	(1775-1854)
	Schopenhauer	(Şopenhaur)	(1788-1806)
	A.Comte	(Kont)	(1798-1857)
1800			
	J. S. Mill	(Mil)	(1806-1873)
	Kierkegaard	(Kirkekard)	(1813-1855)
	Marx	(Marks)	(1818-1883)
	Nietzsche	(Niçe)	(1844-1900)
1900			

18-19. yüzyıl felsefesi; Batı coğrafyasının toplumsal yaşantısındaki köklü değişimler, **Fransız İhtilali** ve **Sanayi Devrimi** gibi bütün dünyayı etkileyen olayların yaşandığı bir dönemde geleneksel düşünceye karşı aklı özgürleştirmek adına yapılan felsefi bir harekettir. Dönemi anlayabilmek için onun tarihsel arka planına bakmak ve oluşum unsurlarını bilmek gerekir. 15-17. yüzyıl felsefesi, 18-19. yüzyıl felsefesini etkilemiştir. Bu dönem felsefesinin üzerinde yükseldiği temeller; felsefe, sanat ve bilimde yaşanan gelişmelerle toplumsal değişimlerdir.

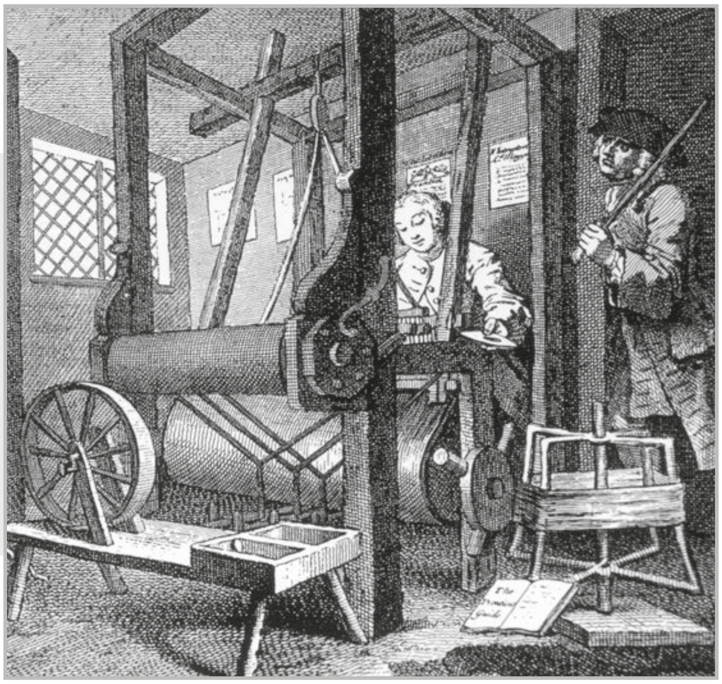
2-15. yüzyılda Batı coğrafyasında her türlü probleme yönelik açıklamalar, din ekseninde yapılmıştır. Dinin temsilcisi olarak kendini gören kilisenin dini temellendirme dışında aklın kullanımına izin vermemesi ve toplumu baskı altında tutması, Rönesans'ın ortaya çıkışıyla azalmıştır. İslam coğrafyasından yapılan çeviri faaliyetleriyle başlayan bu yeni anlayış, coğrafi keşifler ve bilimsel gelişmeler doğrultusunda hızla yayılmıştır. Bu durum bilimsel ve felsefi gelişimi tetiklemiş, din merkezli düşünceden insan merkezli düşünceye geçilmesini sağlamıştır. Avrupa'da aklın kullanımına engel olan baskıcı zihniyet giderek ortadan kalkmıştır.

Hümanizmin etkisiyle sanat ve felsefede yeni ekoller doğmuş, bilimde evrene yönelik yeni keşifler yapılmıştır. Matbaanın icadıyla okuryazarlığın artması dinî konularda kilisenin otoritesini azaltmıştır. Bu yeni anlayış, Katolik mezhebinde reform hareketlerinin yapılmasına neden olmuş ve Protestanlık gibi yeni mezhepler oluşmuştur.

Sanat alanında yenileşmeyle başlayan 15. yüzyıl, bilim ve felsefenin önünün açıldığı bir dönemdir. **Rönesans** ve **reform** hareketleri, 17. yüzyıl düşünce ortamını hazırlamıştır. Bu dönemde gerçekleşen bilim ve teknikteki gelişmelerle özellikle coğrafi keşifler, Akıl Çağı'nın oluşmasını sağlayan önemli unsurlardır.

18-19. yüzyılda yaşanan gelişmeler doğrultusunda bilim ve sanayide yaşanan gelişmeler, insanın doğaya bakışını değiştirmiştir. Bu yeni durum karşısında toplumda yeni yaşam kültürleri görülmüş ve yeni oluşmuş toplumsal sınıfların mücadeleleri başlamıştır. Bu durum, insanların özgürlük arayışını da tetiklemiştir. Bu yaşananlar felsefeye yeni anlayışlar getirmiş, özellikle insan ve toplum üzerine yeni düşünceler doğmuştur.

18. yüzyılın ortalarına doğru İngiltere'de belirginleşen Sanayi Devrimi, pamuk dokumacılığı sektöründe başlamıştır (Görsel 4.1). Makineleşmeyle beraber pamuğun iplik hâline getirilmesi ve dokuma tezgâhlarının geliştirilmesi sağlanmıştır. Buhar gücünün kullanılmasıyla tekstil alanında hızlı üretimler gerçekleştirilip ekonomik büyüme yakalanmıştır.

Görsel 4.1: Temsilî Sanayi Devrimi

Uygulama

Aşağıdaki metni okuyup metinden hareketle verilen soruları cevaplayınız (Görsel 4.2).

Doğa, insanları yabancı bir yönlendirilmeye bağlı kalmaktan çoktan kurtarmış olmasına karşın (naturaliter maiorennes) tembellik ve korkaklık nedeniyledir ki insanların çoğu bütün yaşamları boyunca kendi rızalarıyla erginleşmemiş olarak kalırlar ve aynı nedenlerledir ki bu insanların başına gözetici ya da yönetici olarak gelmek başkaları için de çok kolay olmaktadır. Ergin olmama durumu çok rahattır çünkü. Benim yerime düşünen bir kitabım, vicdanımın yerini tutan bir din adamım, perhizim ile ilgilenerek sağlığım için karar veren bir doktorum oldu mu zahmete katlanmama hiç gerek kalmaz artık. Para harcayabildiğim sürece düşünüp düşünmemem de pek o kadar önemli değildir bu sıkıcı ve yorucu işten başkaları beni kurtaracaktır çünkü.

I. Kant, Aydınlanma Nedir?

Görsel 4.2: I. Kant

Sorular

1. **Metindeki altı çizili cümlelerin hümanizmle ilişkisi nasıl açıklanabilir?**

    ....

    ....

2. **Metne göre insanın akıl yetisiyle iradesini yönetememesi ne gibi sonuçlar doğurabilir?**

    ....

    ....

Uygulama

Aşağıda bazı toplumsal kurumlar verilmiştir. Bu kurumların toplumun aydınlanmasındaki işlevine yönelik görüşlerinizi boş bırakılan yerlere nedenleriyle birlikte yazıp sınıfta paylaşınız.

Eğitim

....

....

Din

....

....

Ekonomi

....

....

4.2. 18. YÜZYIL-19. YÜZYIL FELSEFESİNİN AYIRICI NİTELİKLERİ

Bu dönem felsefesini daha iyi anlamak için onun özellik ve problemlerine bakmak ayrıca dönemin dil ve edebiyatının felsefeyle olan ilişkisini incelemek gerekmektedir.

18. YÜZYIL-19. YÜZYIL FELSEFESİNİN TEMEL ÖZELLİKLERİ VE ÖNE ÇIKAN PROBLEMLERİ

Aydınlanma olarak da bilinen 18-19. yüzyıl felsefesinin en iyi tanımlarından birini o dönemde yaşamış filozof Immanuel Kant yapar. Kant, "Aydınlanma Nedir?" başlıklı yazısında aydınlanmayı, insanın kendi suçu nedeniyle düşmüş olduğu ergin olmayış durumundan kurtulma olarak tanımlar. Kant, ergin olmayış benzetmesiyle insanın aklını kendi başına kullanamayışını işaret eder ve bunun insanın suçu olduğunu vurgular. Kant, bu dönemin sloganı olarak da "Aklını kullanma cesaretini göster!" demiştir.

İnsanı ve doğayı sadece akıl temelinde anlamak aydınlanmanın amacıdır. Bu çağın felsefesinde insanın biyolojik olarak doğanın bir parçası olduğu ve akıl sahibi olması bakımından da hayatı daha güzel hâle getirebileceği düşünülmüştür. Mutluluğu ve doğruyu özgürce bulabilen bir insanlık hayal edilmiştir. Akla önem veriş, birçok alanda birçok gelişmeyi beraberinde getirmiştir. Ekonomik ve siyasal açıdan kendini hissettiren bu gelişmeler, Fransız İhtilali gibi bir olayın ve Sanayi Devrimi gibi üretime dair bir olgunun yaşanmasına neden olmuştur. Bu olayların yarattığı etki, aydınlanmanın içeriğini de belirlemiştir.

Fransız İhtilali, 15. yüzyılda başlayan gelişmelerin ve 18-19. yüzyıl felsefesinin somut bir sonucudur. Halk yoksulluk içindeyken kralın zenginliği Fransız İhtilali'nin görünen nedenidir. İhtilalin arkasındaki sebepler arasındaysa okuryazarlığın artması ve bağımsız yayınların desteklenmesiyle toplumda büyük bir değişim ve bu değişimi organize eden Fransız aydınları ve onların felsefi görüşleri vardır. Sosyal yaşayıştaki eşitsizlik ve adaletsizlik, aydınlanmayla oluşan özgürlük düşüncesiyle halk içinde krala karşı bir ayaklanma başlatmıştır. Bütün dünyayı etkileyen ihtilal, Fransa'da mutlak monarşinin yıkılması ve cumhuriyet rejiminin kurulmasıyla sonuçlanmıştır.

İngiltere'de başlayan **Sanayi Devrimi**, hızlı üretim yapan fabrikaların kurulmasını ve ulaşımın kolaylaşarak kültürel ve ekonomik etkileşimin artmasını sağlamıştır. Bilim ve teknolojideki gelişmeler ve ekonomik alana yönelik felsefi düşünceler bunların zeminini oluşturmuştur. Bu durum, bazı insanlara rahat yaşam gibi faydalı sonuçlar getirmiş ama diğer taraftan da devletler arası rekabeti artırıp savaş gibi kötü sonuçlara götürmüştür. Ham madde ve yeni pazar arayışları sömürgeciliği hızlandırmış ve ortalama bir asır sonra güçlü devletlerin rekabeti nedeniyle 1. Dünya Savaşı yaşanmıştır.

18. YÜZYIL-19. YÜZYIL FELSEFESİNİN GENEL ÖZELLİKLERİ

- Akla güven duyulmuş ve akılcı düşünceye önem verilmiştir.
- Özgürlüğü engelledikleri düşüncesiyle siyasi ve dinî otoritelere karşı gelinmiştir.
- Düşünce özgürlüğü desteklenmiştir.
- Aydın ve yazarlar sınıfı oluşmuştur.
- Sanat, felsefe ve edebiyatta önemli eserler verilmiştir.
- Fransız İhtilali ve Sanayi Devrimi gerçekleşmiş ve buna bağlı problemler tartışılmıştır.
- Felsefede yeni ekoller ortaya çıkmıştır.

18. YÜZYIL-19. YÜZYIL FELSEFESİNDE ÖNE ÇIKAN PROBLEMLER

- Bilginin Kaynağı
- Birey-Devlet İlişkisi
- Ahlakın İlkesi
- Varlığın Oluşu

Bilginin Kaynağı

Bilimdeki gelişme, Batı'nın bilgiye olan bakışını değiştirmiştir. 17. yüzyılda bilimin yöntemi felsefeye uygulanmaya çalışılmış, 18. yüzyılda ise aklın aydınlattığı doğru bilgiler aranmıştır. Filozoflar, bu açıdan bilginin üzerine gitmiş ve onun doğasına yönelik düşünceler oluşturmuştur. "Bir şeyi bilmek ne anlama gelmektedir?", "İnsan, nelerin bilgisini bilebilir?" ve "Bilginin sınırı var mıdır?" gibi sorular sorulmuştur. Doğru bilginin mümkün olduğu görüşünde birleşen bu dönem filozofları, bilginin kaynağı bakımından birbirlerinden ayrılmıştır. Bilgiye yönelik temel problem, bilginin ne olduğu ve insanın onu nasıl elde ettiğidir.

Bilgi üzerine yapılan tartışmalar, özelikle felsefenin iki ana akımı olan **rasyonalizm** ve **empirizm** üzerinden temellendirilir. Rasyonalizm, bilginin a prioriden(hiçbir gözlem ve deneye dayanmayan) sırf akılla oluştuğunu belirtirken empirizm, a posterioriden(deneyden çıkan ve deneye bağlı olan) oluştuğunu ileri sürer. Bu iki görüşü uzlaştırmaya çalışan 18. yüzyıl filozofu Kant ise bilginin akıl ve deneyimle oluştuğu görüşündedir. Rasyonalist filozoflardan Descartes (17. yüzyıl), empirist filozoflardan J. Locke (17-18. yüzyıl) ve iki akımı sentezleyen Kant'ın (18. yüzyıl) bilgi hakkındaki görüşleri önemlidir.

Bilginin Kaynağına Yönelik Görüşler

Descartes, kendisinden asla şüphe duyulmayacak ve başka bilgilere de temel olabilecek açık seçik bir bilgi arar. "Düşünüyorum, o hâlde varım." önermesine ulaştığında kesin bilgilerin kaynağı olarak akıl görüşüne varır. Ona göre bilgi, sonradan oluşan deneyimlerle değil doğuştan gelen aklın ilkeleriyle gerçekleşir. Matematik ve geometri bilgisinin kesin olmasını akla dayandırmıştır. Doğru bilginin kaynağını da akıl olarak belirlemiştir.

J. Locke, Descartes'ın doğuştancılık fikrine karşı çıkar ve bilginin doğuştan değil sonradan deneyimler aracılığıyla oluştuğunu belirtir. İnsanın duyu organları vasıtasıyla kendi zihninin dışında bulunan dış dünyadan birtakım izlenimleri deneyimlediğini ve bu izlenimlerden oluşan fikirleri zihninde tasarlayarak bilgi edindiğini savunur. İnsan zihni, ona göre doğuştan boş bir levhadır **(tabula rasa)** ve insan, deneyimleri sayesinde bu boş levhayı bilgileriyle doldurur.

Kant, "Algısız kavramlar boş, kavramsız algılar kördür." sözüyle duyu verileri olmadan akılda var olan kavramların boş olduğunu, sadece bunlara dayanarak anlamaya çalışan aklın ise kör olduğunu belirtir. İnsanın bilgi edinmede iki yönünü de kullandığı görüşüyle bilginin kaynağı konusunda rasyonalizm ve empirizmi birleştirerek yeni bir yol önerir. İnsan, ona göre duyuları aracılığıyla dışarıdan veriler alır ve bunları aklın formlarında işleyerek bilgiyi oluşturur. Bu görüşü kritisizm olarak adlandırılır.

Uygulama

Aşağıdaki linkte yer alan videoda doğuştan görme engelli Eşref Armağan'la ilgili bilimsel bir araştırma anlatılmıştır. Burada görme engelli olan birinin, görme perspektifindeki şekilleri nasıl çizebildiği verilmiştir (Görsel 4.3).

Bu anlatımdan hareketle Eşref Armağan'da oluşan çizim bilgisinin kaynağını, rasyonalizm ve empirizm akımlarından hangisi size göre daha iyi açıklamaktadır? Bunun nedenini boş bırakılan bölüme yazınız. Daha sonra görüşlerinizi sınıfta paylaşıp değerlendiriniz.

Görme engelli ressam Eşref Armağan'ın videosu
http://www.eba.gov.tr/video/izle/03f2ce413bf212b8a4f7090600a92f4e2f07142cba012

Görme engelli ressam Eşref Armağan'ın resim galerisi
http://esrefarmagan.com/tr/gallery/

Görsel 4.3: Eşref Armağan'ın tablosu

RASYONALİZM

....
....
....
....
....
....
....
....

EMPİRİZM

....
....
....
....
....
....
....
....

Birey-Devlet İlişkisi

17. yüzyıl felsefesinde mutlak monarşiye dayalı devlet sistemleri düşünülmüş, devletin her türlü gücü elinde bulundurmasının birlik ve beraberlik açısından zorunlu olduğu görülmüştür. Bu görüşe kapsamlı olarak ilk karşı çıkış J. Locke tarafından yapılmıştır. Locke, mutlak monarşiye karşı liberal (özgürlükçü) bir devlet sistemini ileri sürmüştür.

Locke

İnsan doğasından yola çıkar, toplumsal sözleşmeyi kabul eder ama düşüncelerinin sonucunda mutlak monarşiye varmaz. İnsanların doğal ortamda özgür yaşadığını ifade eden Locke, herkesin eşit olduğunu ve birbiriyle dayanışma hâlinde bulunduğunu belirtir. Eğer bir kişi bu düzeni bozar ve birine zarar verirse zarara uğrayan kişi, orantılı bir şekilde zarar veren kişiyi cezalandırma hakkına sahiptir. Cezalandırma işinde insanların öfkelerine yenik düşebileceklerini belirten Locke, bu durumun kargaşa yaratabileceğini söyler. Dolayısıyla hukukun güvencesi için haklarını insanların kendi istekleriyle siyasal bir otoriteye yani devlete devrettiklerini belirtir. Meşru yönetimin kaynağı çoğulcu iradedir.

Montesquieu

İki toplum arasındaki ilişkiyi düzenleyen hukukun devletler hukuku, devlet içindeki siyasi ilişkileri düzenleyen hukukun siyasal hukuk ve kişiler arası ilişkileri düzenleyen hukukun da medeni hukuk olduğunu belirtir. Yasaların niteliğini, yapıldığı toplumun belirleyeceğini söyler. İnsanın özgürce davranma yetisine sahip olduğunu belirten Montesquieu, bu özgürlüğün korunması için güçler ayrılığı ilkesini öne sürer. Devletlerde yasama, yürütme ve yargı güçlerinin bulunduğunu ve özgürlüğü kısıtlamamak için bunların birbirini denetlemeleri gerektiğini belirtir. Montesquieu, görüşleriyle günümüz devlet sistemini oluşturan ve güçler ayrılığını kuramlaştıran ilk düşünürdür.

Rousseau

İnsanların bir araya gelip zorunlu olarak "toplumsal sözleşme" yaptığını ve bunun doğrultusunda devletin kurulduğunu ileri sürer. İlk devletin varlığının başka bir devletin oluşmasını sağladığını, devletlerin giderek arttığını ve bu durumun da savaşlara sebep olduğunu düşünür. Haksızlık durumlarına çözüm olsun diye oluşturulan toplumsal sözleşmenin insanları köleleştirdiğini belirten Rousseau, geriye yani doğal duruma dönüşün mümkün olmadığını söyler. Çünkü insanların bu ikilemden kurtulması mümkün değildir. Yapılması gereken şey, doğal yaşama uygun olan yasaların çıkarılmasıdır. Toplumda kötülüğe yol açan unsurların ortadan kaldırılmasının tek yolu budur. Rousseau, medeni toplumun yasalarla düzenli bir bütün oluşturabileceğini düşünür.

Uygulama

İnsan hakları konusunda tarihsel olarak bazı gelişmeler aşağıda verilmiştir. Bu bilgilerden hareketle verilen soruları cevaplayınız.

Hammurabi Kanunları
MÖ 19. yüzyılda Babil Kralı Hammurabi tarafından belirlenen kanunlardır. Bu kanunların özünde kim kime ne yapmışsa aynısı ona da yapılacak ilkesi vardır (kısasa kısas)

Veda Hutbesi
632 yılında Hz. Muhammed (s.a.v) insanlığa seslenen bir konuşma yapmıştır. Veda Hutbesi'nde Hz. Muhammed, "Bütün insanlar Âdem'den gelmiş, Âdem de topraktan yaratılmıştır. Arap'ın Arap olmayana, Arap olmayanın Arap'a, beyazın siyaha, siyahın da beyaza hiçbir üstünlüğü yoktur. (...) Dikkat edin! Sizin kadınlar üzerinde hakkınız olduğu gibi onların da sizin üzerinizde hakları vardır." demiştir.

Magna Carta
1215 yılında İngiliz Kralı'nın imzaladığı bir belgedir. Bu belgeyle Kral, yasalardan üstün olmadığını duyurmuştur.

İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirgesi
1789 yılında Fransa'da toplanan Fransa Ulusal Halk Meclisi tarafından insanlığa ilan edilen bildirgedir. Bildirgede yönetimde meydana gelen bozulmaların toplumları olumsuz etkilediği ve bu durumun insan haklarının hiçe sayılmasına neden olduğu üzerinde durulmuştur. Yapılması gerekenin insan haklarının neler olduğunun hatırlatılması gerektiği fikrinden hareketle 17 maddelik bir bildirge yayımlamışlardır. Bildirgenin ilk maddesinde insanların özgür ve eşit doğdukları ve bir arada yaşadıkları vurgulanmıştır.

İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi
2. Dünya Savaşı sonrasında 1948 yılında Birleşmiş Milletler tarafından yayımlanan bir bildirgedir. Bildirgenin dayandığı en temel ilke, dünyadaki bütün insanların özgür ve aynı derecede eşit olduklarıdır. Dünya barışının oluşturulması hedef alınmış ve insan haklarının korunması noktasında karar verilmiştir.

Sorular

1. **Yukarıda verilen maddeler tarihsel olarak düşünüldüğünde insan haklarının korunması noktasında geçmişe nazaran daha iyi bir duruma gelindiği söylenebilir mi? Açıklayınız.**
2. **İnsan haklarının belirlenmesi ve korunması noktasında filozofların ne gibi etkileri olmuş olabilir?**

Ahlakın İlkeleri

18-19. yüzyıl felsefesinin genel karakterini taşıyan akılcı yönelim, yaşanan toplumsal olaylar neticesinde kaçınılmaz olarak ahlak alanına yönelmiştir. Bu dönemin filozoflarından bazıları aklı merkeze alarak ahlakı anlama ve yorumlamaya yönelmiştir. Bunlar arasında Kant ve Bentham'ın görüşleri önemlidir.

Kant, iyi istenç (iyi isteme) kavramıyla şartlar ne olursa olsun her zaman doğru olarak kabul edilebilecek ilkelere göre davranmayı anlar. Bu davranış akıl eşliğinde yapıldığı için hem diğer canlıların davranışlarından hem de insanın güdüsel davranışlarından farklıdır. İnsan, iyiyi sırf iyi olduğu için aklı ile içten karar vererek istemişse orada iyi istenç vardır. İyi istenç, ahlak açısından değerli olan şeyin koşulsuz biçimde yerine getirilmesidir. Kant; ahlakı ve iyiyi, eylemlerin sonucuna göre değil onların arkasındaki amaca göre değerlendirir. Buradaki amaç Kant'ın deyimiyle ödeve uygun olmalıdır. Kant, iyi istencin yanında ödev kavramını kullanarak onun nasıl bir eylem olduğunu da açıklamaya çalışır. Ona göre ödev insanın kendi isteğiyle sorumluluğunu aldığı, koşulsuz, içten ve vicdanı tarafından verilen emirlerdir. Ödev, bütün insanlar için geçerli olan ama kimsenin arzu ve isteklerine bağlı olmayan evrensel ahlak ilkesi taşır. Dolayısıyla bir irade, ancak ödevi yerine getirdiği zaman iyi irade olur.

Kant, ahlaki açıdan üç ilke öne sürer. Bunlar Kant'ın maksimleri olarak da bilinir. Maksimler, kişinin davranışta bulunurken ödeve uygun davranmasını sağlayan evrensel ilkelerdir (Şekil 4.2). Kişi, bu ilkelere uygun davranırsa ödeve uygun davranmış olacaktır.

Kant'ın Maksimleri

01 "Öyle eylemde bulun ki eyleminin gerisindeki maksim, herkes için geçerli evrensel bir yasa olsun!"

02 "Kendinde ve başkalarında insanlığı bir araç olarak görecek şekilde değil de onu bir amaç edinecek şekilde davran."

03 "Her zaman akıllı iradeni, evrensel bir yasa koyucu olarak görevde bulunacağı şekilde davran."

Şekil 4.2: Kant'ın Maksimleri

Bentham, ahlakı fayda temelinde açıklar. Bentham, ahlakı pratik alanda öngörür. Ona göre insan, doğası gereği acıdan kaçar ve hazza yönelir. Bu eylemin akılla bilinçli bir şekilde yapıldığında insana erdemli olma niteliği kazandıracağını öne sürer. Acı karşısında hazzı, haz karşısında acıyı ölçüp tartan biri; faydayı hangisinde daha çok görürse ona yönelmelidir. Bentham, bazen büyük hazlar için küçük acılara katlanılmasını veya büyük acılardan kaçmak için küçük hazlardan vazgeçilmesi gerektiğini belirtir. Ona göre mutluluk, insanın aklıyla kendi eylemini seçmesindedir.

Bentham'a göre kötülük, insanın yanlış tercihte bulunmasından kaynaklanır. Haz ve acı arasında hesabını yeterince yapamayan insan, kötülüğün ortaya çıkmasına neden olur. Mutlu olmak istediği için eylemlerde bulunmuş ama hesabı tutmamıştır. Ona göre mutluluk, insanın çevresiyle ilgilidir. Çoğunluğun faydasına olan davranış doğru eylemdir.

Uygulama

Aşağıdaki örnek olay metnini okuyunuz. Kant'ın ödev ahlakına göre birinci ve ikinci donör kutularına "Ödeve uygundur." veya "Ödeve aykırıdır." kavramlarını yazınız. Daha sonra aşağıda verilen soruyu cevaplayınız.

Örnek Olay

Lösemi hastası için ilik kan hücresi bağışlayacak olan donörlere hasta yakınları tarafından maddi destek sağlanmaktadır (Görsel 4.4). İlik hücreleri aranan özellikte olan iki donör, ilik bağışı için gönüllü olur. Birinci donör işlemlerinin başlatıldığı sırada temin edilen maddi tutarı alarak hastaneden uzaklaşmıştır. Bunun üzerine işlemler diğer gönüllü donörle tamamlanmıştır.

Görsel 4.4: Lösemi hastası

Birinci donör

....

İkinci donör

....

Soru

Bentham'ın "Çoğunluğun faydasına olan, doğru ve mutluluk veren eylemdir." **sözünü birinci ve ikinci donör açısından açıklayınız.**

Birinci donör

....
....
....

İkinci donör

....
....
....

Varlığın Oluşu

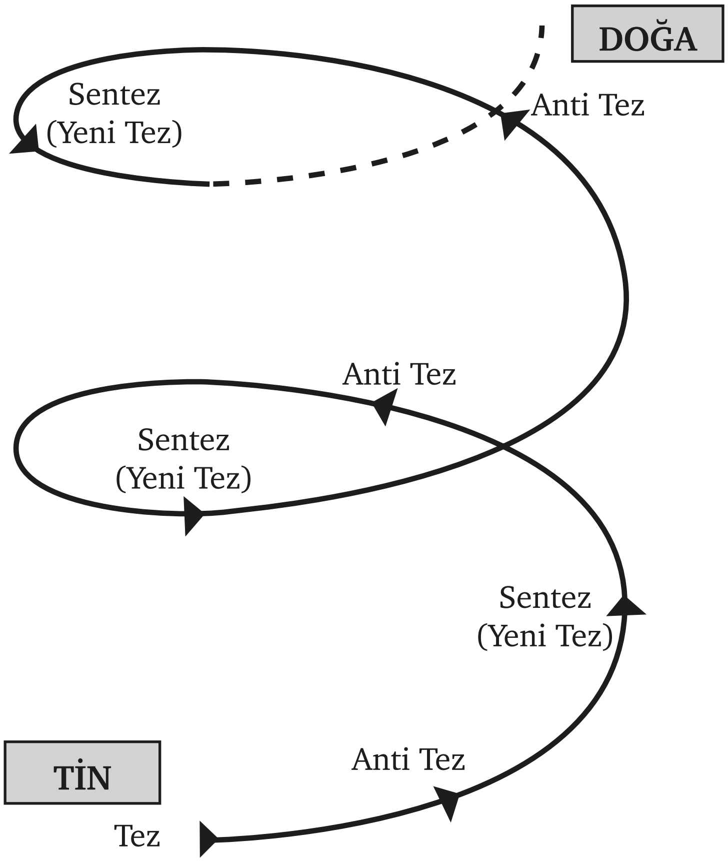
Hegel'in "Gerçek bütündür." ve "Akılsal olan gerçek, gerçek olan akılsaldır." yargıları; Hegel felsefesinin özeti, kapsamı ve başlangıcıdır. Hegel, bütün varlıkların tek bir özden bir yasa dâhilinde var olduğunu söyler. Hegel'de "Tanrı", "geist", "fikir", "akıl" veya "tin" kavramları **mutlak olanı** temsil eder.

Tin, ilk başta kendiyle özdeş ve kendisi için varlıktır. Tin, bu aşamada kendini tanımamaktadır. Kendini tanıyabilmesi için kendi olmayanda kendini görmelidir. Kendi olmayan karşıtıdır. Tinin karşıtı doğadır. Doğaya ve evren olmaya dönüşen tin burada kendini yitirmiştir. Yitirileni çekip koparmak yeni bir dönüşümü gerektirir. Amacı kendini tanımak olan tin, doğayı yeni bir dönüşüme zorlar. Tin ve doğa uzlaşır. Sentezlenen yeni durum, tin ve doğanın mükemmel uyumu olan insandır. İnsanlık tarihi, tinin kendini bulup tanımasının zeminidir.

Tinin kendini bilip tanıması, Hegel'in varlıkların oluş ve değişimini açıkladığı bir ilkenin ve diyalektik yasanın sonucudur. Bu yasa üçlü bir oluş sürecini içerir (Şekil 4.3): **tez** (sav), **antitez** (karşı sav) ve **sentez** (yeni sav). Yeni sav, yeni bir diyalektik sürecin de başlangıcıdır.

Her bir varlık, içinde bir şey olma potansiyeli taşır. Her varlığın olacağı şey için başkalaşması yani kendi karşıtına dönüşmesi gerekir. Sonuçta yeni bir sentezle olabileceği şeye bu diyalektik sürecin sonunda dönüşür. Örneğin bir elma çekirdeği aynı zamanda tohumdur, bu tohumda bir ağaç ve ağaçta bir elma olma gücü vardır. Tohumdan yeniden meyvenin içinde tohum olma süreci diyalektik bir döngüdür. Tohum, toprağa düştüğünde yeterli koşullar oluşursa filizlenir yani tohumluktan çıkar. Tohum bedeni oluşturmaktadır ve bu beden, henüz yeni tohumları içermez. Büyüme koşulları yerindeyse yeni bir sıçramayla çiçeklenmeye, ardından meyve vermeye ve dolayısıyla yeni tohumlar oluşturmaya başlar.

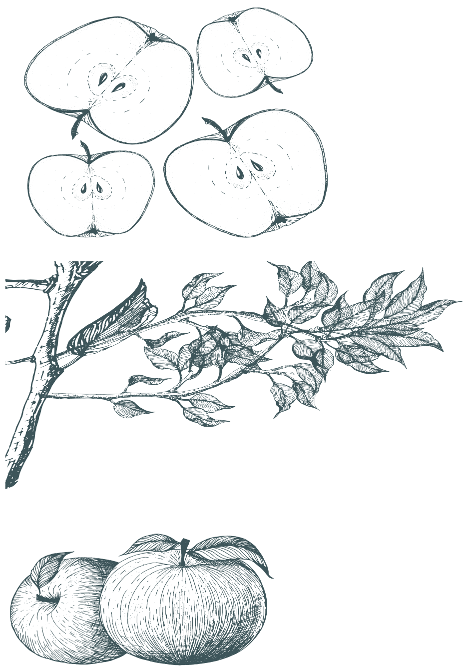
"Tarihte Akıl" adlı eserinde "Güneşin altında yeni bir şey yok." diyen Hegel, doğanın diyalektiğini bir döngü olarak dile getirir. Hegel felsefesinde her varlık, sav ve kavram için diyalektik geçerlidir. Ancak insanlık tarihi bu döngüselliği kırmış ve aklı sayesinde hem canlılığını hem de bilgilerini aktarabilmiştir.

Şekil 4.3: Diyalektik idealizm

Uygulama

"Varlığın oluşu" konusunda diyalektik yöntemle ilgili yapılan açıklamalarla aşağıda verilen örnekleri birlikte ele alınız. Bunlardan hareketle sav, kavram veya varlık hakkında tez, antitez ve sentez aşamalarına örnekler yazınız.

Tez
Elma çekirdeği
....
....

Antitez
Elma ağacı
....
....

Sentez
Elma ağacı meyvesi
....
....

18-19. YÜZYIL FELSEFESİNİN DÖNEMİN DİL VE EDEBİYATI İLE İLİŞKİSİ

Felsefenin dil ve edebiyatla olan ilişkisi, 18-19. yüzyıl felsefesini önemli ölçüde etkilemiştir. Düşüncelerin oluşturulması ve bunların aktarımı felsefenin dışına çıkmış, genel olarak sanatta özel olarak edebiyatta yeni anlatım yöntemleri kazanmıştır. Edebiyat, bir yandan düşünce alanını genişletmiş bir yandan da insanların kitaplara olan ilgisini artırmıştır.

18. yüzyılda matbaaların sayısı hızla artmış ve Avrupa'nın çeşitli yerlerinde birçok yayın görülmeye başlanmıştır. Bu dönemde burjuva sınıfının giderek büyümesi, felsefenin yanı sıra dil ve edebiyata olan ilgi edebiyat ve felsefe alanında verilen ürünlerin artmasını sağlamıştır. Siyaset, sanat ve felsefe gibi alanlarda yapılan entelektüel tartışmaların gazete ve dergilerde anlatıldığı, problemlere yönelik eserlerin de kitaplaştığı görülmektedir. Akıl, deney, ilerleme, özgürlük, insan hakları, adalet ve eşitlik gibi kavramlar sık sık kullanılmıştır.

Edebî eserler, felsefenin halk arasında yayılmasına etki eden en önemli alan olmuştur. Filozoflar, edebî eserler de kaleme almıştır. Dil ve edebiyat alanındaki yazarların eserlerinde de felsefenin etkisi görülür. Felsefi ve edebî eserlerin giderek çoğalması düşünsel zenginliği artırmış ve halkın aydınlanmasında etkili olmuştur.

18-19. yüzyıl felsefesinin dil ve edebiyatla olan ilişkisi, ağırlıklı olarak Fransa olmak üzere bütün Avrupa'da görülür.

Fransa'da Voltaire, Montesquieu ve Rousseau gibi filozoflar, önemli felsefi eserler vermiştir. Ayrıca dönemin en ünlü yayını olarak bilinen Ansiklopedi'de d'Alembert ve Diderot gibi düşünürlerle beraber yazılar yazmış ve bu ansiklopediden cilt cilt yayımlamışlardır. Eleştirel bir tavır içinde yazılan bu eserler, o zamana kadar edinilmiş birçok bilgiyi içinde barındırması ve geniş bir kitle tarafından okunması açısından önemlidir. Bu filozoflardan bazıları, düşünsel ve eleştirel yayınlarının yanı sıra olay örgüsü içeren edebî türlerde de eser vermiştir. Bu eserler aydınlanmanın ruhuna uygun, felsefi içerikli eserlerdir. Yazarlar, eserleriyle kültürel etkileşime hız katmış; halkın aydınlanmasına katkı sağlamış ve bu çabalar da Fransız İhtilali'nin oluşmasında etkili olmuştur.

18-19. yüzyılın sonlarına doğru özellikle Fransız İhtilali'nin etkisiyle aristokrasi rejiminin ortadan kalkması, düşünsel alanda duygu ve düşüncenin ideal formlarda ifade edilmesini sağlayan özgür bir ortam hazırlamıştır. Bu yeni durum, edebiyatta **romantizm** akımını ortaya çıkarmıştır. Romantizm; toplumun bütün sınıflarına hitap eden, duygu ve coşkunun önemli olduğu ve sade bir dilin kullanıldığı edebî akımdır. Bu akımın ilkeleri 19. yüzyılda Victor Hugo tarafından belirlenmiş, bu akım felsefe ve edebiyatı etkilemiştir. Romantizm akımına tepki olarak doğan **realizm** akımı, insan ve toplum gerçeğini anlatma üzerine şekillenerek bu dönem felsefesini etkileyen edebî akım olmuştur. Tolstoy ve Dostoyevski önemli temsilcilerindendir.

Romantizm ve realizm akımları, 19. yüzyıl Türk edebiyatı ve düşünce hareketini etkilemiştir. Türk edebiyatında bu akımın temsilcileri Namık Kemal, Ahmet Mithat, Recaizade Mahmut Ekrem, Abdülhak Hamit Tarhan ve Ziya Paşa'dır.

18. Yüzyılda Öne Çıkan Felsefi İçerikli Edebî Kitaplar

- Voltaire, Candide
- Jonathan Swift, Gulliver'in Gezileri
- Daniel Defoe, Robinson Crusoe
- Goethe, Genç Werther'in Acıları
- Rousseau, Emile
- Tolstoy, Anna Karenina
- Dostoyevski, Karamazov Kardeşler

Uygulama

Aşağıda eserin açıklaması ve eserden alıntılar verilmiştir. Bunları okuyup bunlardan hareketle verilen soruyu cevaplayınız.

ESER AÇIKLAMASI

Voltaire bu eserinde iyimserlik düşüncesini savunan Leibniz'i eleştirir. Voltaire, her şeye inanan saf Candide'nin filozof Pangloss ile başından geçen olayları anlatır ve onları sorgulatır. Dünyada kötülüğün de olduğunu göstermeye çalışır. Pangloss ile dünyayı dolaşırlar. Karşılaştıkları her olayda iyimserliğin getirdiği sonuçlar gözler önüne serilir. Candide, bu yolculuklarda hayatın anlamını aramaktadır. Son uğradıkları yer ise İstanbul'dur.

CANDİDE

Yaşlı adam: Bir şey bilmiyorum. Zaten ben hiçbir müftü ile vezirin adını öğrenmiş değilim; söz ettiğiniz olaydan da haberim yok. Kamu işlerine karışanların çoğu zaman sefalet içinde öldüklerini ve buna layık olduklarını sanıyorum; hiçbir zaman İstanbul'da neler olup bittiğini öğrenmeye çalışmadım; bahçemde yetiştirdiğim yemişleri oraya satmaya göndermekle yetinirim.

(Bu sözleri söyledikten sonra yabancıları evine buyur etti. İki kızıyla iki oğlu onlara kendi yaptıkları çeşitli şerbetlerden başka kaymaklı turunç reçeli, portakal, limon, ananas, fıstık, ne Batavia'nın ne de adaların o kötü kahvesi karışmamış halis Moka kahvesi ikram ettiler.)

Candide: Çok geniş, çok bereketli bir toprağınız olmalı.

Yaşlı adam: Yalnızca yirmi dönümlük bir yerim var. Burasını çocuklarımla birlikte eker biçerim; bu iş, üç büyük kötülük olan can sıkıntısını, ahlaksızlığı ve yoksulluğu bizden uzak tutar.

(Candide çiftliğine dönerken Türk'ün söyledikleri üzerine derin derin düşündü.)

Candide (Pangloss'la Martin'e): Bana bu iyi yürekli yaşlı adamın, birlikte yemek yediğimiz altı kralın hayatına değişilmeyecek bir hayatı var gibi geliyor.

Pangloss: Filozofların sözlerine bakılırsa büyük mevkiler çok tehlikelidir. (…) İmparator IV. Henri'nin nasıl mahvolduklarını bilirsiniz!

Candide: Biliyorum. Bahçemizi yeşertmek gerektiğini de biliyorum.

Pangloss, (ara sıra Candide'ye): Olası dünyaların en iyisinde bütün olaylar birbirine bağlıdır. Çünkü Matmazel Cunégonde'un aşkı uğruna güzel bir şatodan tekme yiyip kovulmasaydınız, engizisyonun işkencesine uğramasaydınız, yaya olarak bütün Amerika'yı dolaşmasaydınız, kılıcınızı Baron'un vücuduna saplamasaydınız, güzel Eldorado ülkesinden aldığınız bütün o koyunları yitirmeseydiniz şimdi burada turunç reçeliyle fıstık yiyemezdiniz.

Candide: Bunlar güzel sözler ama bahçemizi yeşertmek gerek.

Voltaire, Candide

Soru

Felsefi görüşlerin anlaşılmasında edebî eserlerin katkıları neler olabilir?

4.3. 18. YÜZYIL-19. YÜZYIL FİLOZOFLARININ FELSEFİ GÖRÜŞLERİNİN ANALİZİ

18-19. yüzyıl felsefi döneminde yapılan felsefe tartışmalarını daha iyi anlamak için aşağıda o döneme ait metinler verilmiştir. Bunlara yönelik hazırlanmış metin analizi uygulamalarını yapınız.

Metin Analizi

Aşağıdaki metni okuyup metinden hareketle verilen soruları cevaplayınız.

BİLGİNİNİN OLUŞUMUNDA DENEYİM

1. KİTAP (Bölüm I)

Gelin zihni başlangıçta üzerine hiçbir şey yazılmamış düz beyaz bir kâğıt (tabula rasa) gibi düşünelim. Bu kâğıt nasıl doldurulur? İnsanın sınırsız kurgu yeteneği ile zihne aktardığı bu zenginliğin kaynağı neresidir? Tüm bu bilgi ve akıl malzemelerini zihin nereden edinmektedir? Bunlara tek yanıtım var, "deneyim". Tüm bilgimiz önünde sonunda deneye dayanır ve deneyimden gelir. Anlama yetimizi tüm düşünme malzemeleri ile donatan dışımızdaki duyulur, nesneler ya da kendi içimizde algılamadığımız ve duyduğumuz zihinsel işlemlere yönelik gözlemlerimizdir. Bunlar tüm idelerimizin doğduğu bilgi pınarlarıdır.

Bir bebeğin dünyaya gelirken gelecekteki bilgilerinin özünü oluşturan bir sürü ide ile yüklü olduğunu düşünmek için pek az nedenimiz vardır. Çocuk, aşama aşama o idelere kavuşur. Kimi bilinir niteliklere ait idelerdir. Bunlar bellek, zaman ya da sıra kaydı tutmaya başlamadan önce yerleşiyorsa da yabancı nitelikler için o kadar uzun bir süreç gereklidir ki onlarla tanıştığı zamanı anımsayacak pek kimse yoktur. Çaba gösterilse de kuşkusuz bir çocuk yetişkin olana dek sıradan idelerin bile çok azıyla büyütülebilir. Ne kadar özen gösterilse de bebekler dünyaya geldiklerinde çevrelerini saran, çeşitli ve sürekli biçimlerde etkileri altına girdikleri cisimlerin zihinlerinde bıraktığı izlenimlerden kurtulamazlar. Işık ve renkler, sesler ve dokunulur nitelikler çocukların duyularını uyarma ve zihinlerine girmede etkindir fakat bir çocuk yetişkin olana dek siyah ve beyaz dışında hiçbir şey görmeyeceği bir yere kapatılsa bir istiridye ya da ananasın tadını hiç yemediğinden bilemeyeceği gibi kızıl ya da yeşil idelere de sahip olamaz.

John Locke, İnsan Zihni Üzerine Bir Deneme

1- Metinde kırmızıyla yazılmış kavramlarla ne anlatılmak istenmiştir?

2- Metinde altı çizili bölümde vurgulanmak istenen düşünce nedir? Açıklayınız.

3- Metinden hareketle Locke'ın bilginin kaynağı hakkında görüşlerini bilginin elde edilmesi açısından açıklayınız?

Metin Analizi

Aşağıdaki metni okuyup metinden hareketle verilen soruları cevaplayınız.

ÖDEV SAHİBİ OLARAK İNSAN

Herkesin kabul etmesi gerekir ki bir yasa **ahlak yasası** olarak geçerli olacaksa yani bir yükümlülük nedeni olacaksa mutlak zorunluluk taşımalıdır. Gerçekten ahlak yasaları olan diğer bütün yasalarda da durum böyledir, dolayısıyla yükümlülük nedeni burada insanın doğal yapısında ya da içinde bulunduğu dünyanın koşullarında değil a priori (deneyimsel koşullarda değil de zorunlu akılsal koşullarda) olarak doğrudan doğruya saf aklın kavramlarında aranmalıdır.

…

Genel yasalarca belirlenen şeylerin varoluşunu meydana getirdiğinden genel **ödev** buyruğu şöyle dile getirilebilir: Davranışının maksimi sanki senin istemenle genel bir doğa yasası olacakmış gibi davranışta bulun. <u>Eğer en yüksek bir pratik ilkenin ve insanın istemesi bakımından bir kesin buyruğun olması gerekiyorsa bu, kendisi amaç olduğundan zorunlu olarak herkes için amaç olanın tasarımından istemenin nesnel bir ilkesini oluşturan dolayısıyla genel pratik yasa işini görebilen bir ilke ya da buyruk olmalı.</u> Öyleyse pratik buyruk şu olacak: Her defasında insanlığa, kendi kişinde olduğu kadar başka herkesin kişisinde de sırf araç olarak değil aynı zamanda amaç olarak davranacak biçimde davranışta bulun.

…

Yaşamını sürdürmek ödevdir ayrıca da herkesin buna doğrudan doğruya bir eğilimi vardır. Ama bunun için de insanların çoğunun yaşamlarına gösterdikleri çok kez endişe dolu dikkatin yine de hiçbir iç değeri maksimlerinin (kuralların) hiçbir ahlaksal içeriği yoktur. İnsanlar, yaşamlarını ödeve uygun olarak koruyorlar ama ödevden dolayı değil. Buna karşılık eğer talihin kötü cilveleri ve umutsuz acı, yaşamdan tat almayı büsbütün yok ettiyse eğer ruhu güçlü olan mutsuz kişi, cesareti kırılmış ya da yıkılmış olmaktan çok alınyazısına küserek yaşamdan bağlarını koparmayı dileyebilir. Ancak yaşamını onu sevmeden, eğilimden ya da korkudan değil ödevden dolayı yine de sürdürüyorsa işte o zaman maksiminin ahlaksal içeriği vardır.

I. Kant, Ahlak Metafiziğinin Temellendirilmesi

1- **Metinde kırmızıyla yazılmış kavramlarla ne anlatılmak istenmiştir?**

2- **Metinde altı çizili bölümde vurgulanmak istenen düşünce nedir? Açıklayınız.**

3- **Metinden hareketle Kant'ın "ödev ahlakı" anlayışı, günümüz dünyası düşünüldüğünde evrensel bir ahlak yasası olarak kabul edilebilir mi? Değerlendiriniz.**

Metin Analizi

Aşağıdaki metni okuyup metinden hareketle verilen soruları cevaplayınız.

DİYALEKTİK İDEALİZM

Çağımızın bir doğuş ve yeni bir döneme geçiş çağı olduğunu görmek zor değildir. **Tin**, şimdiye değin içinde var olduğu ve imgelediği dünya ile bozuşmuştur ve onu geçmişe gömme düşüncesini taşımaktadır. Artık kendi öz dönüşümünün emeği içindedir.

Hiç kuşkusuz o hiçbir zaman dinginlikte değildir, tersine her zaman ilerleyen devinimi kavramıştır. Ama nasıl çocukta uzun dingin bir beslenmeden sonraki ilk soluk, o salt nicel gelişimin dereceliğini kırıyorsa -nitel bir sıçrama ve çocuk doğmuştur- oluşumu içindeki tin de öyle yavaş ve usulca yeni şekline doğru olgunlaşır, önceki dünyasının yapısını parça parça çözer ve bunun sarsıntısı tek tük belirtilerde sezilir; kurulu düzende yayılan kayıtsızlık ve can sıkıntısı, bir bilinmeyenin belirsiz önsezisi, bunlar yaklaşan değişimin müjdeleridir. Bütünün yüzünü değiştirmeyen bu dereceli ufalanış bir gün doğumu ile kesilir ki bir şimşek gibi birdenbire yeni dünyanın biçim ve yapısını aydınlatır.

…

Ama bu yeni dünya tıpkı yeni doğmuş bir çocuk gibi eksiksiz bir edimsellikten yoksundur ve bunu gözden kaçırmamak özsel önem taşır. İlk sahneye çıkış yalnızca dolaysızlığı ya da kavramıdır. Bir yapı temeli atıldığında nasıl bitmemişse bütünün erişilen kavramı da gene öyle bütünün kendisi değildir. Bir meşeyi gövdesinin gücünde ve dallarının yayılımı ile yapraklanışının kütlesinde görmeyi isterken bize bunun yerine bir palamut tanesi gösterildiği zaman bundan pek hoşnut kalamayız. Gene böyle bilim, bir tin dünyasının tacı, başlangıcında eksiksiz değildir. Yeni tinin başlangıcı çeşitli ekin biçimlerindeki yaygın bir devrimin ürünü, dolambaçlı ve çapraşık bir yolun ve o denli karışık çaba ve uğraşın ödülüdür.

…

Gerçek bütündür. Bütün ise ancak kendi gelişimi yoluyla kendini tümleyen özdür. Saltık üzerine söylenmesi gereken onun özsel olarak sonuç olduğu, gerçekte ne ise ancak erekte o olduğudur ve doğası edimsel, özne ve kendisinin kendiliğinden **oluş süreci** olmak işte bunda yatar. Saltığın özde bir sonuç olarak kavranması gerektiği ne denli çelişkili görünse de biraz düşünüp taşınmak bu çelişki görünüşünü doğru bir yere oturtmaya yetecektir.

Hegel, Tinin Görüngübilimi

1- Metinde kırmızıyla yazılmış kavramlarla ne anlatılmak istenmiştir?

2- Metinde altı çizili bölümde vurgulanmak istenen düşünce nedir? Açıklayınız.

3- Metinden hareketle Hegel'in diyalektik anlayışını inceleyip onun kendi felsefesinde gerçeğe verdiği rolü açıklayınız.

4.4. 18. YÜZYIL-19. YÜZYIL FELSEFESİNİN DÜŞÜNCE VE ARGÜMANLARINI DEĞERLENDİRME

18-19. yüzyıl felsefi dönemine yönelik öğrenmiş olduğunuz bilgilerin pekişmesi için aşağıda hazırlanmış olan tartışalım ve yazalım bölümlerini sınıf ortamında uygulayınız.

Tartışalım

J. J. Rousseau'nun "İnsan özgür doğar oysa her yerde zincire vurulmuştur." sözünden hareketle özgürlük problemini tartışınız. Tartışmaya yönelik notlarınızı aşağıda verilen boşluklara yazınız.

Tartışma Notları

....
....
....
....
....
....

Yazalım

Günlük hayatta kullanılan bilgilerde aklın ve deneyin rolüne ilişkin olay ve problemlerden hareketle felsefi deneme türüne uygun özgün bir metin yazınız. Daha sonra aşağıdaki Tablo 4.2'yi doldurup çalışmanızı sınıfta paylaşarak değerlendiriniz.

Tablo 4.2: Özgün Metin Yazımı Sonrası İstenenler

Başlık	....
Problemin Felsefedeki Yeri	....
Probleme Yönelik Fikirler	....
Kaynakça	....

ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME

A Aşağıdaki cümlelerde boş bırakılan yerlere doğru sözcükleri yazınız.

1. Kant'a göre insanın eylemlerini belirleyen ve vicdanı tarafından verilen emirlere ……………….... denir.
2. Hegel, oluşum ve değişimi .... yöntemine göre açıklar.
3. Montesquieu'ya göre iki toplum arasındaki ilişkiyi .... hukuku düzenler.
4. Locke, mutlak monarşiye tepki olarak .... devlet modelini ortaya atmıştır.

B Aşağıda Romen rakamlarıyla verilen filozof isimlerini harf ile verilen felsefi kavram, akım ve eser isimleriyle eşleştirerek doğru harfi parantez içine yazınız.

5.

	Filozof	Kavram, akım, eser
( )	**I.** Kant	a) Candide
( )	**II.** Hegel	b) Toplum sözleşmesi
( )	**III.** Voltaire	c) Ödev ahlakı
( )	**IV.** Rousseau	ç) Faydacılık
( )	**V.** Bentham	d) Diyalektik idealizm
		e) İdealar dünyası

C Aşağıda verilen açık uçlu soruların cevaplarını ilgili alanlara yazınız.

6. **18-19. yüzyıl felsefesinde insanlar için** "aydınlanma" **kavramıyla neler amaçlanmıştır?**
....
....
....

7. "Aklını kendin kullanma cesaretini göster." **sözüyle Kant'ın 18-19. yüzyıl felsefesine olan etkisi nedir? Açıklayınız.**
....
....
....

8. **Bilgi konusunda 18-19. yüzyıl felsefesinde öne çıkan felsefi akımlar nelerdir?**
....
....
....

9 ve 10. soruları aşağıda verilen metne göre cevaplayınız.

Onur Uca, "Akışlar ve İlişkiler" adlı eserinde fabrika çalışanlarına iki tip soru yöneltmiştir.

A) Sizce adalet iki adet çikolatayı birer birer olacak şekilde iki çocuğa vermek midir? Yoksa iki adet çikolatayı iki çocuk arasında yapılan koşu yarışında kazanan çocuğa vermek midir?

B) Çalıştığınız fabrikada ikramiye veya prim dağıtılmasına karar verildi. Dağıtım nasıl olmalıdır, herkese eşit mi yoksa pozisyona göre mi?

İlk soruya yanıtlar, çikolatanın her çocuğa verilmesi gerektiği ve çocukların yarış ortamına alınmaması yönünde olmuştur. İkinci sorunun cevabı ise pozisyona uygun olarak iş ortamında durumların farklı geliştiği şeklinde olmuştur. Profesyonellik ve iş ahlakı bağlamında adaletin farklı uygulandığına dair duygusal yorumlardan uzak yanıtlar gelmiştir.

9. Her iki tip soru için de adalet ve eşitlik kavramlarına yapılan vurgular nelerdir?

....

....

10. Metinden hareketle Fransız İhtilali ve Sanayi Devrimi'nin etkisi altında felsefede ortaya çıkan eşitliğe dayalı toplum düzenini değerlendiriniz.

....

....

11. J. J. Rousseau, "Emile" adlı eserinde "Her zaman söylediğimi yine söylüyorum, çocuğunuzu özgürce koşup oynayabilmesi için kırlara götürün. Özgürlüğün sağladığı rahatlık duygusu birçok acıyı unutturur." **sözüyle çocukların eğitimi için doğa ile özgürlük arasında nasıl bir bağ kurmuştur? Açıklayınız.**

....

....

D

Aşağıda verilen çoktan seçmeli soruları okuyunuz ve doğru seçeneği işaretleyiniz.

12. Aşağıdakilerden hangisi 18-19. yüzyıl felsefesinin özelliklerinden biri <u>değildir</u>?

A) Din ve geleneksel düşünce eleştirilir.
B) Otoritelere tam bağlılık vardır.
C) Akıl, en önemli unsur olmuştur.
D) Düşünce özgürlüğü gelişmiştir.
E) Laik dünya görüşü gelişmiştir.

13. J. Locke, "İnsan Zihni Üzerine Bir Deneme" **adlı eserinde** "İnsan zihni doğuştan boş bir levha gibidir." **sözünü hangi felsefe akımının görüşlerini eleştirmek için söylemiştir?**

A) Sezgicilik
B) Kritisizm
C) Pozitivizm
D) Empirizm
E) Rasyonalizm

14. Atatürk'ün siyasi düşünce yapısının oluşmasında en çok yararlandığı aydınlanma düşünürleri arasında J. J. Rousseau gelir. Rousseau'ya göre toplum hayatı, halk ile yönetenler arasında yapılan bir antlaşmaya dayanmalıdır. İktidar ve millet de halkın iradesine uymak zorundadır.
Metinde verilen düşünce Atatürk'ün aşağıda verilen hangi sözüyle ilişkilendirilebilir?

A) "Adalet mülkün temelidir."
B) "Egemenlik kayıtsız şartsız milletindir."
C) "Bir millete hizmet eden onun efendisi olur."
D) "Özgürlük ve bağımsızlık milletimin karakteridir."
E) "Türkler demokrat, hür ve mesul vatandaşlardır."

15. Hegel'in "Tinin Fenomenolojisi" **adlı eserinde geçen** "Gerçek olan akılsal, akılsal olan gerçektir." **sözüne aşağıdaki yargılardan hangisi anlamca daha uzaktır?**

A) Gerçek, aklı oluşturur.
B) Gerçek, akılla anlaşılır.
C) Gerçek, aklın ürünüdür.
D) Aklın dışında bir gerçeklik yoktur.
E) Akıl dışı olanlar gerçek de olamaz.

16. J. J. Rousseau'nun "Toplum Sözleşmesi" adlı eserine göre doğal yaşamdan toplum düzenine geçiş insanın davranışındaki içgüdünün yerine adaleti koyar, daha önce yoksun olduğu değer ölçüsünü ona verir. Ancak ödevin sesi iç tepkilerin hak da isteklerin yerini alınca o güne kadar yalnız kendini düşünen insan başka ilkelere göre davranmak, eğilimlerini dinlemezden önce aklına başvurmak zorunda kalır. İnsan bu durumda doğadan sağladığı birçok üstünlüğü kaybetse de insanın yetileri işleyip gelişir, düşünceleri açılır, duyguları soylulaşır ve baştan başa ruhu yükselir. **Metne göre aşağıdakilerden hangisi toplum düzenine ait bir durumdur?**

A) Eğilimler, insan aklını geride bırakır.
B) İnsan, yalnızca kendi isteklerini gözetir.
C) İnsana sağladığı bazı üstünlükler vardır.
D) Adalet zorunlu hâle gelir, düşünceler açılır.
E) İnsanın davranışları içgüdüsel biçimde gelişir.

17. J. Hyppolite, "Marx ve Hegel Üzerine Çalışmalar" adlı eserinde birey, karşıt öğretisini kendisinin dışında ve kendisine özdeş görür. Birey yok olur ve yaşam döngüsünün tekrarlanmasını sağlayan başka bir varlık hâline gelir. Birey, kendisini karşıtı için ortaya koymakla örtük olarak kendi varlığını ortadan kaldırır. Çocuk ebeveynin karşıtıdır, çocuğun yaşamı ebeveynin yok oluşudur. Hegel, buna "yaşamın sonu gelmez döngüsü" der. Bu durumun olumlu tarafı bireyin gelişimi ve desteklenmesi anlamına gelen yeni bir bireyin dünyaya gelmesidir. **Metinde anlatılan Hegel'in birey ve karşıtı görüşlerinin örneğine aşağıdakilerin hangisinde <u>rastlanmaz</u>?**

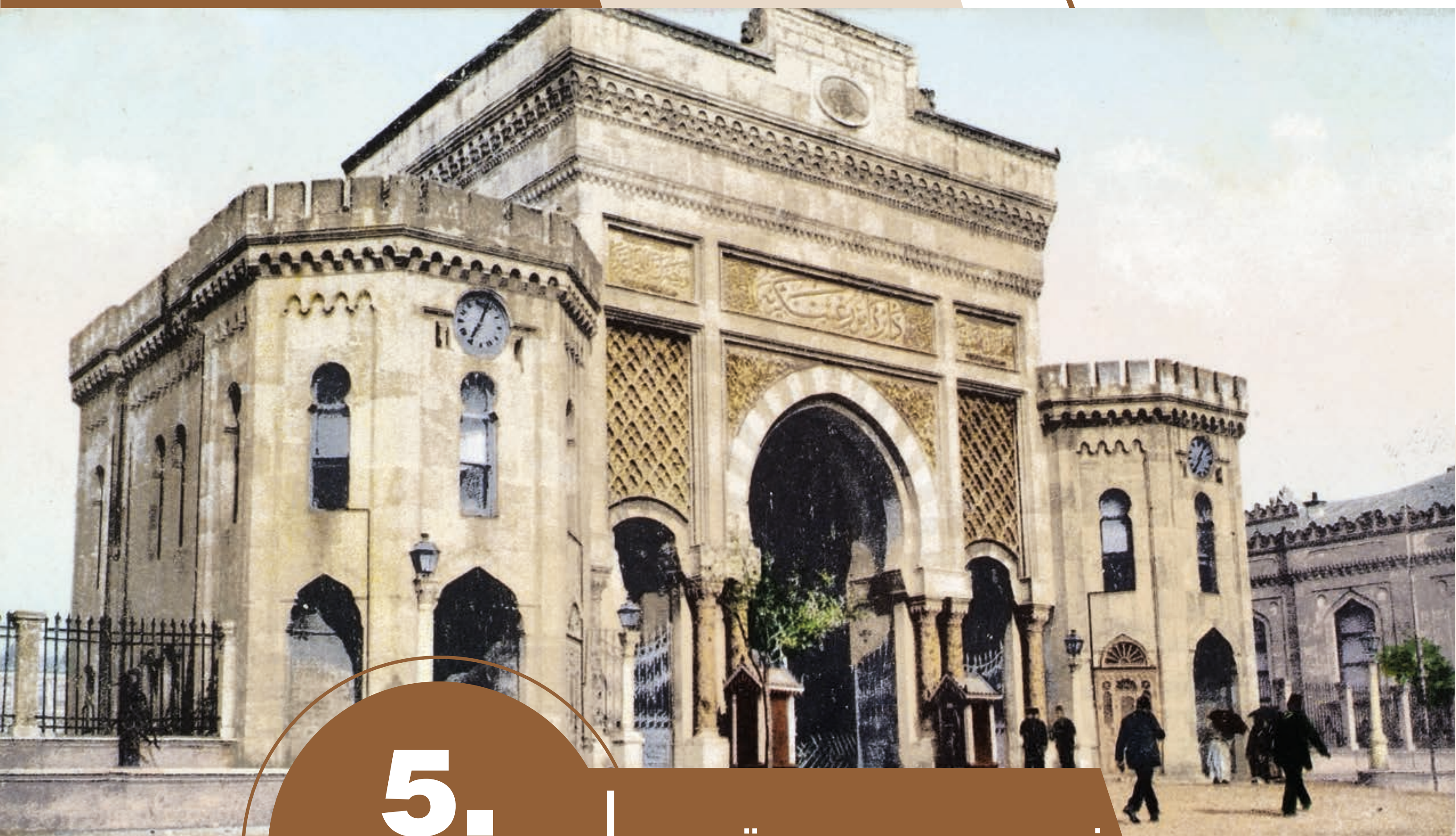
A) Efendi-Köle
B) Doktor-hasta
C) Yöneten-yönetilen
D) İşçi-işveren
E) Sevilen-seven

18. Aristoteles'e göre "Bu, bir masadır." dendiğinde karşılaşılan nesne, aklın kalıpları olan kavramlar sayesinde belirginleşir. **Aşağıda verilenlerden hangisi Aristoteles'in bilgi görüşüne benzemektedir?**

A) Bentham, "Fayda sağlayan bilgi doğrudur."
B) Hume, "Duyular ve ideler bilginin asıl kaynağıdır."
C) Locke, "Bilgimizin tümünün temelinde deneyim vardır."
D) Kant, "Algısız kavramlar boş, kavramsız algılar kördür."
E) Hegel, "Bilgimize konu olan nesneler, mutlak bir zihnin eseridir."

DEĞERLENDİRME

Cevaplarınızı cevap anahtarıyla karşılaştırınız. Yanlış cevap verdiğiniz ya da cevap verirken tereddüt ettiğiniz sorularla ilgili konuları veya faaliyetleri üniteye dönerek tekrarlayınız. Cevaplarınızın tümü doğruysa bir sonraki öğrenme faaliyetine geçiniz.

5. ÜNİTE
20. YÜZYIL FELSEFESİ

ÜNİTE KONULARI

5.1. 20. YÜZYIL FELSEFESİNİN ORTAYA ÇIKIŞI
5.2. 20. YÜZYIL FELSEFESİNİN AYIRICI NİTELİKLERİ
5.3. 20. YÜZYIL FİLOZOFLARININ FELSEFİ GÖRÜŞLERİNİN ANALİZİ
5.4. 20. YÜZYIL FELSEFESİNİN DÜŞÜNCE VE ARGÜMANLARINI DEĞERLENDİRME
5.5. 20 VE 21. YÜZYIL FELSEFECİLERİNİN YAŞADIKLARI COĞRAFYA

TEMEL KAVRAMLAR

•Birey •Anlama •Yorumlama •Diyalektik •Görüngü •Özgürlük

Giriş

20. yüzyıl felsefesi çağdaş bir felsefedir. Çağdaş kavramı, kişilerin aynı çağı paylaşması anlamının yanı sıra yaşadığı çağın anlayışı ve şartlarını bilmesi ve onları hayatında var etmesi anlamına gelir. Her çağ kendinden önceki dönemlerin bilgi, birikim ve deneyimlerini de üzerinde taşır.

Bugüne kadar süregelen felsefi tartışmalara bakıldığında filozofların aynı çağda yaşadığı algısı oluşmaktadır. Bu durumun nedeni felsefi problemlerin her çağda tekrar ele alınıyor olmasıdır. Örneğin "İyi nedir?" ve "Özgürlük nedir?" gibi felsefi sorular, geçmişten bugüne sorulmaya devam etmektedir.

20. yüzyılda yaşanan olaylar, bu çağdaki problemlere yönelik yapılan açıklamaları sürekli değiştirmiştir. Sosyal ve kültürel alanda yaşanan hızlı değişimler; insanların yaşamlarını yönlendirmekte, düşünceler ve düşünme biçimleri de bu durumdan etkilenmektedir. Yaşanan çağ, değerlerine sahip çıkamayan ve yeni değerler oluşturamayan toplumların geleceklerinin sıkıntılı olacağını göstermektedir. Felsefe, bir yandan evrensel değerlerin öğrenilmesi ve oluşturulması sonucunu doğururken bir yandan da toplumun kendine özgü değerlerine yönelmeyi sağlamaktadır.

Felsefe, her zaman hayatın içindedir. Ondan etkilenmekte ve onu etkilemektedir. Bu durum, filozofların ele aldığı konularda ve onların temel kaygılarında görülmektedir. Son yüz yıllık dönem, insanların yaşadığı büyük acıların ve hızlı değişimlerin olduğu yıllardır. Bu dönem, 1-2. Dünya Savaşları ve devletler arası gerilimler gibi birçok olumsuz olayın yaşandığı bir çağdır. Günümüz felsefesi bu sorunlara çözüm için çalışmaktadır.

20. yüzyıl felsefesi ünitesinde şu konular ele alınacaktır:

- İlk konuda 20. yüzyıl felsefesini hazırlayan düşünce ortamını açıklamak için 18-19. yüzyıl felsefesinin 20. yüzyıl felsefe akımları üzerindeki etkilerine değinilecektir.
- İkinci konuda 20. yüzyıl felsefesinin karakteristik özelliklerini açıklamak için ilk önce onun temel özellik, problem ve bazı ana akımları (fenomenoloji, hermeneutik, varoluşçuluk, diyalektik materyalizm, mantıksal pozitivizm ve yeni ontoloji) üzerinde durulacak, ardından da felsefi düşünceye katkıda bulunan Türkiye'deki felsefeciler anlatılacaktır.
- Üçüncü konuda 20. yüzyıl filozoflarından alınan örnek felsefi metinlerden hareketle filozofların felsefi görüşleri analiz edilecektir.
- Dördüncü konuda 20. yüzyıl felsefesindeki örnek düşünce ve argümanları felsefi açıdan değerlendirebilmek için ilk önce N. Topçu'nun "İsyan Ahlakı" adlı eserinden derlenen bir metinden hareketle düşünürün ahlak hakkındaki görüşleri; daha sonra Takiyettin Mengüşoğlu'nun "İnsan Felsefesi" adlı eserinden derlenen bir metinden hareketle filozofun insanı bir bütün olarak ele alması tartışılacaktır. Ardından K. Popper'ın (Papır) "Ben yanılmış olabilirim ve sen haklı olabilirsin ve ortak çaba sonucunda belki doğruluğa biraz daha yaklaşabiliriz." sözünden hareketle bilginin doğruluğuyla ilgili özgün bir metin yazılması istenecektir.
- Beşinci konuda 20-21. yüzyıl filozoflarından bazılarının yaşadıkları yerler gösterilecektir.

Hazırlık Çalışmaları

1. Günümüz dünyasının önemli felsefi problemleri neler olabilir?
2. 20. yüzyılda insanların karşılaştığı sorunlar nelerdir?
3. Toplumsal sorunların çözümünde felsefenin işlevi neler olabilir?
4. Teknoloji alanındaki "yapay zekâ" çalışmaları felsefeyi etkileyebilir mi?

Neler Öğreneceksiniz?

- Çağdaş felsefeyi hazırlayan düşünce ortamını açıklamayı,
- Çağdaş felsefenin karakteristik özelliklerini açıklamayı,
- Örnek felsefi metinlerden hareketle çağdaş felsefe filozoflarının felsefi görüşlerini analiz etmeyi,
- Çağdaş felsefedeki argümanları felsefi açıdan değerlendirmeyi öğreneceksiniz.

5.1. 20. YÜZYIL FELSEFESİNİN ORTAYA ÇIKIŞI

20. yüzyıl felsefesi, günümüze kadar uzanan toplumsal olaylar ve 18-19. yüzyıl felsefesinde yaşanan tartışmalara yönelik bu dönem filozofları tarafından yapılan felsefi sorgulamalar üzerinde yükselen bir felsefedir. Batı'da başlayan bu sorgulamalar sürecinde felsefede değişimler meydana gelmiş bazı filozoflar felsefede yeni ana akımlar oluşturmuştur (Tablo 5.1).

Tablo 5.1: 20. Yüzyıl Felsefesi Ana Akım Filozofları

20. YÜZYIL FELSEFESİ ANA AKIM FİLOZOFLARI

MS

1800			
	G. Frege	(Frige)	(1848-1925)
	E. Husserl	(Hussel)	(1859-1938)
	H. Bergson	(Berkson)	(1859-1941)
	A. N. Whitehead	(Vayted)	(1861-1947)
	B. Russell	(Rasıl)	(1872-1970)
	G. E. Moore	(Mor)	(1873-1958)
	E. Cassier	(Kasiyer)	(1874-1945)
	N. Hartmann	(Hartmın)	(1882-1950)
	L. Wittgenstein	(Vitginştayn)	(1889-1951)
	M. Heidegger	(Haydeger)	(1889-1976)
	R. Carnap	(Karnap)	(1891-1970)
1900			
	H. G. Gadamer	(Gadımır)	(1900-2002)
	K. Popper	(Papır)	(1902-1994)
	Ayn Rand	(Ayn Rant)	(1905-1982)
	J. P. Sartre	(Satr)	(1905-1980)
	A. J. Ayer	(Ayer)	(1910-1989)
	Albert Camus	(Alber Kamü)	(1913-1960)
	T. Kuhn	(Kun)	(1922-1996)
	J. Habermas	(Habermas)	(1929-)
2000			

Çağın problemlerine duyarsız kalmayan Türkiye'deki filozof ve düşünürler, hem bu ana akımlardan etkilenmiş hem de yeni felsefelerin oluşumlarına katkı sağlamıştır. Felsefedeki bu değişiklerin anlaşılması için çağın arka planına bakmak gerekir (Tablo 5.2).

Tablo 5.2: 20. Yüzyıl Türkiye Felsefecileri

20. YÜZYIL TÜRKİYE FELSEFECİLERİ

MS

1800		
	Beşir Fuad	(1852-1887)
	Rıza Tevfik Bölükbaşı	(1869-1949)
	Abdülhak Adnan Adıvar	(1882-1955)
	Mehmet Emin Erişirgil	(1891-1965)
	Hasan Ali Yücel	(1897-1961)
	Abdülbaki Nusret Hızır	(1899-1980)
1900		
	Hilmi Ziya Ülken	(1901-1974)
	Takiyettin Mengüşoğlu	(1905-1984)
	Macit Gökberk	(1908-1993)
	Mazhar Şevket İpşiroğlu	(1908-1985)
	Nurettin Topçu	(1909-1975)
	Aydın Sayılı	(1913-1993)
	Vehbi Hacıkadiroğlu	(1919-2007)
	Bedia Akarsu	(1921-2016)
	Cemal Yıldırım	(1925-2009)
	Nermi Uygur	(1925-2005)
	Necati Öner	(1927-)
	Mübahat Türker Küyel	(1927-)
	Selahattin Hilav	(1928-2005)
	Uluğ Nutku	(1935-2014)
	İoanna Kuçuradi (İonna Kuçuradi)	(1936-)
	Önay Sözer	(1936-)
	Afşar Timuçin	(1939-)
	Doğan Özlem	(1944-)
	Ahmet Arslan	(1944-)
	Arda Denkel	(1949-2000)
2000		

İnsanlık, 20. yüzyıla gelmeden önce hayatı derinden etkileyen olaylar yaşamıştır. Bunların etkisinin başta Avrupa olmak üzere tüm dünyaya yayıldığı görülmektedir. 19. yüzyıldaki fikir hareketleri, toplumsal sınıf mücadeleleri ve bazı devletler arasında yaşanan savaşlar bu etkilerin ilk ciddi örnekleridir. Bunların beraberinde ve devamında sosyoekonomik ve politik durumlarda meydana gelen köklü değişiklikler, 20. yüzyılda 1 ve 2. Dünya Savaşı'nın yaşanmasına neden olmuştur. Bu dönem felsefesinin ortaya çıkışını anlamak için bahsedilen olaylar çerçevesinde 18-19. yüzyıl felsefelerine ve onların etkilerine bakmak gerekir.

18-19. yüzyıl felsefesi; genel olarak felsefenin ortaya çıkış döneminden gelen felsefi, bilimsel ve sosyokültürel birikimin aydınlanmacı filozoflar tarafından sorgulandığı bir felsefe olarak düşünülebilir. Bu felsefenin 20. yüzyıl felsefesine olan etkisi, aydınlanma filozoflarının düşüncelerinde yatar.

18. yüzyıla doğru bilimin etkisi altındaki felsefeye bakış değişmiş, matematik ve fizik alanındaki ilerleme felsefede kesin bilginin aranmasına neden olmuştur. Ana problem, bilginin doğasına ilişkin sorgulamalarda gerçeğin ne olduğu ve nasıl bilinebileceği yönündedir. Descartes aklı, Locke deneyimi temel olarak almıştır. Kant ise her ikisini sentezleyerek bilgi ve varlık üzerine yoğunlaşmıştır.

Kant'ın bilgi görüşü üzerine yapılan değerlendirmelerde onu destekleyen, alternatif yollar gösteren ya da kısmen veya tamamen reddeden bakışlar öne çıkmıştır. Bu bakış açıları çerçevesinde yapılan tartışmalar, 20. yüzyıl akımlarının ortaya çıkmasında önemlidir.

19. yüzyılın ortalarına doğru bilimsel yönteme (tümevarıma) dayalı deneycilik anlayışı Hegel, Descartes ve kısmen de Kant'ın savunduğu bilgide akılcılık görüşünün önüne geçmeye başlamıştır. Deneysel bilimlerin yükselişi, gerçeğin ne olduğu ve nasıl bilinebileceği problemine başka bir çözüm sunmuştur.

Deneye konu edinilenin nesneler olduğu ve onun da bilimsel yöntemin sağladığı bilgiyle bilinebileceği düşünülmüştür. Dönem itibarıyla bu düşünüşün savunucuları arasında Simon ve A. Comte vardır.

19. Yüzyılda Oluşan Bazı Felsefelerin Etkileri

Hegel, "Gerçek olan akılsal, akılsal olan gerçektir."

Kant'ın bilgi ve varlık konusunda geliştirdiği düşüncelerinde bilgiyi varlığın önüne almasını eleştiren Hegel, bilgiden önce varlığın konu alınması gerektiğini belirtir. Felsefe ona göre ancak varlığın felsefesi olabilir ve insan, felsefeyle nesnenin arkasındaki ideyi (fikir) kavrayabilir. Bu kavrama, Hegel'e göre kavramlar aracılığıyla mümkündür. Tarihin gerçeğini ifade eden bu kavramlara insanları ulaştıracak yol ise felsefedir. Varlığın ne olduğunun cevaplanması felsefenin görevidir.

A. Comte, "İnsanlık teolojik ve metafizik dönemi bitirmiş, pozitivist döneme girmiştir."

Comte, pozitivizm görüşünü ileri sürmüştür. Materyalist anlayışa dayalı olan bu fikir, metafiziği reddetmesi bakımından önemlidir. Pozitivizm, olgunun dışında gerçek hiçbir şey olmadığını ve ancak deneye dayalı bilimsel bilginin gerçeğin bilgisini içerdiğini savunur. Yani gerçek olan olgusaldır. Bu görüş, 20. yüzyıl felsefesinin bilimle olan etkileşimi açısından önemlidir.

Fransız İhtilali, adalet ve eşitliğe dayalı toplum düzenine ulaşmak için yapılmıştır. İhtilalden sonra bu ideale ulaşılamadığına dair eleştiriler ortaya çıkmıştır. Pozitivizm akımı öncülüğünde Fransa'da yeni bir düzen arayışı olmuştur. Sanayi Devrimi üzerine yapılan eleştiriler İngiltere'de gitgide çoğalmış ve yeni düzen arayışı orada da görünmeye başlamıştır. Toplumda adil bir bölüşüm olmadığı fikri Almanya'yı da içine almış ve tüm Avrupa'yı, 20. yüzyıla doğru ise dünyayı sarmıştır. Bu arayışlar içinde öne çıkan siyasi düşünceler arasında sosyalizm hızla yayılmıştır. Bu açıdan en fazla eleştiriye uğrayan düşünür de Hegel olmuştur. Avrupa'daki gelişmeler doğrultusunda felsefede yeni fikirler oluşmuştur.

20. Yüzyıla Doğru Oluşan Bazı Felsefelerin Etkileri

Marx, "İnsan doğaya ne kadar yabancılaşırsa o kadar toplumsallaşır, ne kadar toplumsallaşırsa da o kadar kendine yabancılaşır."

Hegel felsefesine yapmış olduğu itirazın yanı sıra materyalizm ve pozitivizm düşüncelerinden etkilenen Marx, sosyalist düşüncenin öncülerinden biri olmuştur. Marx'ın görüşleri diyalektik materyalizmdir. Marx, baş aşağı olduğunu düşündüğü Hegel'in diyalektik düşüncesini ayakları üzerine çevirdiğini ifade ederek diyalektiği ekonomi temelinde insanlık tarihine uygulamıştır. Dolayısıyla Hegel'in tarihsel idealizmini, ekonomi temelinde tarihsel materyalizme dönüştürmüştür.

Sören Kierkegaard, "Ne olduğun gerçeğiyle yüzleş çünkü seni değiştirecek olan şey odur."

19. yüzyıl itibarıyla Almanya'da Hegel felsefesine karşı çıkan diğer bir filozof da Sören Kierkegaard'tır. Bu filozofun önemi sadece Hegel felsefesine itirazda bulunması değil 20. yüzyıl felsefesini etkilemesi ve onun için de varoluşçu felsefe akımının öncülerinden biri olmasıdır. Kierkegaard'ın Hegel'e eleştirisi, genel olarak Hegel'in felsefesinde bireyin öznel olarak var olma şansının olmadığı yönündedir. Hegel'in akılla gerçeği birbirine eşlemesi noktasında nesnel bir sistem kurduğunu ve bu sistemde öznel bir varoluşa yer vermediğini belirtir. Dolayısıyla Kierkegaard, nesnel gerçeklik görüşünün karşısına öznel gerçeklik görüşünü çıkarır. Ona göre gerçek olan varoluştur.

18-19. yüzyıl felsefi tartışmaları; 20. yüzyıl felsefesinde pozitivizm, diyalektik materyalizm ve varoluşçuluk felsefelerinin ortaya çıkmasını sağlamıştır. Bu felsefeler, aynı zamanda çağdaş felsefede bazı ana akımlara dönüşmüştür.

Uygulama

Aşağıda verilen ifadelerin 20. yüzyıl felsefesinin ortaya çıkmasındaki etkilerini boş bırakılan yerlere yazınız. Yazdıklarınızdan hareketle verilen soruları cevaplayınız.

Felsefi Birikim

....

....

....

....

....

....

Toplumsal Koşullar

....

....

....

....

....

....

Bilimsel Gelişmeler

....

....

....

....

....

....

Sorular

1. Çağın gelişmelerinden bağımsız bir felsefe olabilir mi? Açıklayınız.
2. Bu dönem ortaya çıkan felsefe akımları kendinden önceki felsefi akımlarından bağımsız mıdır? Açıklayınız.

5.2. 20. YÜZYIL FELSEFESİNİN AYIRICI NİTELİKLERİ

20. YÜZYIL FELSEFESİNİN TEMEL ÖZELLİKLERİ, PROBLEMLERİ VE ANA AKIMLARI

20. yüzyıl felsefesi; gerçeğin ne olduğu, nasıl bilineceğinin ele alındığı ve metafizik tartışmaların kendini hissettirdiği bir dönem olmasının yanı sıra dünya savaşları gibi toplumsal ve ekonomik düzlemde yaşanan değişimlere yönelik fikirlerin de oluştuğu bir dönemdir. Çağdaş bir felsefe olan ve belli bir coğrafyanın egemenliğinde olmayan 20. yüzyıl felsefesi, zaman içinde sistemleşmiştir.

19. yüzyılın tarihsel seyrine bakıldığı zaman bilimin ilerleyişinin birçok alanda yeni çalışmalar getirdiği, bu durumun da bilimde uzmanlık alanları fikrini açığa çıkardığı ve daha önceleri doğa felsefesi altında toplanan bazı bilim alanlarının felsefeden ayrılıp bağımsız birer disipline dönüştüğü görülmektedir. Bilimdeki bu gelişmeler, filozofların bilgi üzerinde önemle durmalarına ve bilimi sorgulamalarına sebep olmuştur. Bu yönelim, felsefenin kuramsallaşmasına da neden olmuştur. Felsefede de uzmanlaşmalar başlamış ve çeşitli alanlarda derinlemesine çalışmalar yapılmıştır. 20. yüzyıl sonlarına doğru üniversite dışında çalışan filozof neredeyse kalmamıştır. Felsefedeki bu uzmanlaşma süreci, felsefenin ne olduğu problemine teorik açıdan yaklaşılmasını sağlamış ve felsefe, yöntem kazanma eğilimine girmiştir.

20. yüzyıl, gerek ekonomik gerekse devletler arası ilişkilerde bilim ve teknolojinin güç olarak kullanıldığı bir çağdır. Bu güç, üretim ve silahlanmada kendini açıkça göstermiştir. Dünya savaşlarının yaşandığı bu dönemde politik ve ekonomik çöküşlerle yaşanan dramatik olaylar, insanları umutsuzluğa sürükleyerek onların bireyselleşmelerine neden olmuştur. Yaşanan olaylar, insanların değer anlayışlarında değişimler meydana getirmiş ve bazı değerler derinden sarsılmıştır. Filozoflar, çağın bu sorunlarına karşı duyarlılık göstermiş ve bu durumu felsefelerinde işlemiştir.

20. YÜZYIL FELSEFESİNİN ÖNE ÇIKAN BAZI ÖZELLİKLERİ

- Felsefenin problemlerine yeni açıklamalar getirilen dönemdir.
- Felsefede uzmanlaşmaların olduğu dönemdir.
- Felsefenin yeni yöntemler kazandığı dönemdir.
- Felsefede yeni ana akımların oluştuğu dönemdir.
- Sembolik mantık çalışmalarının yoğunlaştığı dönemdir.
- Dilsel analizlerin yapıldığı, dil ve düşünce arası ilişkilerin incelendiği ve dil kuramlarının geliştirildiği dönemdir.
- Bilim üzerine yapılan çalışmalar sonucunda bilim felsefesi alanının kurulduğu dönemdir.
- Felsefi eserlerin çoğaldığı bir dönemdir.
- Felsefenin üniversiteler aracılığıyla dünyanın her yerinde yapıldığı dönemdir.

20. yüzyıl felsefesinin temel problemlerini, onlara yönelik dönemin ana akımlarının yapmış olduğu tartışmalar ve eğilimler belirlemiştir. Bu problemlerin anlaşılabilmesi için 20. yüzyıl felsefesi akımlarının görüşlerinin incelenmesi gerekir.

20. YÜZYIL FELSEFESİNİN TEMEL PROBLEMLERİ VE AKIMLARI

- Gerçeklik-Görünüş Sorunu (Fenomenoloji)
- Yorum Sorunu (Hermeneutik)
- Varoluş-Öz Sorunu (Varoluşçuluk)
- Değişim Sorunu (Diyalektik Materyalizm)
- Metafizik Bilgi Sorunu (Mantıkçı Pozitivizm)
- Varlık Sorunu (Yeni Ontoloji)

Fenomenoloji ve Gerçeklik-Görünüş Sorunu

18-19. yüzyıl ve sonrası felsefelerin doğa bilimlerine yaklaşması, felsefede hakikat arayışının ve değer oluşturma özelliklerinin yitirilmesine neden olmuştur. Doğadaki nesnelerin dışında da varlıkların olduğunu düşünen Husserl, mantıksal olarak varlığın gerçekliğinin aranması gerektiğini belirtir.

Husserl, "Bilinç her zaman bir şeyin bilincidir." Bu bilinç, nesnelerin özünün bilgisinin bilinmesini yani onların anlamlarının bulunmasını sağlar. Fenomenoloji (görüngübilimi), insanın doğrudan duyularına konu olan fenomenleri, başka bir ifadeyle olgu ve olayları mantıksal olarak betimleyen bir yöntemdir.

Bu yöntem, fenomenlerin özünün bilgisine ulaşmayı ve dolayısıyla bilincin çözümlenmesini sağlayacaktır. Bilincin özü yönelim olduğundan bilince yönelik araştırma; bilincin kendisine değil içerdiğine, yöneldiği şeye yani fenomenlere yönelik olmak zorundadır. Fenomenolojik yöntem, fenomenlerin özüne ulaşabilmek için daha önce edinilmiş bilgilerden, ön yargılardan, rastlantısal özelliklerden uzaklaşmak ve bu bilgileri paranteze almaktır. Husserl, paranteze almayı üç durum için gerekli görür.

1. **Tarihle ilgili paranteze alma:** Toplumsal yaşantının oluşturduğu görüş ve ön yargılardan uzaklaşma
2. **Varoluşla ilgili paranteze alma:** İncelenen nesnelerin gerçekten var olup olmadıklarına yönelik şüpheden uzak durma
3. **"İde"lerle ilgili paranteze alma:** Nesneleri renk ve şekil gibi özelliklerinden arındırmayı sağlama

Paranteze alma yöntemiyle fenomenlerin özüne ulaşılacaktır. Örneğin bir insanın masanın özüyle ilgili bilgisi, karşısında duran masaya dair fenomenolojik yöntemle elde edilir. Masaya dair tüm ön bilgiler ve masanın rengiyle şeklinin paranteze alınmasıyla birlikte kişide oluşan bilgi, masanın özüne dair bilgidir. Bu bilgi "öze dair sezgi"dir.

Uygulama

Görsel 5.1'de verilen otomobilin özelliklerini boş bırakılan yere yazınız. Yazdıklarınızdan hareketle verilen soruları cevaplayınız.

Görsel 5.1: Otomobil

....
....
....
....
....
....
....

Sorular

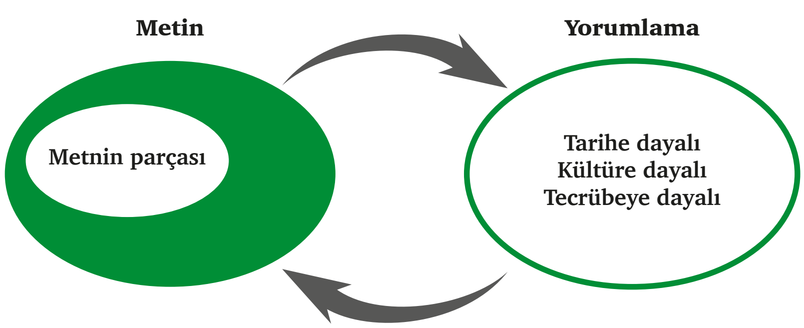
1. **Görseldeki otomobilin özelliklerini yazarken nelere dikkat ettiniz?**
2. **Arkadaşlarınızın cevaplarıyla kendi cevaplarınızı karşılaştırınız. Benzerlik veya farklılıklar nelerdir? Bu durumun temel nedeni ne olabilir? Açıklayınız.**
3. **Otomobile ait yazdığınız özellikleri zihninizde yok saydığınızda ona yönelik bir tanımlama yapılabilir mi? Açıklayınız.**
4. **Üçüncü soruda kullandığınız yöntemin Husserl'in paranteze alma yöntemiyle ilişkisi nedir?**

Hermeneutik ve Yorum Sorunu

20. yüzyıl felsefesinin önemli akımlarından biri de hermeneutiktir. Hermeneutik, insanın söz ve eylemlerinin oluşturduğu ürün ve yapıların anlamına yönelik yorumlamadır. Hermeneutik, tek Tanrılı dinlerde özellikle kutsal metinlerin yorumlanması veya peygamberin söz ve davranışlarının anlaşılması şeklinde ortaya çıkmış ve zamanla tüm metinlerde uygulanır olmuştur.

Dilthey, hermeneutiğin önemli kurucu filozofudur ve en başta doğa bilimleri ve tinsel bilimler ayrımı yapar. Doğa bilimleri dışsal, tinsel bilimler insana ait yani içsel bilgilerdir. Tinsel bilimlerin başında da tarih gelir. Dilthey, yaşanan her dönemin kendi tinselliği olduğunu ve bu tinselliğin de dilde kendine has anlamlar oluşturduğunu ileri sürer. Tarihsel bir dönemi veya tarihsel bir olayı anlayabilmek için o dönemin tinsel yapısının dile yüklediği anlamlarına bakılması gerekir.

Hermeneutik, **Gadamer**'in anlam ve yorum üzerine geniş ve sistemli düşünceler ortaya koyması sonucunda gerçek anlamda felsefi bir akıma dönüşmüştür. Gadamer, hermeneutiği yöntem olmasından daha çok hakikat arayışı olarak görmüştür. Gadamer, bir insanın diğer insanı sonunda da kendini anlaması için hermeneutiğin gerekli olduğunu ve onun köprü işlevini gördüğünü söyler. Anlamak, insanın var oluşunun en büyük kabiliyetidir. Anlamak, üretilmiş bilginin yeniden üretilmesidir (Şekil 5.1).

Şekil 5.1: Yorumsal döngü

Gadamer'e göre ön yargılar, bir tür ön bilmeyi sağlarken insanın bakış açısının da varabileceği sınırı gösterir. Gadamer, anlamayı ufukların kaynaşması dediği teoriyle açıklar. Kişinin bilgi ufku, anlamaya yöneldiği şeyin ufkuyla kaynaşır ve ortaya anlama çıkar. Ufukların kaynaşması, dil ve anlam ilişkisi üzerinden bir insanın sözlerinin anlaşılması veya bir metnin yorumlanması şeklinde olabilir.

Uygulama

Aşağıda verilen metinden hareketle "yaşlılığın durulmuşluğu" ifadesini yorumlayarak yazınız. Arkadaşlarınızın yorumlarıyla karşılaştırınız.

Görsel 5.2: Doğan Özlem

Yaşlılığın durulmuşluğu, bu terimde örtük olarak bilgelik ve bir rindlik iması var. Bu, Türkçede "ununu eleyip eleğini asmak" şeklinde belirttiğimiz bir pasiflik hâli değil. Yaşamımıza yön veren şeyler, ideallerimiz, hele hele duygular, yani sevgileriniz, nefretleriniz, acılarınız, kinleriniz vb. yaşlılıkta tamamen olmasa da bir ölçüde nötralize oluyorlar. Kendinize, yani ideallerinize, duygularınıza karşı daha nötr, işte belki de bu anlamda daha özgür olabiliyorsunuz. Kendi yaşamınıza daha bilgece, daha bir rind tavrıyla bakabiliyorsunuz. Schleiermacher, "sonsuz gençlik"ten söz eder. Tarihi anlayan kişi ona göre sonsuzca gençtir.

Doğan Özlem, Metinlerle Hermeneutik Dersleri 2

....

....

....

....

Yeni Ontoloji ve Varlık Sorunu

Hartmann'a göre felsefedeki problemli durumlar metafizik konulardır. Bu meselelerin çözümlenmesi için aranan yöntem felsefe tarihinde mantık üzerinden yapılır. Mantık yöntemine dayalı ortaya konan görüşün hakikatle örtüşmesi problemlidir. Mantıksal açıdan doğru olan her durumun her zaman gerçeği vermeyeceği konusuna dikkat çeker.

Felsefede mantığa dayalı yöntemlerin çalışmalarını zayıf görür. Onun için bilgi veren bir alan üzerinden felsefeye sistem kazandırılması gerektiğini düşünür. Bilginin doğasının bilinmesi gerektiğini belirten Hartmann, bu yolda ontolojiye (varlık bilimi) kesinlikle ihtiyaç olduğunu ve varlıkların kendi aralarındaki kategorik ilişkilerinin incelenmesi gerektiğini savunur.

Hartmann, deneysel alan üzerinden varlıkların yapısı ve işleyişini çözümlemeye çalışır. Ona göre varlık, madde ve ruhtan oluşur. Ruhun en önemli yanı düşünmedir ve bilginin oluşumu her ne kadar düşünen bir özneye ihtiyaç duysa da düşünülen varlığın payı unutulmamalıdır. Dolayısıyla Hartmann, her bilgi dalında (felsefe, sanat, sosyoloji, hukuk vb.) o bilgi alanıyla uğraşan kişilerin (filozof, sanatçı, sosyolog, hukukçu vb.) kendi uğraşlarının temas ettiği varlığı tanıması gerektiğini ileri sürer. Bunun bir yöntem işi olduğunu belirten Hartmann, yeni ontolojinin bu ihtiyacı karşılamak için olduğunu savunur.

Varoluşçuluk ve Varoluş-Öz Sorunu

20. yüzyıl felsefesinin önemli akımlarından biri de varoluşçuluktur. Varoluşçuluk (Egzistansiyalizm), bilimsel bilginin en ideal bilme şekli olduğuna yönelik anlayışa karşı insan varoluşunun bu bilgi çemberine sıkıştırılamayacağı iddiasındadır (Görsel 5.3). 20. yüzyıl, varoluşçu düşünürlere göre gelişme ve ilerlemenin yanı sıra savaş ve yıkımları da beraberinde getirmiştir. Bu çağ, insanın birey olarak var olmasını zora sokmuştur. Böyle bir süreçte ortaya çıkan varoluşçuluk, bir yandan felsefi bir düşünüş alanı yaratma bir yandan da pratik hayata yönelik tutumlar oluşturma çabasının sonucudur.

Görsel 5.3: Yürüyen Adam, Alberto Giacometti

Varoluşçu olarak kabul edilen filozoflar; özgürlük, seçim yapma (özgür irade), varlığın anlamı, varoluş-öz sıralaması gibi bazı kavram ve felsefi problemler üzerinde durmuştur. Özellikle 2. Dünya Savaşı'nda yaşanan büyük acılar, modern dünyaya yönelik güveni sarsmış ve varoluşçuluk felsefesine olan ilgiyi artırmıştır.

Varoluşçu filozof **Kierkegaard**, 19. yüzyıl düşünce yapısını ve bireyin önemini azalttığı düşüncesiyle Hegel felsefesini eleştirir ve varoluşçu felsefenin ilk temellerini atar. İnsanın temel sorunu bilgi ve bilmek değil, varoluşun kendisidir. Varoluş, hiçbir zaman hazır değildir; oluş içinde olan insan, sürekli yeni kararlar alıp seçimler yaparak kendini yeniden sentezler. İnsanın seçim yapabilmesi özgür oluşundandır. Özgürlük ise seçimlerin sonuçlarının sorumluluğunu almayı gerektirir.

Varoluşçu felsefeyi, farklı açılardan **Nietzsche** de etkilemiştir. Aydınlanma düşüncesiyle biçimlenen modern insanın değerlerini eleştirir. Modern insanın değerlerinin dayandığı ilkelerin çöktüğünü söyler. Nietzsche'ye göre insan, toplumu ve kendini aşmalıdır. Aşmak, belirlenmiş amaca yönelmekten öte aşma sürecinin kendisiyle anlamlıdır.

Jaspers, modern dünyanın düşünce yapısıyla materyalist ve idealist felsefelerin varlığı açıklama konusunda yetersiz kaldığını söyler. Bilimlerin insanın varoluşunu açıklayamayacağını, felsefenin ise insanın öznel varoluşunu açıklayabileceğini söyler.

Şekil 5.2: Varoluş özden önce gelir.

Varoluşçuluğun önemli temsilcilerinden olan **Sartre**, "Varoluş, özden önce gelir." yargısıyla felsefi sistemin merkezinde olan bir savı dile getirir (Şekil 5.2). Bu yargı, insanın önceden belirlenmiş bir özle dünyada bulunmadığını, seçimleriyle özünü ve asıl olarak kendini oluşturduğunu söyler. İnsanın hayat karşısındaki özünü oluşturma gücü, seçim yapabilmesinden yani özgür olmasından kaynaklıdır. İnsanın özgürlüğü doğuştan değil bilinci sayesinde vardır.

Uygulama

Aşağıda verilen "varoluş felsefesi" temalı drama örneğini sınıfta uygulayınız. Daha sonra dramadan hareketle ilgili soruyu yanıtlayınız.

Var Olmak

Ünlü bir tiyatro sanatçısı olan Ali Selim ile arkadaşları Furkan, Reyhan ve Elif arasında şu diyaloglar geçer.

Furkan: Gerçekten kötü bir gün geçirdim. Kontrolümü yitirdiğim bir gün diyelim. (Bir süre sessizlik olur. Sonra Ali Selim'e yönelerek sorar.) Hayatını boşuna geçirdiğini düşündüğün oldu mu hiç?

Ali Selim: Evet, bu türden düşüncelere kapıldığım olmuştu. Ama aramıza ailemizin küçük ferdi katıldıktan sonra geçti. Ona senin de tanık olduğun bir bağlılığım var.

(Ali Selim'in telefonu çalar. Konuşması bittikten sonra)

Ali Selim: Arayan eskiden tiyatroda birlikte oynadığım arkadaşımdı. Shakespeare ve Dostoyevski'nin bazı eserlerinde beraber rol almıştık.

(Karşıdaki sandalyede oturan Reyhan konuşmaya girer.)

Reyhan: Hatırlıyorum. Sahnede vazoyu kırmıştın. Çok ağlamıştın gerçekten!

Ali Selim: Fakat gerçekten ağlamıyordum, elimdeki tozu gözüme götürmüştüm. Sonrasında gözüm yaşardı ki oyunun sonunu getiremeyeceğimden korkmuştum.

(Elif sahneye gülümseyerek girer, Reyhan'ın omzuna dokunur ve konuşmaya katılır.)

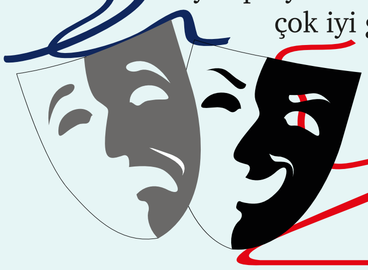
Elif: Ali Selim, Dostoyevski'nin Prens Myschkin (Mışkin) rolünde gerçekten muhteşemdi. Ancak sonra her şeyi bir anda bıraktı. Her şeyi! (vurgulayarak)

Ali Selim: Her şeyi bırakmadım, tiyatroyu bıraktım sadece. Bir anda olmadı bu. Katlanması zor geliyordu. Sahnede garip duygular yaşamaya başlamıştım. Başka birisinin karakterine bürünmek, hislerini taklit etmek, bunları sahnede yaparken samimi davranmaya çalışmak katlanılmaz gelmeye başlamıştı.

Furkan: Ne demek istedin Ali Selim, oyuncunun kimliği olmamalı mıdır? Kimliğini kayıp mı etmeli?

Ali Selim: Bunu değil kimliğimin erimesini istemediğimi söylüyorum.

Elif: Ben tiyatroda oyuncu olarak beğendim seni, oyunculuğun olağanüstü etkileyiciydi. Olay bu! Sonra oyunculuğu ve tiyatroyu bıraktın ve İstanbul'dan ayrılıp Ayvalık'a taşındın. Fakat büyük bir oyuncunun arkadaşı olmak hep çok iyi gelmişti. Bunun için de kızmamalısın bana.

Andrei Tarkovsky'nin "Kurban" adlı sinema filminden esinlenerek kurgulanmıştır.

Soru

Kierkegaard'ın "Varoluş hiçbir zaman hazır değildir, oluş içinde olan insan sürekli yeni kararlar alıp seçimler yaparak kendini yeniden sentezler." **düşüncesini dramadaki karakterler özelinde değerlendiriniz.**

Diyalektik Materyalizm ve Değişim Sorunu

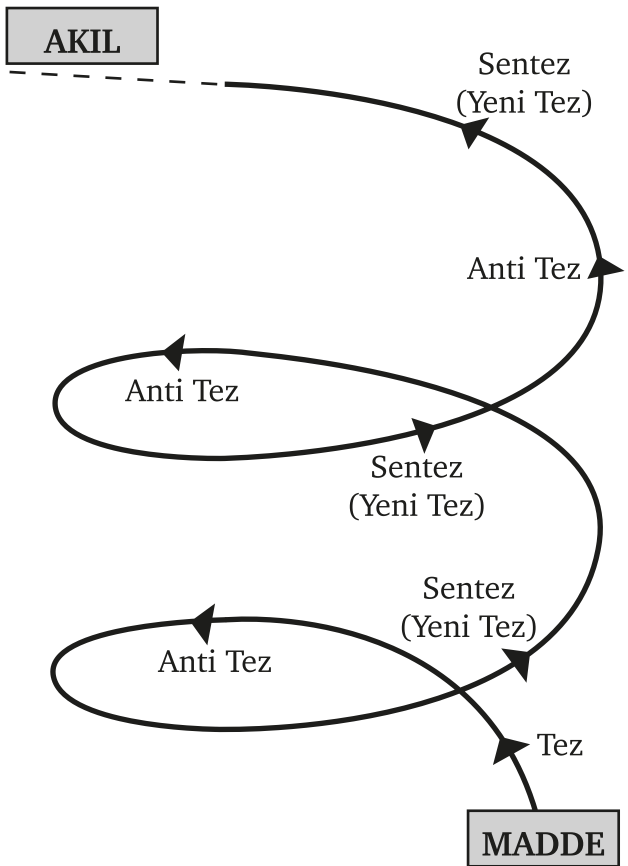
Materyalizm, varlığın temelinde maddeyi gören anlayışların ortak adıdır. Materyalizm düşüncesi İlk Çağ'dan bu yana farklı düşünürlerce ortaya konmuş ve maddenin varlığa temel oluşu değişik biçimlerde savunulmuştur.

Materyalist düşünceyi temel alan Marx ve Engels, tinden başladığı için Hegel'in diyalektiğini baş aşağı duruyor olarak nitelendirmiştir (Şekil 5.3). Onlara göre Hegel, diyalektik yöntemi tez-antitez-sentez süreçleriyle belirlemede doğru bir düşünce ortaya koymuş ancak tez aşamasını tin ile başlatmakla hata yapmıştır. Tez aşaması madde yani doğa ile başlamalıdır. Marx ve Engels bu yaklaşımlarıyla diyalektik materyalizm düşüncesini ortaya koymuşlardır. Onlara göre varlığın tüm süreci doğanın nicel birikimlerinden oluşan nitel sıçramalardan oluşur. Nitel birikimler de nicel olanı değiştirmeyi sağlar.

Genel olarak diyalektik yöntemi Engels, düşünce ve doğanın; Marx ise toplumun hareket ve değişimlerini açıklamak adına kullanmıştır.

Engels, dönemin bilimsel bilgilerini ele alarak doğayı ve doğanın diyalektiğini açıklamaya çalışmıştır. O, düşünce ve doğanın uyumlu yapılarda olduğunu ve düşüncenin işleyişinin doğanın tabi olduğu yasalara göre şekillendiğini savunmuştur.

Marx; tarihteki toplumsal değişimleri inceleyerek, tarihsel dönüşümü üretim süreçlerine bağlayarak açıklamaya çalışmıştır. Ona göre insanlar, ekonomik süreçte üretimde bulunan ve üretim araçlarına sahip olanlar olarak sınıflandırılır. Toplumda ekonomik üretim ilişkileri maddi unsurlar olarak altyapıyı (temeli) oluştururken siyaset ve hukuk gibi kurumlarsa üstyapıyı oluşturur. Marx'a göre altyapı üstyapıyı belirler. Marx, bir toplumun ekonomik unsurlarının (altyapı) kültür ve hukuk gibi olguları (üstyapı) oluşturduğunu ileri sürer. Ona göre alt ve üstyapı değişimleri birbirini etkileyerek yeni ekonomik sistemler oluşturur. Marx'ın yönelimi, tarihsel materyalizm olarak da adlandırılır.

Şekil 5.3: Diyalektik materyalizm

Tartışalım

1. Pozitif bilimlerin gelişimi diyalektik materyalizm düşüncesini nasıl etkilemiştir?
2. Diyalektik materyalizm, doğa ve toplumu nasıl açıklamıştır?

Tartışma Notları

....
....
....

Mantıkçı Pozitivizm ve Metafizik Bilgi Sorunu

20. yüzyılın başlarında Viyana'da **Moritz Schlick** öncülüğünde Carnap ve Whitehead'in de aralarında bulunduğu bilim insanları bir araya gelerek mantıkçı pozitivizm akımını oluşturmuştur.

"Viyana Çevresi" olarak da bilinen mantıkçı pozitivistler, deney ve gözlem alanının dışında kalan önermelerin anlamsız olduğunu belirtirler. Ele alınan problem, önermelerin anlam sorunudur. Yapılmak istenen ise deney ve gözlem alanıyla doğrulanması mümkün olmayan **metafizik** önermeleri diğer önermelerden ayırmaktır.

Mantıkçı pozitivistlere göre metafiziksel önermeler anlamsızdır. **Carnap**, metafiziksel önermelerin sözde önermeler olduğunu ileri sürmüştür. Örneğin "Ruh ölümsüzdür ve bulunduğu beden çürüyünce diğer bir bedene geçer." önermesi düşünüldüğünde ruhun varlığı ve bedenler arası geçiş fikri deney ve gözlemle ispatlanamayacağı için bu önerme metafizikseldir.

Mantıkçı pozitivizmin bilim görüşüne yapılan ilk ciddi eleştiriyi, bu görüşe yakın durmasına rağmen Karl Popper yapmıştır. Popper'a göre bilim, kesin olduğu iddia edilen tümevarıma dayanmaz. Çünkü tümevarımla kurulan bilimsel bir kuramın deneysel olarak ve kesin bir şekilde doğruluğunun ortaya konması imkânsızdır. Popper, görüşlerinin anlaşılması için basit bir örnek verir. "Bütün kuğular beyazdır." genel önermesi çok sayıda kuğunun beyaz olduğunun gözlemlenmesi ne rağmen dünyada her an siyah bir kuğu doğma ihtimalinin var olması nedeniyle şüpheli olur.

Mantıkçı pozitivizmin ve onun temelinde olan pozitivizmin bilim görüşünü eleştiren düşünürlerden biri **Thomas Kuhn'**dur. O, bilimsel etkinliğin tarihsel arka planına dikkat çekerek bilimsel kuramın oluşum safhalarını ele almış ve klasik bilim görüşünü derinden sarsmıştır.

Bilimi, bilim insanlarının etkinliği olarak düşünen Kuhn; onun toplumsal ve kişisel değer yargılarından arınık olmadığını savunur. Ona göre bilimsel anlayış, bilimin tüm süreçlerini içermelidir. Bilimi, kendini meydana getiren değerlerden bağımsız olarak düşünmek bir hatadır.

Kuhn'un eleştirilerindeki kilit kavram **paradigma** kavramıdır. Doğayı açıklayabilmek için kullanılan düşünceler bütünü anlamını da içeren paradigma, ortaya çıkan yeni anlayış ve gelişmeler doğrultusunda değişebilir. Aristoteles'in fizik alanındaki görüşleri bir zamanların paradigmasıdır ve Newton'a kadar da bu paradigma geçerli olmuştur. Dolayısıyla ona göre pozitivizm ve mantıkçı pozitivistler yanılgı hâlindedir. Bilim, paradigmaların değişimiyle sıçramalar yaparak ilerler. Bu sıçramaları bilimsel devrim olarak nitelendirir.

Uygulama

Aşağıda verilen önermelerden "sözde önerme" olanların yanına (S), "doğrulanabilir önerme" olanların yanına da (D) harfini yazınız. Sonra da doğrulanabilir olanların karşılarına doğrulanma yollarını belirtiniz.

	Önerme	Doğrulanma Yolu
(D)	"Elektrik prizinde kaçak var."	*Prizi kontrol kalemiyle kontrol etmek*
.....	"Yükseklere çıktıkça atmosfer basıncı düşer."	....
.....	"Ayşe, sosyoloji dersinde başarılı bir öğrencidir."	....
.....	"Akdeniz insanı sıcakkanlıdır."	....
.....	"Evreni düzenleyici ilke sudur."	....

TÜRKİYE'DE FELSEFİ DÜŞÜNCEYE KATKIDA BULUNAN FELSEFECİLER

Türkiye'deki felsefe çalışmaları, 1933 yılında üniversitelerde yapılan reform sonucunda İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi bünyesinde açılan felsefe bölümüyle kurumsallaşmıştır. Temelleri Tanzimat ile başlayan fikir tartışmalarıyla oluşturulmuştur. Bu çalışmalar, birçok felsefeci ve düşünürün katkısıyla ülkede hızla yayılmıştır.

Görsel 5.4: İstanbul Üniversitesi

Görsel 5.5
Hasan Ali Yücel

Hasan Ali YÜCEL

İstanbul'da çeşitli okullarda felsefe öğretmeni olarak görev yapan Hasan Ali Yücel, Millî Eğitim Bakanlığı görevini yürüttüğü dönemde tercüme bürosu kurdurarak felsefe ve edebiyat alanlarında çeviri yapılmasına öncülük etmiştir.

Yücel'in felsefi görüşlerine bakıldığında özellikle hürriyet, eğitim ve hümanizm kavramları öne çıkar. Hürriyeti insan ve toplum için bir ideal olarak düşünür ve hürriyet olmayan yerde insan karakterinin gelişemeyeceğini belirtir. Ona göre hürriyet ancak insanın kendi kendine düşünebilmesiyle gerçekleşebilir. Bu açıdan insana saygıyı temele alan Yücel, eğitim sayesinde hürriyetin yayılması görüşündedir. Hümanist bir görüşe sahip olan Yücel'e göre insanlar arasındaki eşitsizlik kaldırmalı, halkın eğitimini ve hürriyetini temele alan bir anlayış geliştirilmelidir. Dolayısıyla felsefi açıdan Yücel'in hürriyete ilişkin birey ve toplumu sentezleyen eleştirel ve hümanist bir tavır sergilediği söylenebilir.

Görsel 5.6: Nusret Hızır

Nusret HIZIR

Yurt dışında felsefe, matematik ve fizik üzerine eğitim gören Nusret Hızır, Ankara Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi başta olmak üzere üniversitelerde bilim felsefesi ve mantıkçı pozitivizm üzerine dersler vermiştir. "Felsefe Yazıları" adlı kitabıyla da Türk Dil Kurumu 1977 Deneme Ödülü alan ve Türk Tarih Kurumunda danışmanlık görevi yapan Hızır'a göre felsefe ve bilim gibi sistemli insan faaliyetlerinin kendi dili ve özel kavramları vardır. Felsefesinin diyalektik çerçevede olduğunu belirten Hızır, analitik felsefeyi benimsediğini ifade eder. Ona göre analitik felsefe, felsefe ve bilimin ortaya koyduğu önermeleri çözümlemeyle uğraşır. Çözümlemeyi

bütünün parçalarının anlaşılmasında yararlı gören Hızır, analitik felsefenin sadece parçaya varmada işe yaradığı, bütünün kavranılması noktasında ise diyalektik yöntemin faydalı olacağı görüşündedir.

Görsel 5.7
Hilmi Ziya Ülken

Hilmi Ziya ÜLKEN

Türk ve İslam düşüncesi üzerine olan görüşleriyle tanınan Hilmi Ziya Ülken; felsefe, sosyoloji ve sanat profesörlüğünün yanı sıra ordinaryüs profesör unvanına da sahiptir. Felsefenin dogmatik düşüncelerden arınarak hakikate yönelmesi gerektiğini belirten Ülken, varlık alanında yapmış olduğu çalışmalarıyla felsefede öne çıkmıştır.

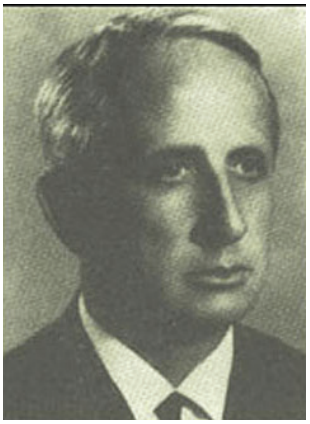
Ülken'e göre iki tür varlık vardır: sonlu ve sonsuz varlık. Sonlu varlık olan insanın sonsuz varlık hakkında bilgisinin olamayacağını ve sonsuz varlık gibi yaşamasının imkânsız olduğunu belirtir. Ancak akıl ve mantık aracılığıyla sonsuz varlığı düşünebileceğini ve sezgiyle onu hissedebileceğini ileri sürer. İrade özgürlüğünün ve başkalarına karşı sorumlu olmanın temelini Allah'a karşı sorumlu olmada gören Ülken, insanın kendi benine ulaşmasının iç dünyasına yönelimle olduğunu ve bu dünyayı kuran insanın da insanlık adına tüm değerleri üretebileceğini belirtir.

Görsel 5.8: Takiyettin Mengüşoğlu

Takiyettin Mengüşoğlu

Değer alanındaki çalışmalarıyla ön plana çıkan Takiyettin Mengüşoğlu, yeni ontoloji ve fenomenoloji akımlarından etkilenmiş ve bu alanda dersler vermiştir. Sistematik felsefenin gelişmesine de katkıları olmuştur.

Mengüşoğlu, insanın ne olduğu sorunuyla yakından ilgilenir ve insanı ontolojik temelde antropolojik bir varlık olarak tanımlar. İnsanı açıklamada onun tek özelliğinden yola çıkmanın hatalı olacağını belirtir, insanın tüm yapısı ve eylemleriyle ele alınması gerektiği üzerinde durur. Ona göre insanın günlük hayatında gerçekleştirdiği her şey ahlak konusu içinde ele alınır, bunlar bir bütün hâlinde incelenirse ahlakın ne olduğu anlaşılır ve dolayısıyla insan da anlaşılmış olur. İnsan, değer üreten bir varlıktır ve ona yaklaşırken bu değerler göz ardı edilmemelidir. Tüm alanlarda üretken olan insana bütünlükçü yaklaşılması doğru bir tavırdır. İnsan, kendini ve başkasını tanımalı çünkü ahlaki bir varlık olabilmesinin koşulu buna bağlıdır. Dolayısıyla Mengüşoğlu için insan kendi eylemlerinden sorumludur, onun kişi olması bu sorumluluğu taşımasındandır.

Görsel 5.9
Macit Gökberk

Macit GÖKBERK

Felsefe tarihinde yapmış olduğu çalışmalarla öne çıkan Macit Gökberk, dil ve düşünce üzerine de eğilmiş ve sade bir Türkçe ile felsefenin anlaşılır olması için çaba sarf etmiştir. Uzun yıllar Türk Dil Kurumunun da başkanlığını yapan Gökberk, kültürel gelişme için felsefenin yayılması görüşündedir.

Gökberk, insanlara çağın bilincini fark ettirmenin felsefenin işlevlerinden biri olduğunu ifade eder. Toplumun çıkmaza girdiği zamanlarda felsefenin insanları aydınlatacağını düşünen Gökberk'e göre felsefe hayatın içindedir ve gerçeğin bütün olarak anlaşılmasını sağlar.

Türkiye'de yapılan felsefenin ülkeyi aydınlanmaya götürdüğünü ve Türkiye'nin de Batı gibi bazı toplumsal evrelerden geçmesi gerektiğini belirtir.

Görsel 5.10
Nurettin Topçu

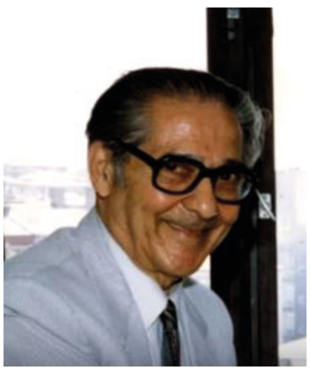
Nurettin Topçu

Nurettin Topçu'nun felsefesinin merkezinde ahlak görüşleri vardır. Çatışmacı ahlak anlayışlarını eleştirir. Onun ahlak felsefesinin temeli "hareket" kavramı üzerine kurulmuştur.

Hareket, düşüncenin içsel hâlidir. İnsanın var olması düşünme ve hareketle ilgilidir. Hareket, biyolojik olarak yer değiştirme anlamında değildir. İnsanın kendini ve başka varlıkları değiştirebilmesiyle alakalıdır. Düşünerek hareket etme özelliğine sahip olan insana üstün bir varlık tarafından amaç verilmiştir.

İnsanın amacı sonsuz olana ulaşmaktır. Sonsuz olan Allah'tır. Özgür irade sahibi olan insan bilerek ve isteyerek harekette bulunur, harekette bulunması insanlık vasfını kazandığını gösterir ve harekete devam etme isteği onun sonsuz olana ulaşma niyetinden kaynaklanır.

Topçu, insanın bu şuurlu hareketini idealist bir hareket olarak görür ve ahlaki görüşleri açısından ona "isyan ahlakı" adını verir. İsyan ahlakı; insanın iman, irade ve sorumluluk gözeterek özgür iradesiyle aklını kullanmasıdır. Ona göre birey, özgür iradesiyle aklını kullanırsa toplumda aydınlanma meydana gelir ve toplumu bozucu etkilerden arındırır. Bireyler toplumun huzuru ve güvenliği için harekette bulunmuyorsa ruh, iman ve iradede bir zayıflık vardır.

Görsel 5.11: Aydın Sayılı

Aydın SAYILI

Bilim felsefesi alanında çalışmalarıyla bilinen Aydın Sayılı, Ankara Lisesinde yapılan olgunluk sınavları sırasında Mustafa Kemal Atatürk'ün ilgisini çekmiş ve onun tarafından yurt dışı sınavlarına katılması sağlanmıştır. Harvard Üniversitesini kazanan Aydın Sayılı, yüksek lisans ve doktora eğitimini burada tamamlamıştır. "Arap ve İslam Bilimi" adlı doktora teziyle bilim tarihi alanında doktora derecesini alan ilk kişi olmuştur.

Türk-İslam dünyası bilim faaliyetleri üzerine eğilen Sayılı, bu alan üzerine çalışmalarıyla dünya felsefe literatüründe yerini almıştır.

Aydın Sayılı, UNESCO'nun "Orta Asya Uygarlıkları Tarihi" çalışmasına katılmıştır. Almanya'da bulunan Doğu Bilimciler Derneğine onur üyesi seçilmiştir. Polonya Konsolosluğu, 1973'te Kopernik'in 500. doğum yıl dönümü nedeniyle "Copernicus" adlı eserinden dolayı Aydın Sayılı'ya Kopernik Madalyası'nı takdim etmiştir.

Görsel 5.12
Mübahat Türker Küyel

Mübahat TÜRKER KÜYEL

Felsefenin tarihsel gelişimi üzerine düşünceler üreten Mübahat Türkel Küyel, kültürler arası etkileşimde Türk kültürünün yeri ve önemi üzerinde durmuştur.

Küyel'in hayatı, eserleri ve görüşleri üzerine tez yazan Zeliha Çelikkol, onun felsefe tarihini "Felsefe nasıl doğmuştur?" sorusuyla başlattığını ve doğduktan sonra da "Roma'ya, Yahudi, Hristiyan ve Müslüman çevreye, Avrupa'ya, Osmanlılara nasıl, hangi yolla ve ne olarak geçmiştir? Felsefe hakkında birtakım bilgiler olarak mı yoksa çıkar kaygısından uzak, uyumlu evren önünde saygılı şaşkınlıktan doğan eleştirici bir düşünce anlayışı olarak mı?" gibi sorular sorarak konuya açıklık getirmeye çalıştığını belirtir. Ona göre Küyel, felsefenin doğup gelişmesini Yunan medeniyetinin bir ürünü olarak görmez. Felsefenin doğuşunun nedeni doğaya duyulan saygılı bir şaşkınlıktır.

Çelikkol'a göre Küyel, "Çeşitli bağlantılar kurarak kültürümüzün ne kadar eski ve zengin olduğunu göstermeye çalışmıştır. Günümüze kadar

Batı ve Antik Yunan kültürü araştırılmakta sadece bu kültürlerin önemine değinilmekteydi. Küyel, bu yargıyı kırmakla bu kültürler haricinde Türk kültürünün de dünya kültürlerine büyük katkısı bulunduğunu araştırmalarıyla göstermektedir. Öyle ki Küyel, Türk düşüncesini Mezopotamya ve Sümer düşüncesiyle ilişkilendirerek aralarında anlamlı bir bağlantı olduğunu belirtir."

Görsel 5.13
İoanna Kuçuradi

İoanna KUÇURADİ

Değerler felsefesi alanında düşünceleriyle tanınan İoanna Kuçuradi, özgürlük problemine yönelik varoluşçu çözümlemeleriyle felsefe alanında öne çıkar. Kuçuradi, üretken bir filozoftur. 1980 yılına kadar kurucuları arasında bulunduğu Türkiye Felsefe Kurumunda genel sekreterlik ve devamında başkanlık görevlerinde bulunmuştur. Uluslararası Felsefe Kurumları Federasyonunun ilk kadın başkanı olan Kuçuradi, çok sayıda akademik çalışmaların yanı sıra aralarında "Goethe Madalyası" da olan birçok ödüle sahiptir

Özgürlük problemini etik açıdan ele alan Kuçuradi, probleme varoluşçu felsefe ekseninde yanıtlar arar.

Kuçuradi, varoluşun özden önce geldiğini ve insanın bu öze eklediği özgürlüğün sonradan oluştuğunu ileri sürer. İnsanlara açık olan özgürlüğe ulaşma durumunu sadece bazı insanların gerçekleştirebileceğini savunur. Özgürlüğün insana ait bir özellik olduğunu düşünen Sartre'ı eleştirir ve özgürlüğü varoluşun olanağı olarak ele alır.

Görsel 5.14: Uluğ Nutku

Uluğ NUTKU

İnsan felsefesi üzerine çalışmalarıyla öne çıkan Uluğ Nutku, 1990 yılında Çukurova Üniversitesi Felsefe Grubu Eğitimi Bölümünü, 1994 yılında Mersin Üniversitesi ve 2000 yılında Cumhuriyet Üniversitesi Felsefe Bölümünü kurmuştur. Nutku'nun bu durumu, onun "gezgin filozof" olarak nitelendirilmesine sebep olmuştur.

Nutku'ya göre insan toplumun bir parçasıdır ve felsefe hem insana hem de topluma etki eder. Ona göre "Felsefe karşıt kültürdür -mevcut kültürün içinde, onu tartışan ve tartıştıran, geliştirici karşıt kültür-. Mevcut kültür, karşıtını barındırdığı sürece serpilir. Toplumlar felsefesiz pekâlâ yaşayabilir ama bu kendini tekrar eden bir yaşayıştır. Kendini tekrarda özdeşliği sürdürme uğruna içinde bulunan zaman geçmişe feda edilirse yaşayış donuklaşır, geleneklerde geliştirici olanlarla köstekleyici olanlar ayırt edilemez duruma gelir, tek-biçimlilik ve tek-seslilik toplum hayatını ölüme sürükler."

Uygulama

Aşağıda verilen EBA bağlantısında Nurettin Topçu'nun ahlak, varlık, inanç ve metafizik alanlarına yönelik sözleri verilmiştir. Sözler arasından seçki oluşturarak insanı her yönüyle ele alan felsefi bir yazı yazıp bunu sınıfta paylaşınız.

eba Eğitim, daima...

http://www.eba.gov.tr/gorsel?icerik-id
=8613b341c26b72deb4b7997cb318d
76b5b6d20a380003

Uygulama

Türkiye'de yetişen önemli felsefecilerden biri olan Nermi Uygur ile yapılan söyleşiye ait alıntı aşağıda verilmiştir (Görsel 5.15). Söyleşiden hareketle verilen soruyu cevaplayınız.

NERMİ UYGUR İLE SÖYLEŞİ

Arslan Kaynardağ: Türk felsefesine iyimser açıdan bakanları anlatırken şöyle söylüyorsunuz: "Descartes'tan yüzyıllar önce Gazâlî'miz vardı bizim; Nicolai Hartmann'dan daha mı az değerli Fârâbî'miz? Husserl'den neyi eksik Suhreverdi'nin? Mevlânâ'nın, Yûnus'un, Pir Sultan'ın günümüzdeki o ünlü varoluşçulardan nesi daha aşağı? Şimdi kalkıp da biz filozof olamayız diye kestirip atmak, son derece insafsızlık olur." Nasıl bir kültür tüketicisiyiz biz? Kültür üretemiyor muyuz? Üretemez miyiz?

Görsel 5.15: Nermi Uygur

Nermi Uygur: Toplumca yapmamız gereken şey, yaşama etkisi olan, kendine özgü özelliklerle bezenmiş çağdaş bir kültürle ortaya çıkmak. Şimdi burada bakışlarımız felsefede yoğunlaştığına göre felsefenin de bu kültür kuruluşunda kendine düşen rolü oynaması gerekir. Kişi ve toplum olarak korkuya ürküye kapılmadan, duyguca aşağılık yukarılık gütmeden saptamalıyız: Taşınma felsefeyle düşünme değirmeni dönmez. Kendi felsefemizi kendimiz üretmek zorundayız. Ne var ki başka felsefelere sırt çevirmek yanlışın en yanlışı olur. Pek çok alanda olduğu gibi felsefede de gelecek; kültürler arası, kültür aşırı iletişim ve etkileşimlere gereksinme göstermekte. Kendi içinde büzülen, kurur. Dışta yaşamaya kalkışan, yok olur.

Arslan Kaynardağ: Bizdeki felsefe çalışmalarında bir gelişmeden söz edilebilir mi?

Nermi Uygur: Son on yıl içinde felsefede ya da felsefeye yakın alanlarda bazı değişiklikler olduğu kimin gözünden kaçabilir? Yeter ki felsefeye yaraşmayan aceleciliklerden, hazırlıksız çıkışlardan, gelişigüzel gösterilerden, yüzeysel incelemelerden, parlamak için sataşmalardan, sorunların nesnel işlenişine zararlı çekişmelerden, üstüne üstüne gitmeye ne gerek var; daha nice nice olumsuz davranıştan kaçınmak gerek. Sevgi, çaba, özveri, titizlik, yaratıcılık, özellikle de düşünme dürüstlüğü isteyen bir uğraştır felsefe.

Arslan Kaynardağ, Nermi Uygur ile Felsefe, Dil ve Kültür Konusunda

Soru

Metinde Türkiye'deki felsefe çalışmalarının gelişimi için neler önerilmiştir? Sizin önerileriniz nelerdir?

....
....
....
....
....
....
....
....
....
....
....
....
....

Uygulama

Türkiye'de felsefenin gelişimine etki eden filozoflardan birini seçerek sunum hazırlayıp bunu sınıf ortamında paylaşınız. Sunumunuzu aşağıda verilen kontrol listesine uygun olarak hazırlayınız.

SUNUM KONTROL LİSTESİ

Konu, içerik açısından uygundur.	
Bilgi hatası olup olmadığı kontrol edilmiştir.	
Filozof tanıtılmıştır.	
Metinler, olması gerektiği gibi düzenlenmiştir.	
Görseller konuya uygundur.	
Görsel sayı olarak yeterlidir.	
Günlük yaşamdan örnekler verilmiştir.	
Materyal kullanılmıştır.	
Mantıksal kurallara uyulmuştur.	
Kullanılan kaynaklar belirtilmiştir.	
Kaynak taraması yapılmıştır.	
Alıntılama kurallarına uyulmuştur.	
Dil, açık ve anlaşılır kullanılmıştır.	
Kullanılan zaman uygundur.	
Planlı ve düzenlidir.	

5.3. 20. YÜZYIL FİLOZOFLARININ FELSEFİ GÖRÜŞLERİNİN ANALİZİ

20. yüzyıl felsefi döneminde yapılan felsefe tartışmalarını daha iyi anlamak için aşağıda o döneme ait metinler verilmiştir. Bunlara yönelik hazırlanmış metin analizi uygulamalarını yapınız.

Metin Analizi

Aşağıdaki metni okuyup metinden hareketle verilen soruları cevaplayınız.

Metin Hakkında Açıklama
Nietzsche'ye göre insan, tamamlanmamış bir varlıktır. Gerçek, her türden insandan gücü istemesini ve kullanmasını bekler. Güç isteğini kullanan insan, buna engel olan değerlerini terk eder ve eğer yerine yenilerini inşa ederse kendini yeniden kurabilir. Bu durum insanın diğer insanlarla ilişkisinde de devam eder.

KENDİNİ YENMEK ÜSTÜNE

- Sözümü dinleyin, acaba hayatın sırlarını çözüp köklerine ulaşabiliyor muyuz?
- Canlının bulunduğu her yerde **güç iradesi** buldum. Ve hizmetçinin iradesinde de **efendi** olmak arzusunu buldum.
- Daha zayıfın daha güçlüye hizmet etmesi için zayıfın iradesi kendinden daha zayıfa hâkim olmaya ikna eder. Fakat o, bu isteğe sahip çıkmaz.
- Küçük, büyüğün buyruğuna uyarken daha küçüğüne hâkim olmanın keyfini taşır. En büyük de güç iradesi uğruna varlığından vazgeçer.
- Özveri, hizmet ve sevgi bulunan yerde egemen olmak iradesi vardır. Zayıf olan, dolambaçlı yollardan kuvvetlinin kalbine ve kalesine sokulur ve güç çalar. Yaşam bana şu sırrını verdi, "Bak, ben kendini daima yenmeye mecbur olanım."
- Siz değer biçenler, iyi ve kötü hakkındaki sözleriniz ve değerlerinizle yanlışlık yapıyorsunuz.
- İyilik ve kötülükte bir yaratıcı olmak isteyen, önce bir yıkıcı olmaya ve değerleri yıkmaya mecburdur.

Nietzsche, Böyle Buyurdu Zerdüşt

1- **Metinde kırmızıyla yazılmış kavramlarla ne anlatılmak istenmiştir?**

2- **Metinde altı çizili bölümde vurgulanmak istenen düşünce nedir? Açıklayınız.**

3- **Metinden hareketle Nietzsche'nin** "yeni değerler inşası ve güç istenci" **görüşünü insanın toplumsal yaşamı açısından açıklayınız?**

Metin Analizi

Aşağıdaki metni okuyup metinden hareketle verilen soruları cevaplayınız.

Metin Hakkında Açıklama

Bergson, insan bilincinin dışsal âlem ile içsel âlem arasında sürekli etkiye maruz kaldığını ifade eder. İnsan bilincinde süre ve sürüp gitme söz konusudur fakat bunlar "mekân"da gerçekleşmez. Bunlar gibi zamandaş olma ve ardışık olma da "mekân"da değil "süre"de gerçekleşir. İnsan bilinci, dışsal âlemden ve maddeden izlenimler alır. İzlenimlere zihnin giydirdiği şekiller ve onlara ait düşünceler, insana "ben" ile ilgili bilgi vermez. İnsanın ben durumunu bilmesi için bilincinin içsel âleme yönelmesi ve doğrudan "ben"i kavraması, sezmesi gerekmektedir.

ŞUURUN DOĞRUDAN VERİLERİ ÜZERİNE

Bize kalırsa meseleyi tamamıyla tersine çevirerek doğrudan doğruya yakaladığımızı sandığımız "ben"in en görünürdeki hâllerinin çoğu zaman bizim kendisine verdiğimizi bize iade eden dış âlemden alınma birtakım şekiller arasında görülüp görülmediğini sormanın sırası gelmiştir. (…)

Çünkü sözü edilen ve maddeye giydirilen şekillerin tamamıyla zihinden geldiğini farz edersek bu şekillere bu şeylerin rengini bırakmaksızın onlara daima tatbik edilmesi güç görünüyor, o vakit bu şekilleri kendimizi bilmek için kullanırken dış dünya kadrosu içine alınan "ben"i bu dünyanın rengi ile boyanmış görmek tehlikesi vardır.

Hatta daha ileri giderek denebilir ki eşyaya verilen şekiller tamamıyla bizden değilse madde ile ruh arasındaki bir uzlaşmadan gelmiş olmalıdır. Öyle ki maddeye çok şeyler veriyorsak ondan da bazı şeyler aldığımız şüphesizdir. Böylece dış âlemde bir gezinti yaptıktan sonra kendi kendimizi bulmaya bıraktığımız zaman artık ellerimiz boş ve serbest değildir.

İç hâlleri birbirlerinde kaynaşan ve süredeki tevalileri olmayan (sürmekte olamayan) "ben"e ancak derin bir iç katlanışla erişilecektir. Yalnız bu hâle eriştiğimiz zamanlar nadirdir. Nadir olduğu için de her vakit hür olmuyor, çoğu zamanlar kendi dışımızda yaşıyor. (…) Varlığımız da zamandan çok mekânda geçiyor. Kendimizden çok dış âlemde yaşıyoruz. Düşünmekten ziyade konuşuyor, hareket etmekten ziyade "hareket ettiriliyor"uz. Hür olarak hareket etmek demek kendimize yeniden sahip olmak demek, saf süreye yeniden yerleşmek demektir.

Bergson, Şuurun Doğrudan Doğruya Verileri

1- **Metinde kırmızıyla yazılmış kavramlarla ne anlatılmak istenmiştir?**

2- **Metinde altı çizili bölümde vurgulanmak istenen düşünce nedir? Açıklayınız.**

3- **Metinden hareketle Bergson'un bilginin kaynağına yönelik görüşünü açıklayınız.**

Metin Analizi

Aşağıdaki metni okuyup metinden hareketle verilen soruları cevaplayınız.

VAROLUŞÇULUK

İki Türlü Varoluşçu Okul Vardır

Varoluş özden önce gelir. İyi ama ne demektir bu? Şu demektir: İlkin insan vardır yani insan önce dünyaya gelir, var olur; ondan sonra tanımlanıp belirlenir, özünü ortaya çıkarır.

Tasarı İnsan Tepeden Tırnağa Sorumludur

Gelgelelim gerçekten de varoluş özden önce geliyorsa insan ne olduğundan sorumludur öyleyse. İşte varoluşçuluğun ilk işi de her insanı kendi varlığına kavuşturmak, varlığının sorumluluğunu da omzuna yüklemektir. Ne var ki biz, "İnsan sorumludur." derken yalnızca "Kendinden sorumludur." demek istemiyoruz. "Bütün insanlardan sorumludur." demek istiyoruz. İnsan, nasıl olmayı tasarladıysa öyle olacaktır. Olmak isteyeceği şey değil tasarlayacağı şey yani. İstemek deyince bilinçli bir kararı anlıyoruz biz, aramızdan birçokları için kendi kendine oluştan sonra gelir bu. Bir kitap yazmak, evlenmek isteyebilirim ama bütün bunlar irade denen şeyden daha köklü, daha kendiliğinden bir seçmenin belirtisidir.

Seçiş

"İnsan kendi kendini seçer." dediğimizde her birimizin kendi kendini seçmesini anlıyoruz bundan. Ama insan kendini seçerken bütün insanları da seçer. Kendini seçmesi bütün öbür insanları da seçmesi demektir aynı zamanda. Olmak istediğimiz kimseyi yaratırken herkesin nasıl olması gerektiğini de tasarlarız. Hiçbir edimimiz yok ki olmasını zorunlu saydığımız bir insan tasarımı doğurmasın bizde.

Bireysel Edimler Bütün İnsanlığı Bağlar

Daha bireysel bir örnek ele alalım: Diyelim ki evlenmek, çoluk çocuk yetiştirmek istiyorum. Bu evlenme yalnızca benim durumumdan, tutkumdan ya da isteğimden doğsa bile yine de ben bununla yalnızca kendimi bağlamış olmuyorum; bütün insanlığı da tekli-evlenme yoluna sokmaya ve bağlamaya çalışmış oluyorum.

Demek ki yalnızca kendimden değil herkesten de sorumluyum. Kendime karşı sorumlu olunca herkese karşı da sorumlu oluyorum. Seçtiğim belirli bir insan tasarısı kuruyorum yani kendimi seçerken gerçekte "insan"ı seçiyorum.

J. P. Sartre, Varoluşçuluk

1- **Metinde kırmızıyla yazılmış kavramlarla ne anlatılmak istenmiştir?**

2- **Metinde altı çizili bölümde vurgulanmak istenen düşünce nedir? Açıklayınız.**

3- **Sartre, Varoluşçuluk düşüncesi ile insanın nasıl yaşaması gerektiğini ileri sürer? Örnekleyerek değerlendiriniz.**

Metin Analizi

Aşağıdaki metni okuyup metinden hareketle verilen soruları cevaplayınız.

BİLİMSEL KURAMLARIN DEĞİŞİMİ

"Olağan bilim" deyimi, bu denemede kazanılmış bir ya da daha fazla bilimsel başarı üzerine sağlam olarak oturtulmuş araştırma anlamında kullanılmaktadır. Söz konusu başarılar, belli bir bilim çevresinin, uygulamanın sürekliliğini sağlamak üzere bir süre temel kabul edilen bilimsel ilerlemedir.

Aristoteles'in "Fizik" eseri (…) Lyell'in "Jeoloji" kitapları ve diğer yapıtlar, belli bir araştırma alanında geçerli sayılan sorun ve yöntemlerin gelecekte uygulama yapacak kuşaklar için tanımlanmasında uzun süre hizmet görmüştür. Bunu yapabilmeleri iki canlı özelliğe sahip olmalarındandır. Her birinin temsil ettiği başarı ya da ilerleme, rakip bilimsel etkinlik tarzlarına bağlanmış olanları çevrelerinden koparıp kendilerine çekecek kadar yeni ve benzersizdi. Aynı zamanda da bir sorunun çözümünü, yeniden oluşacak bir topluluğun ilerideki çabalarına bırakacak kadar açık uçluydu yani yeni gelişmelere açıktı.

Paradigmalar yöntemin, sorunsal alanının, belli bir zamanda herhangi bir olgun bilim dalı için kabul edilmiş çözüm ölçütlerinin de kaynağıdır. Böylece yeni bir paradigmanın kabul görmesi çoğunlukla ilgili bilim dalının yeniden tanımlanmasını zorunlu kılar. Eskiden ele alınan sorunların bazıları başka bir bilim dalına aktarılabilir veya tamamıyla bilim dışı sayılabilir. Daha önce var olmayan ya da önemsiz sayılan sorunlar yeni bir paradigma ile önemli bilimsel başarıların esası hâline gelebilir.

Newton'un yaptığı çalışmaların 17. yüzyıldaki olağan-bilimsel uygulama geleneği üzerindeki etkisi, paradigma değişiminin getirdiği bu tür ince farkların en çarpıcı örneklerinden biridir. Yüzyılın "yeni bilimi" Newton daha doğmadan önce, maddesel varlıkların 'öz'üne ilişkin bir dil kullanan Aristotelesçi ve skolastik açıklamalardan kurtulmayı sonunda başarmıştı. Bir taşın kendi doğası gereği evrenin merkezine yöneldiği görüsü artık bir açıklama değil sadece mantıksal bir kelime oyunu olarak görülmeye başlamıştı ki bu gerçekten de bir ilerlemeydi. Duyumsal izlenimlerin hepsi renk, tat ve hatta ağırlık da dâhil artık evrenin maddesindeki temel parçacıkların boyutları, biçimleri, yerleri ve hareketleri olarak açıklanmaktaydı. Her şeyin temelindeki atomlara bunların dışında kalan nitelikler yakıştırmak "hurafe" sayılıyor ve bilimin kapsamı dışında bırakılıyordu. Bu yeni bilimsel havayı çok iyi kapan Moliere bile bir oyununda afyonun bir tür uyku hapı etkisi yapabilmesini ona "uyku verici" bir güç atfederek açıklayan doktorla alay etmişti. 17. yüzyılın son yarısında birçok bilim insanı ise afyon parçacıklarının yuvarlak biçimleri sayesinde çevresinde döndükleri sinirleri yatıştırdığını düşünmeyi tercih ediyorlardı.

Thomas S. Kuhn, Bilimsel Devrimlerin Yapısı

1- Metinde kırmızıyla yazılmış kavramlarla ne anlatılmak istenmiştir?

2- Metinde altı çizili bölümde vurgulanmak istenen düşünce nedir? Açıklayınız.

3- Kuhn'a göre bilimsel alana yönelik etkin paradigmanın değişmesi ne gibi sonuçlar doğurur? Değerlendiriniz.

5.4. 20. YÜZYIL FELSEFESİNİN DÜŞÜNCE VE ARGÜMANLARINI DEĞERLENDİRME

20. yüzyıl felsefi dönemine yönelik öğrenmiş olduğunuz bilgilerin pekişmesi için aşağıda hazırlanmış olan tartışalım ve yazalım bölümlerini sınıf ortamında uygulayınız.

Tartışalım

Aşağıdaki metni okuduktan sonra Nurettin Topçu'nun ahlak görüşlerini tartışınız.

İSYAN AHLAKI

İrade kendi özgürlüğünü kazanmadan önce hatta onu kazanmak üzere esir olmaktadır, tam olarak kendini istemeden önce esirliği istemektedir. Bize göre esirlik, iradenin özel bir nesneye bağlanması anlamına gelmektedir; o böylece tatmin olacak ve bizzat bu tatminle harap olacaktır. İrade kendi harap edilişini istememek için yokluğu istemek zorundadır, yani o hiçbir özel nesneyi istemeyecektir fakat bütün bir özel nesneler dünyasında dolaştıktan sonra yine kendinde ve bizzat kendisi için kalacak ve kendi kendisini isteyecektir. İşte harekette menfaat gütmezlik denen şey budur. İnsan, hareketi sayesinde elde edilmiş şu veya bu nesneye değil de bizzat kendi hareketine bağlanmalıdır.

Hayat, hareket etmek için gerekli imkânları bulamayınca kendi üzerine döner. Ve kendi kendisinin bir paraziti gibi kendi cevherinden beslenir. Tecrübenin bize öğrettiği şey odur ki arzuyu korumak faydalıdır çünkü arzu hareket etme iradesini beslediği için daha verimli hâle gelir.

Başlangıçta tabiat hazzı bir gaye olarak değil hayat enerjisinin bir telafisi, tamiri olarak istendi. Fakat haz yine hayatın gelişmesine ayak bağı oldu. Hayati hazzın pasifliği içerisinden doğan şuur, onu aşmak zorunda kaldı. Hazdan doğan ahlak bozucu gizli unsur, kendi zorunlu sonucu olarak hareketin ölümüne neden olur.

Nurettin Topçu, İsyan Ahlakı

Tartışma Notları

....
....
....
....

Tartışalım

Aşağıdaki metinden hareketle Takiyettin Mengüşoğlu'nun "insanı bir bütün olarak gören" düşüncesini tartışınız.

Kültür Antropolojisi: Felsefi antropoloji için daha önemli olan, insanda bütün insanlara has olan varlık ve eylem ögelerinin bulunduğunu göstermektir. Bilgi, yapıp-etme, değer-duygusu, inanma, özgürlük, tarihsellik, mitos, sanat, dil ve benzerleri bu çeşit varlık ve eylem ögeleridir ve bunlar bütün insanlara hastır.

Bilen Bir Varlık Olarak İnsan: Bilgi, insan için bütün alanları ve dallarıyla insanı insan yapan, onun var olmasını, yaşamasını sağlayan her şeyi başarmaktadır. Bundan dolayı bilgi, insanın varlık-temelinde, varlık yapısında yeri olan bir alandır; bunun için de antropoloji bilgiyi insanın en önemli varlık-koşulları arasında görür.

Değerleri Duyan Bir Varlık Olarak İnsan: Gerçi insan aktif olan, yapıp-eden bir varlıktır fakat insanın yapıp-etmelerini gerçekleştirmesi onun değerleri duyan bir varlık olmasına dayanır. (…) Bunun için insanın gerçekleştirilmesi gereken eylemlerini düzenleyen, onları önemine göre sıraya koyan bir "organ"a gereksinmesi vardır. Eylemlerin bir düzeni, bir sıralanması ancak insan bir "değer organı"na, bir "değer duygusu"na sahipse olasıdır.

Konuşan Bir Varlık Olarak İnsan: Dile sahip olmadan insan ne öğrenebilir, ne de öğretebilir. Fakat öğrenilmesi, öğretilmesi gereken tek bir insanın çalışması ile gerçekleştirilemez; bu, yüzyılların ön çalışmaları insanlığın bir başarısıdır. Bütün bunlar olup biterken sanki her kuşak bilerek kendi başarılarını devralacak başka bir kuşak için çalışır.

İnanan Bir Varlık Olarak İnsan: Burada önemli olan bütün insan gruplarıyla sosyal birliklerin hangi kültür basamağı üzerinde bulunurlarsa bulunsunlar, yönetilen bir inanmaya sahip olmalarıdır. İnanma, temelini insanın varlık tarzında bulur. Fakat eğer inanma, temelini insanın varlık tarzında buluyorsa o zaman inanmanın yeri "kalp" midir, "düşünce" midir gibi bir soru gereksiz bir soru olarak kalır; insan, hem inanmasında hem de öteki varlık-koşullarında bütünlüğüyle ortaya çıkar.

Takiyettin Mengüşoğlu, İnsan Felsefesi

Tartışma Notları

....

....

....

....

Yazalım

K. Popper'ın "Ben yanılmış olabilirim ve sen haklı olabilirsin ve ortak çaba sonucunda belki doğruluğa biraz daha yaklaşabiliriz." sözünden hareketle bilginin doğruluğuyla ilgili felsefi deneme türüne uygun özgün bir metin yazınız. Daha sonra aşağıdaki Tablo 5.3'ü doldurup çalışmanızı sınıfta paylaşarak değerlendiriniz.

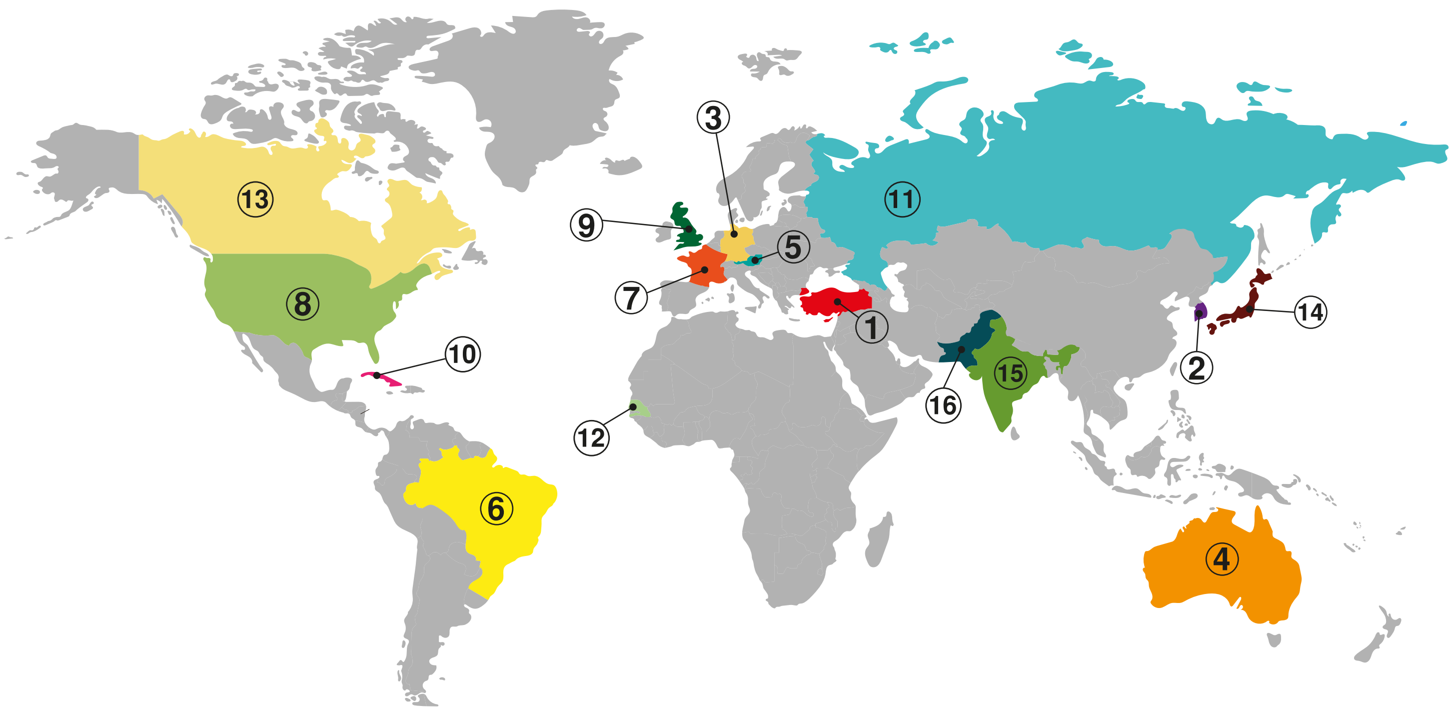
Tablo 5.3: Özgün Metin Yazımı Sonrası İstenenler

Başlık	....
Problemin Felsefedeki Yeri	....
Probleme Yönelik Fikirler	....
Kaynakça	....

5.5. 20 VE 21. YÜZYIL FELSEFECİLERİ VE YAŞADIKLARI COĞRAFYA

Genel olarak felsefenin gelişimine katkı sunan düşünürlere **felsefeci** veya **filozof** denir. Felsefeci, felsefe üzerine inceleme yapar. Filozoflar ise bununla beraber felsefi sorulara cevap arar ve yeni felsefi sorular ortaya koyar.

Felsefeci ve filozoflar sadece yaşadıkları coğrafyada değil dünyada etkiler bırakmış düşünürlerdir. Aşağıdaki haritada 20-21. yüzyıl felsefecileri ve filozofların bazılarının isimleri ve yaşadıkları coğrafya gösterilmiştir (Harita 5.1).

Harita 5.1: Dünya haritası üzerinde 20-21. yüzyıl felsefecilerinin yaşadıkları coğrafya

1	Nusret Hızır	(1899-1980)	Türkiye
	Hilmi Ziya Ülken	(1901-1974)	Türkiye
	Takiyettin Mengüşoğlu	(1905-1984)	Türkiye
	Macit Gökberk	(1908-1993)	Türkiye
	Nurettin Topçu	(1909-1975)	Türkiye
	Aydın Sayılı	(1913-1993)	Türkiye
	Cemal Yıldırım	(1925-2009)	Türkiye
	Nermi Uygur	(1925-2005)	Türkiye
2	Jaegwon Kim (Yugevın kem)	(1934-)	Güney Kore

3	K. Popper Frege M. Heidegger E. Husserl		(1902-1994) (1848-1925) (1889-1976) (1859-1938)	Almanya Almanya Almanya Almanya
4	Feyerabend D. Chalmers	(Feyirabent) (Çalmırs)	(1924-1994) (1966-)	Avusturalya Avusturalya
5	K. Gödel	(Gödel)	(1906-1978)	Avusturya
6	Paulo Freire	(Paulo Freyri)	(1921-1997)	Brezilya
7	H. Bergson J. P. Sartre J. Derrida	 (Derida)	(1859-1941) (1905-1980) (1930-2004)	Fransa Fransa Fransa
8	Palantinga Edmund Gettier R. Carnap T. Kuhn W. V. O. Quine	(Plantinga) (Edmın Getiyır) (Kuin)	(1932-) (1927-) (1891-1970) (1922-1996) (1908-2000)	ABD ABD ABD ABD ABD
9	Susan Haack A. N. Whitehead B. Russell Wittgenstein	(Suzan Heyk)	(1945-) (1861-1947) (1872-1970) (1889-1951)	İngiltere İngiltere İngiltere İngiltere
10	E. Sosa	(Soza)	(1940-)	Küba
11	Ayn Rand	(Ayn Rant)	(1905-1982)	Rus
12	Souleymane Bachir	(Süleyman Beşir)	(1955-)	Senegal
13	P. Churchland	(Çörçlınt)	(1943-)	Kanada
14	D. T. Suzuki Kitaro Nishida	(Suzuki) (Kitaro Nişida)	(1870-1966) (1870-1945)	Japonya Japonya
15	R. Tagore	(Degor)	(1861-1941)	Hindistan
16	Muhammed İkbal		(1877-1938)	Pakistan

ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME

A **Aşağıdaki cümlelerde boş bırakılan yerlere doğru sözcükleri yazınız.**

1. Husserl'in fenomenolojisinde fenomenlerin özüne ulaşabilmek için daha önce edinilmiş bilgilerden ve ön yargılardan uzaklaşmaya ……………………………….. denir.
2. İnsanın söz ve eylemlerinin oluşturduğu ürün ve yapıların anlamına yönelik yorumlara ……………… denir.
3. Akılla ya da deneyle doğrulanamayan bütün önermeleri anlamsız kabul eden felsefe akımına ……………… denir.
4. Duyulara konu olan, duyusal alanın nesnelerine ……………………….. denir.

B **Aşağıda Romen rakamlarıyla verilen filozof isimlerini harf ile verilen felsefi kavram, akım ve eser isimleriyle eşleştirerek doğru harfi parantez içine yazınız.**

5.

	Filozof	Kavram, akım, eser
( )	**I.** Hilmi Ziya ÜLKEN	a) Bilim Tarihi
( )	**II.** Takiyettin MENGÜŞOĞLU	b) Felsefe Tarihi
( )	**III.** Macit GÖKBERK	c) Bilim Felsefesi
( )	**IV.** Nurettin TOPÇU	ç) Ahlak Felsefesi
( )	**V.** Aydın SAYILI	d) Varlık Felsefesi
( )	**VI.** Nusret HIZIR	e) Değerler Felsefesi
		f) Siyaset Felsefesi

C **Aşağıda verilen açık uçlu soruların cevaplarını ilgili alanlara yazınız.**

6. **Kuhn'un düşüncelerinde geçen** "paradigma" **kavramı hakkında bilgi veriniz.**
……………………………………………………………………………………………………
……………………………………………………………………………………………………
……………………………………………………………………………………………………
……………………………………………………………………………………………………
……………………………………………………………………………………………………

7. **Aydınlanma düşüncesinin 20. yüzyıl felsefesine olan etkilerini değerlendiriniz.**
……………………………………………………………………………………………………
……………………………………………………………………………………………………
……………………………………………………………………………………………………
……………………………………………………………………………………………………
……………………………………………………………………………………………………

8. N. Topçu, hareketi biyolojik bakımdan değil insanlara ve onların değişimine yönelik bir kavram olarak ele alır. İnsan, hareketlerini düşünerek ve isteyerek gerçekleştirir. **Buna göre insan hareketlerinin nihai amacı nedir?**

....
....
....
....
....

9. Bilimsel bir kuramın kesinliği ve doğruluğuna ilişkin mantıkçı pozitivizmin görüşlerine K. Popper'ın getirdiği eleştiriyi açıklayınız

....
....
....
....
....

10. R. Carnap'a göre metafizik önermeler neden sözde önermeler olarak kabul edilmektedir? Açıklayınız.

....
....
....
....
....

D Aşağıda verilen çoktan seçmeli soruları okuyunuz ve doğru seçeneği işaretleyiniz.

11. Varlığın yalnızca maddesel veya yalnızca ruhsal unsurlarla açıklanmasının yetersiz olacağını vurgulayarak varlığı açıklamada yeni bir epistemolojik yöntem sunan N. Hartmann'ın yeni ontoloji görüşü, aşağıdaki hangi akımlar üzerinden geliştirilmiştir?

A) İdealizm-Mantıkçı Pozitivizm
B) Mantıkçı Pozitivizm-Varoluşçuluk
C) Fenomenoloji-Varoluşçuluk
D) Fenomenoloji-Materyalizm
E) Materyalizm-İdealizm

12. Türk dili ve düşünce yapısına yönelik çalışmalarıyla felsefenin gelişimine katkıda bulunan düşünür aşağıdakilerin hangisidir?

A) N. Hızır
B) A. Sayılı
C) H. Ali Yücel
D) İ. Kuçuradi
E) M. Türker Küyel

13. I. İnsan, oluş içinde kendini sürekli yeniden sentezler.
II. İnsan ve tarih üzerine anlama ve yorumlamaya yönelik bir yöntem anlayışıdır.
III. İnsanın ufku, ön bilmenin sağladığı ve anlamaya yöneldiği şeyin ufkuyla kaynaşır.
IV. Tüm bilgileri bütün olarak felsefe altında toplamak gerekir.

Bu ifadelerden Hermeneutik akımına ait olanlar aşağıdakilerin hangisinde doğru olarak verilmiştir?

A) Yalnız I
B) I-II
C) II-III
D) II-III-IV
E) I-II-III-IV

14. Bergson, “Bilincin Dolaysız Verileri Üzerine Deneme” **adlı eserinde sezgiyi yöntem olarak belirlemektedir. Aşağıdakilerden hangisi sezginin tanımına uygundur?**

A) Sezgi, dolaylı kavranılandır.
B) Sezgi, bölünmez bir bütünsellik içerir.
C) Bilgi elde etmede görünüşün derinine inme yöntemidir.
D) Gerçeğin deney ve akıl olmadan doğrudan kavranmasıdır.
E) Düzenli bir düşünce olmaksızın edinilen bir düşünüştür.

15. J. P. Sartre’ın “Varoluşçuluk” **adlı eserinde geçen** “Ne olursa olsun, insanın yapacağı bir gelecek vardır; el değmemiş bir yarın onu bekler.” **sözüyle varoluşçuluk görüşleri hakkında aşağıdaki yargılardan hangisine <u>ulaşılamaz</u>?**

A) İnsan, özgür bir varlıktır.
B) İnsan, dünyaya bırakılmış bir varlıktır.
C) İnsan, kendini ve yaşamını seçer.
D) İnsanın yaşamı önceden belirlenmiştir.
E) Varoluş, özden önce gelir.

16. Marx, Hegel’in öz bilincin insanı yabancılaştırdığı görüşünün izini sürer. İnsan, dış dünyayı gözlemlediği sırada kendisini maddi bir parça ya da araç olarak görebilir. Bu nedenle insan kendine yabancılaşır.
Marx’ın bahsedilen felsefi görüşü aşağıdaki seçeneklerin hangisinde verilmiştir?

A) Mekanik materyalizm
B) Diyalektik materyalizm
C) Transandantal idealizm
D) Diyalektik idealizm
E) Nesnel idealizm

17. Macit Gökberk’e göre özgün felsefe ortaya koyabilmek için belli bir birikime sahip olmanın yanında bu bilgi birikimini kullanacak zekâ ve bir aklı işletme alışkanlığı da olmalıdır. Bu aşamadan sonra felsefeyi ortaya koymuş büyük düşünürlerin eserlerine dayanarak onlarla birlikte düşünülmelidir. Birlikte düşünebilmek için de onların nasıl düşündüğünü kavramak gerekir. Bu, felsefenin yapıcı ve yaratıcı olmasını sağlayan biricik yöntemdir.
Felsefe yapmak ve öğrenmek için önerilen düşünce aşağıdakilerin hangisinde verilmiştir?

A) Büyük filozofların bilgi dağarcığı üzerine düşünülmelidir.
B) Yeterli düzeyde bilgi birikimine sahip olunmalıdır.
C) Felsefe, yaratıcı yollardan üretilmelidir.
D) Büyük filozofların eserleri seçilerek okunmalıdır.
E) Düşünce, akıl ve sezgi aracılığıyla ortaya çıkarılmalıdır.

18. T. Kuhn’un “Bilimsel Devrimlerin Yapısı”adlı eserinde yeni bir kuramın devrim niteliği taşıdığını belirtir. İnsanlar için o zamana kadar düzenlenmiş olan kuralların değişmesi anlamına gelen yeni kuram, bilinenlere basit bir ilave değildir.
Yeni kuram ile ilgili anlatılan düşünce aşağıdakilerden hangisinde verilmiştir?

A) Olgusal olmayana eleştiri getirir.
B) Bilimsel kuramları tekrar eder.
C) Olayları tek bir durumla sınırlandırmaz.
D) Değişimden daha fazlasını ifade eder.
E) Düzenlenmesi bazen hızlı gerçekleşir.

19. "İnsanlar, haksızlığa uğruyor." sözü kullanılmadığı sürece insanların haksızlığa uğraması bir şey ifade etmez. Duruma ilişkin söylenen söz, duruma anlam kazandırır. Dil, insanın bilgisinin üzerinde böyle tesir eder.
Verilen örnekleri kapsayan düşünce aşağıdakilerin hangisinde belirtilmiştir?

A) Bir toplumdaki düşünce diğerinde karşıtını üretir.
B) Bilgi aktarılır, yorumlanır ve başka zihinde anlam bulur.
C) İnsan, başka insanlarda bilinçli algılar oluşturur.
D) İnsanlar, bulundukları düzende taşıdıkları anlamı sürdürür.
E) Bilgi, diğer bilinçleri uyararak onlarda sorumluluk yaratır.

20. Kierkegaard'a göre insan var olur, özünü belirlemeye çabalar ve seçimler yapar.
Bu düşünceye uygun çıkarım aşağıdakilerden hangisi <u>değildir</u>?

A) Öz, hiçbir zaman hazır değildir.
B) İnsanın temel ihtiyacı kendini belirlemektir.
C) İnsanın özü, varoluşundan önce belirlenir.
D) İnsanın seçimler yapması özgür olmasından gelir.
E) İnsanın varoluşu, devamlı oluş içindedir.

21 ve 22. soruları aşağıda verilen metinden hareketle cevaplayınız.

Bir Hint hikâyesine göre hayatında hiç fil görmemiş dört arkadaş hayvanat bahçesine gider. Fil hakkındaki deneyimlerini birbirlerine anlatırlar.

Fili koklayan birinci adam, filin kötü kokan bir hayvan olduğunu,

Filin sesine kulak veren ikinci adam, korkunç özelliğini,

Filin görüntüsüne bakan üçüncü adam, renginin gri olduğunu,

Filin hortumunu tutan dördüncü adam, filin burnunun boruya benzediğini söyler.

Bakıcısı, filin hortumu zarar görürse yaşamının tehlikeye gireceğini söyler.

21. Metindeki farklı açıklamalardan aşağıdaki düşüncelerin hangisine ulaşılabilir?

A) Filin gerçek bilgisinin edinilmesinde tahminler önemlidir.
B) Fil ile ilgili bilgilerde uzlaşma sağlanmalıdır.
C) Fil hakkında edinilen bilgiler güvenilirdir.
D) Filin özüne ait bilgilere ulaşmak mümkündür.
E) Filin diğer varlıklardan farkı belirlenmelidir.

22. Filin özüne ait bilgi aşağıdaki kişilerden hangisinin söylediklerinde yer almaktadır?

A) Birinci adam
B) İkinci adam
C) Üçüncü adam
D) Dördüncü adam
E) Fil bakıcısı

DEĞERLENDİRME

Cevaplarınızı cevap anahtarı ile karşılaştırınız. Yanlış cevap verdiğiniz ya da cevap verirken tereddüt ettiğiniz sorularla ilgili konuları ve faaliyeti geri dönerek tekrarlayınız.

CEVAP ANAHTARI

1. ÜNİTE
A) Boşluk Doldurma: 1. Akıl, 2. Bilgisizlik, 3. İçten, 4. Sofist
B) Eşleştirme: I-c, II-e, III-d, IV-ç, V-b, VI-a
D) Çoktan Seçmeli: 13. E, 14. D, 15. B, 16. A, 17. B, 18. A, 19. D, 20. B, 21. B, 22. A, 23. B, 24. E

2. ÜNİTE
A) Boşluk Doldurma: 1. Ontolojik, Kozmolojik, 2. Patristik, 3. Kavram realizmi, 4. Beytü'l Hikme
B) Eşleştirme: I-ç, II-e, III-d, IV-c, V-b
D) Çoktan Seçmeli: 10. D, 11. A, 12. A, 13. B, 14. E, 15. B, 16. E

3. ÜNİTE
A) Boşluk Doldurma: 1. İdoller, 2. Galilleo, 3. Hümanizm, 4. Çeviri
B) Eşleştirme: I-b, II-ç, III-c, IV-a
D) Çoktan Seçmeli: 12. C, 13. D, 14. D, 15. B, 16. A, 17. B, 18. D

4. ÜNİTE
A) Boşluk Doldurma: 1. Ödev, 2. Diyalektik, 3. Devletler, 4. Liberal (Özgürlükçü)
B) Eşleştirme: I-c, II-d, III-a, IV-b, V-ç
D) Çoktan Seçmeli: 12. B, 13. E, 14. B, 15. A, 16. D, 17. E, 18. D

5. ÜNİTE
A) Boşluk Doldurma: 1. Parenteze alma, 2. Hermeneutik, 3. Mantıkçı pozitivizm, 4. Fenomen
B) Eşleştirme: I-d, II-e, III-b, IV-ç, V-a, VI-c
D) Çoktan Seçmeli: 11. E, 12. E, 13. C, 14. D, 15. D, 16 B, 17. A, 18. D, 19. B, 20. C, 21. D, 22. E,

SÖZLÜK

A

analitik : Çözümlemeye dayanan, çözümle ilgili, çözümsel, tahlilî.
anlak : Anlama ve kavrama kapasitesi.
a posteriori : Deneyden çıkan ve deneye bağlı olan (bilgi), sonsal.
a priori : Duyu deneyine hiç başvurmadan, yalnızca akıldan ve aklın etkinliğinden türetilen bilgi, deneysel olmayan bilgi.

B

bilgi : 1. Bilinen şey, bilme edimi sonunda ulaşılan şey. 2. Bir şeyin bir şey olarak kavranması.

D

değer : Bir varlığın ruhsal, toplumsal, ahlaksal ya da güzellik yönünden taşıdığı düşünülen yüksek yada yararlı nitelik.
determinizm : İnsanın isteme ve eylemlerinin iç ve dış nedenlerle belirlenmiş olduğunu, dolayısıyla salt bir istenç özgürlüğü olamayacağını savunan görüş, belirlenimcilik.
diyalektik : Gerçekliği ve onun çelişmelerini incelemeye yarayan ve bu çelişmeleri aşmayı sağlayan yolları aramayı öngören akıl yürütme yöntemi, eytişim.
dogma : Doğruluğu sınanmadan benimsenen ve bir öğretinin ya da ideolojinin temeli yapılan sav.

E

empirizm : Bilgimizin biricik kaynağının deney olduğunu savunan bilgi öğretisi. Bu öğretiye göre bütün bilgilerimiz deneyden gelir.
epistemoloji : Bilginin temelini, bilim alanında uygulanan yöntemleri, sınır ve güvenilirlik bakımından inceleyip araştıran felsefe dalı, bilgi kuramı.
erdem : 1. Ahlakın övdüğü iyi olma, alçak gönüllülük, yiğitlik, doğruluk vb. niteliklerin genel adı, fazilet. 2. İnsanın ruhsal olgunluğu.

estetik : 1. Sanatsal yaratının genel yasalarıyla sanatta ve hayatta güzelliğin kuramsal bilimi, güzel duyu, bedii, bediiyat 2. Güzelliği ve güzelliğin insan belleğindeki ve duygularındaki etkilerini konu olarak ele alan felsefe kolu, güzel duyu.

etik : 1. Ahlak felsefesi. 2. Felsefenin "ödev", "yükümlülük", "sorumluluk" ve "erdem" gibi kavramları analiz eden, "doğruluk" veya "yanlışlık" ile "iyi" veya "kötü"yle ilgili ahlaki yargıları ele alan, "ahlaki eylem"in doğasını soruşturan ve iyi bir yaşamın nasıl olması gerektiğini açıklamaya çalışan dalı.

F

fenomen : Duyularla algılanabilen her şey.

form : 1. Biçim, şekil 2. Bir şeyin istenilen ve olması gereken durumu

G

gerçek : Bilinçten bağımsız olarak var olan.

H

hermeneutik : Günümüzde bir felsefe kavramı olarak: a. İnsanın tarihselliği içinde felsefe açısından kendini anlaması. b. İnsanın varoluşuna yönelerek felsefe yoluyla açıklanması ve yorumlanması yöntemi.

hipotez : Araştırmanın başlangıcında henüz doğruluğu veya yanlışlığı kestirilemeyen bir öneri veya ön beklenti.

İ

idealizm : Gerçekliğin özünü yalnızca görüngü olarak kabul ettiği cisimler dünyasında değil özdeksel olmayan varlıkta arayan, nesnel gerçekliği idea, us, tin olarak belirleyen ve özdeği düşüncenin (tinin) bir görünüş biçimi olarak inceleyen görüş; özdekçiliğin ve doğalcılığın karşıtı.

imge : Bir nesneyi doğrudan doğruya yeniden tanıtmaya yarayacak bir biçimde göz önüne seren şey, duyu organları ile algılanmış olan bir şeyin somut ya da düşüncel kopyası.

istenç : İnsanın tasarımları ve görüşleri üzerinde bilinçli bir düşünüp taşınma ile seçerek ve tavır alarak eyleme karar verme yeteneği.

M

materyalizm : İnsanın çevresindeki dünyanın nesnel bir gerçekliği olduğunu ve bilimsel olarak anlaşılabilip açıklanabileceğini savunan felsefe akımı.

metafizik : 1. Duyularımızla algılayamadığımız varlıkların nedenlerini ve temellerini araştıran felsefe kolu. 2. Gerek us, gerek sezgiyle elde edilen ilk ilkeleri ya da saltık bilgiyi konu yapan felsefe. 3. Bu konular ve bu felsefe ile ilgili olan.

mitoloji : Mitleri, doğuşlarını, anlamlarını yorumlayan, inceleyen bilim.

N

nedensellik : Her olayın bir nedeni olduğunu dile getiren yasa. Nedensellik ilkesi.

nesnel : 1. Nesneye ilişkin olan. 2. Nesne ile uyuşan, nesne ile uyum içinde olan. 3. Bireyin kişisel görüşünden bağımsız olan. 4. Genel geçer olan, her düşünce için geçerli olan. 5. Bireyüstü olan, örneğin nesnel tin: a. Bireyleri aşan, ama aynı zamanda onları birleştiren tinsel yaşam alanı (sanat, bilim, ahlak, hukuk), b. Tinin, öznenin dışına çıkan ürünleri, yapıtları, kuruluşları.

O

olgu : Düşünülmüş olanın karşıtı, olmuş olan, gerçek olan, gerçekleşmiş olan.

oluş : Sürekli değişim olayı.

ontoloji : Varlıkbilim, var olanın varlığı ve genel var olma ilkeleri üzerine 17. yüzyıldan beri kullanılan kavram.

otantik : Eskiden beri mevcut olan özelliklerini taşıyan

Ö

ödev : Yapmak zorunda olduğumuz, yapmamız gereken şey; ahlakça yükümlü olduğumuz şey. Ödev duygusu: 1. Ödevlere karşı sorumluluk duygusu. 2. İstemelerimizin belirleyicisi olarak ahlak yasası üzerine bilinç (Kant).

öz : Bir şeyin ne olduğu, nasıl olduğu olgusu; bir şeyi o şey yapan, öyle oluşunu sağlayan şey; bir varlığın yapısını kuran şey.

özdek : Temel özelliği yer kaplama olan varlık.

öznel : Özneye ilişkin olan, öznede oluşan, nesnelerin gerçeğine değil, bireyin düşünce ve duygularına dayanan, enfüsi, subjektif, nesnel karşıtı

P

paradigma : **1.** Değerler dizisi. **2.** Bilim insanın dünyaya bakışını belirleyen, ona fenomenleri açıklama olanağı veren model, kavramsal çerçeve ya da ideal teori.

pozitivizm : Araştırmalarını olgulara, gerçeklere dayayan; fizikötesi açıklamaları kuramsal olarak olanaksız, kılgılı olarak yararsız gören; deneyle denetlenmeyen soruları sözde soru olarak niteleyen felsefe doğrultusu.

R

rasyonalizm : Akla dayanan, doğruluğun ölçütünü duyularda değil düşünmede ve tümdengelimli çıkarmalarda bulan, öğretilerin genel adı.

realizm : Bilinçten bağımsız bir gerçekliğin var olduğunu benimseyen görüşler. Belli bir kategori ya da türden şey ya da nesnelerin zihinden ya da düşüncemizden bağımsız olduğunu ve dolayısıyla bu nesne türlerinin keşfedilebilecekleri veya bilinebilecekleri iddia edilir.

S

septisizm : Kuşkuyu ilke yapma; her değerden, anlatımdan, öğretiden, inançtan ilkece kuşku duyma. Gerçekliğin özünü bilmenin olanaklı olmadığını ileri süren öğretiler: **a.** Salt, köktenci kuşkuculuk; her türlü bilgi olanağını yadsır. **b.** Ölçülü, göreli kuşkuculuk; yalnızca belli alanlarda bilgi olanağını kaldırır.

sezgicilik : Sezgiye önem veren ve sezgi yoluyla kavranılan gerçeklerin insan bilgisinin temelini oluşturduğunu ileri süren felsefe öğretisi.

T

tin : Evren usu, evren ruhu; etki yapan, biçim veren, canlandıran ilke.

töz : Öznede değil kendinde var olan. Bağımsızca kendi içinde var olan.

tümel : Bir nesneler kümesinin tüm üyelerine ilişkin olan türsel özelliklerden her biri.

V

varoluş : Şöyle ya da böyle biçim almış her türlü özelliğin dışında burada olma, nitelikçe belirlenmemiş salt var olma olgusu.

DİZİN

KAYNAKÇA

Kitap Kaynakça

Akarsu, B. (1993), Ahlak Öğretileri, İstanbul: Remzi Kitabevi.
Akarsu, B. (1998), Çağdaş Felsefe, İstanbul: İnkılap Yayınları.
Akatlı, F. (1987), Nusret Hızır Geride Kalanlar, İstanbul: Adam Yayınları.
Augustinus, A. (1999), İtiraflar (Çev. D. Pamir), İstanbul: Kaknüs Yayınları.
Aristoteles, (1996), Metafizik (Çev. A. Aslan), İstanbul: Sosyal Yayınevi.
Aristoteles, (2012), Nikomakhos'a Etik (Çev. S. Babür), İstanbul: Bilgesu Yayınları.
Arslan, A. (1994), Felsefeye Giriş, Ankara: Vadi Yayınları.
Arslan, A. (2007), İlk Çağ Felsefe Tarihi 3 "Aristoteles", İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
Arslan, A. (2007), İlk Çağ Felsefe Tarihi 4 "Hellenistik Dönem Felsefesi", İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
Babür, S. Çotuksöken B. (2007), Metinlerle Orta Çağ'da Felsefe, Ankara: Bilgesu Yayınları.
Bacon F. (2018), Denemeler (Çev. A. Göktürk), İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
Bergson, H. (2017), Şuurun Doğrudan Doğruya Verileri (Çev. M. Ş. Tunç), İstanbul: Dergah Yayınları
Boer, T. J. (2001), İslam'da Felsefe Tarihi (Çev. Y. Kutluay), İstanbul: Anka Yayınları.
Botton, A. (2017), Statü Endişesi, İstanbul, Sel Yayıncılık.
Cevizci, A. (2011), Felsefe Tarihi, Ankara: Say Yayınları.
Çetinkaya, B. A. (2015), Doğu'da Batı'ya Düşüncenin Serüveni, İstanbul: İnsan Yayınları.
Çığ, M. İ. (2002), Gilgameş (Tarihte İlk Kral Kahraman), İstanbul: Kaynak Yayınları.
Dilthey, W. (1999), Hermeneutik ve Tin Bilimleri (Çev. D. Özlem), İstanbul: Paradigma Yayınları.
Descartes, R. (1998), Felsefenin ilkeleri (Çev. M. Akın), İstanbul: Say Yayınları.
Diderot, D' Alembert (2000), Ansiklopedi ya da Bilimler Sanatlar ve Zanaatlar Açıklamalı Sözlüğü (Çev. S. Hilav), İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
Fârâbî (2012), Kitabul'l Buhran (Çev. Ö. Türker, Ö. H. Alper), İstanbul: Klasik Yayınevi.
Fârâbî (2017), İdeal Devlet, İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları.
Gökberk, M. (1999), Felsefe Tarihi, İstanbul: Remzi Yayınevi.
Gazâlî, (1960), Hakikate Giden Yol "El- Münkız Mine'd-Dalal" (Çev. H. Güngör), İstanbul: Semerkant Yayınları.
Göze, A. (2000), Siyasal Düşünceler ve Yönetimler, İstanbul: Beta Yayınları.
Hacı Bektâş Velî (2010), Makalat (Çev. A. Yalçın), İstanbul: Der Yayınları.
Hegel, G. W. F. (1986) Tinin Fenomenolojisi (Çev. A. Yardımlı), İstanbul: İdea Yayınları.
Karnz, W. (1984), Antik Felsefe (Çev. S. Baymur), İstanbul: Sosyal Yayınlar.
Hobbes, T. (2007), Leviathan (Çev. S. Lim), İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
Hyppolite, J. (2010), Marx ve Hegel Üzerine Çalışmalar, Ankara, Doğubatı Yayınları
İbn Sînâ, (2017), Hay Bin Yaksan (Çev. M. Ş. Yaltkaya, Babanzâde Reşid), (Hazırlayan N. A. Özalp), İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
İbn Rüşd, İ. (1986), Tutarsızlığın Tutarsızlığı, (Çev: K. Işık ve M. Dağ), Ondokuz Mayıs Üniversitesi Basımevi, Samsun
İbn Tufeyl, (2017),), Hay Bin Yakzân (Çev. M. Ş. Yaltkaya, Babanzâde Reşid), (Hazırlayan N. A. Özalp), İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
Kant, I. (2002), Ahlak Metafiziğinin Temellendirilmesi (Çev. İ. Kuçuradi), Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu Yayınları.
Kaynardağ, A. (1986), Felsefecilerle Söyleyişler "Nermi Uygur ile Felsefe, Dil ve Kültür Konusunda", İstanbul: Elif Yayınevi
Kierkegaard, S. (2002), Korku ve Titreme (Çev. İ. Kapaklıkaya), İstanbul: Anka Yayınları
Konfüçyüs, (1962), Konuşmalar (Çev. M. N. Özerdim), Ankara: Devlet Kitapları Yayınları.
Koyre, A. (2000), Bilim Tarihi Yazıları 1 (Çev. K. Dinçer), Ankara: Tübitak Yayınları.
Kuhn, T. (2000), Bilimsel Devrimlerin Yapısı (Çev. N. Kuyaş), İstanbul: Alan Yayınları.
Locke, J. (1992), İnsan Zihni Üzerine Bir Deneme (Çev. V. Hacıkadiroğlu), İstanbul: Ara Yayıncılık.
Locke, J. (2017), İnsan Anlığı Üzerine Bir Deneme (Çev. V. Hacıkadiroğlu), İstanbul: Kabalcı Yayınları.
Machiavelli, N. (2008), Hükümdar (Çev. N. Adabağ), İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları.
Mengüşoğlu, T. (2016) İnsan Felsefesi, İstanbul: Doğu Batı Yayınları.
Mevlana (2015), Mesnevi (Çev. V. Çelebi), Ankara: Doğan Kitap.
Rumi, M. C. (1997), Mesnevi, (Çev. Ş. Can), İstanbul: Ötüken Yayınları.
Nietzsche, F. (2002), Böyle Buyurdu Zerdüşt (Çev. T. Oflazoğlu), İstanbul: Cem Yayınevi.
Özakman, T. (2016), Diriliş Çanakkale 1915, İstanbul: Bilgi Yayınevi.
Özlem, D. (2013), Metinlerle Hermeneutik Dersleri 2, Notos kitap yayınevi, İstanbul
Parmenides (2010), Doğa Üzerine (Çev. A. Yardımlı), İstanbul: İdea Yayınları.
Platon, (1999), Sokrates'in Savunması, (Çev. N. Berkes), İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
Platon, (2005), Devlet (Çev. C. Saraçoğlu, V. Atayman), İstanbul: Bordo Siyah Yayınları.
Rousseau, J. J. (2006), Toplum Sözleşmesi (Çev. V. Günyol), İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları.
Sartre, J. P. (1999), Varoluşçuluk (Çev. A. Bezirci), İstanbul: Say Yayınları.
Shakespeare, W. (2007), Hamlet (Çev. B. Bozkurt), İstanbul: Remzi Kitabevi
Spinoza, B. (2018), Etika (Çev. Çiğdem Dürüşken), İstanbul: Alfa Yayınları.
Weber, A. (1995), Felsefe Tarihi (Çev. H. V. Eralp), İstanbul: Sosyal Yayınları.
West, D. (1998), Kıta Avrupası Felsefesine Giriş (Çev. A. Cevizci), İstanbul: Paradigma Yayınları.
Tatçı, M. (2015), Yunus Emre Aşkın Yolculuğu; Hayatı ve Seçme Şiirleri, İstanbul: H. Yayıncılık.
Topçu, N. (2011), İsyan Ahlakı, İstanbul: Dergah Yayınları.
T. C. Milli Eğitim Bakanlığı (2018), Ortaöğretim Felsefe Dersi (10 ve 11. sınıflar) Öğretim Programı, Ankara.

Uca, O. (2016), Türkiye'de Orta Sınıfın Fotoğrafı: Akışlar ve İlişkiler, İstanbul: Notabene Yayınları.
Ural, Ş. (2000), Bilim Tarihi, İstanbul: Çantay Kitabevi.
Ülken, H. Z. (1968), Varlık ve Oluş, Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları.
Veli, H. B. (2007), Makalat (Çev. A.Yılmaz), Ankara: Türk Diyanet Vakfı Yayınları.
Voltaire, (1959), Candide, Ankara: MEB Yayınları.
Yağanak, E. (2016), Felsefe Diyalogları, Bursa: Sentez Yayınları.
Yıldırım, C. (1991), Bilim Felsefesi, İstanbul: Remzi Kitabevi.
Yıldırım, C. (2003), Bilimin Öncüleri, Ankara: TÜBİTAK Yayınları.

Dergi Kaynakçası

Akın, M. Meşe, E. (2013), Türkiye'de Muhafazakarlığa Nurettin TOPÇU'nun Eleştirel Katkısı, Muhafazakar Düşünce Dergisi, Sayı 37, s. 141-154
Aydoğdu, H. (2009), Ahlak Filozofu ve Hareket Adamı Olarak Nurettin TOPÇU, Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi, Sayı 40, s. 439-462
Çetinkıran, B. E. (2017), Özgürlüğe Yazgılı Olmak: Sartre'ın Varoluş Felsefesinde Özgürlük Düşüncesinin Eleştirisi, Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi, Sayı 43, s. 461-470
Erdem, Ö. F. (2015), Mitolojik Dönem ve Sonrasında Türklerin Felsefi Anlayışı, İstem Dergisi, Sayı 25, s. 95-110
Gündoğan, A. O. (2000), Nurettin TOPÇU, Doğu Batı Dergisi, Sayı 11, s. 89-106
Kant, I. (2005), Aydınlanma Nedir? (Çev. A. Yayla), Liberal Düşünce Dergisi, Sayı 38-39, s. 235
Korkut, Ş. (2011), Varlık ve Oluş Temelinde Hilmi Ziya Ülken'in Felsefe, Mantık ve Yöntem Hakkında Bazı Görüşleri, Felsefe Dünyası Dergisi, Sayı 53, s. 132-155

Kaynakça atıf sistemi, APA 6.0 yazım kuralları ve kaynak gösterme biçimine göre düzenlenmiştir.

Genel Ağ Kaynakçası

Bıçak, A. (1999), Macit Gökberk'in Felsefe Anlayışı, http://dergipark.gov.tr/download/article-file/14492 18.01.2017 23:30 tarihinde erişilmiştir.
Çubukçu, İ. A. (1986), Rıza Tevfik Bölükbaşı ve Felsefi Düşüncesi, http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/37/775/9903.pdf 18.01.2017 23:35 tarihinde erişilmiştir.
Hammond, R. (1947), Fârâbî Felsefesi ve Ortaçağ Düşüncesine Etkisi, (Çev. U. Nutku), http://dergipark.gov.tr/download/article-file/14425 05/09/2018 13:40 tarihinde erişilmiştir.
İslam Ansiklopedisi, (1988), http://www.islamansiklopedisi.info/ 11.02.2018 14:51 tarihinde erişilmiştir.
Öcal, Ş. (2007), İslam Felsefesinin Oluşum Sürecinde Çevirilerin Rolü, https://www.academia.edu/9756171/%C4%B0slam_Felsefesi_ve_%C3%87 çeviri_hareketi 20.01.2017 16:05 tarihinde erişilmiştir.
Kaya,V. (2016), İbn Sina'nın Batı Dünyasındaki Etkileri, http://www.academia.edu/30239698/%C4%B0bn_Sinan%C4%B1n_Bat%C4%B1_D%C3%BCnyas%C4%B1ndaki_Etkileri 07/09/2018 15:40 tarihinde erişilmiştir.
Kaya, K. Hortlağın Yirmibeş Hikayesi,http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/26/1253/14368.pdf , 29.09.2018 16:00da erişim sağlanmıştır.
Yıldız, Ş. (2009), Avrupa'da İlk Çeviri Hareketleri, www.ayk.gov.tr/.../YILDIZ-Şevket-AVRUPA'DA-İLK-ÇEVİRİ-HAREKETLERİ.pdf 20.01.2017 15:45 tarihinde erişilmiştir.
Yûnus, E. Seçme Şiirler "Yoldaş Olup Bu Yola", http://www.yunusemre.gov.tr/index.php/eserleri/siirleri/siirlerin-devami/yoldas-olup-bu-yola 01/09/2018 11:40 tarihinde erişilmiştir.
Yûnus, E. Sölük, http://yunusemresiirleri.com/sozluk02/09/2018 14:30 tarihinde erişilmiştir.
Emre, Y. https://www.antoloji.com/yunus-emre/ 11.02.2017 12:45 tarihinde erişilmiştir
Gündoğan, A. O. (2006), Topçu ve Hareket Felsefesi, http://dergipark.gov.tr/download/article-file/220018 11.02.2018 15:00 tarihinde erişilmiştir.
Taş, S. (2010), Atatürk'ün Düşünce Yapısına Etki Eden Unsurlar, http://dergipark.gov.tr/download/article-file/254847 08.09.2018 16.30 tarihinde erişim sağlanmıştır.

Tez Kaynakçası

Çiçekdağ, C. (2015), Aristoteles, İbn Sînâ ve Thomas Aquinas'ın "Peri Hermeneias"ları (Yorum Üzerine'leri): Karşılaştırmalı Değerlendirme, Doktora Tezi
Çelikkol, Zeliha (2017), Mübahat Türker Küyel'in Hayatı, Eserleri ve Temel Görüşleri Üzerine Bir İnceleme, Yüksek Lisans Tezi
Taşkesen, Ü. S. (2006), Hasan Ali Yücel'in Eğitim Felsefesi ve Türk Milli Eğitimine Katkıları, Yüksek Lisans Tezi

Görsel Kaynakçası

Görsel 1.1: shutterstock 1024207936
Görsel 1.2: shutterstock 708663448
Görsel 1.3: https://www.ancient.eu/Brahma/
Görsel 1.4: 123RF 79596561
Görsel 1.5: https://www.the-philosophy.com/socrates-philosophy Erişim Tarihi ve Saati: 07.12.2018 20:05
Görsel 1.6: shutterstock 753294916
Görsel 1.7: http://pace.edu.vn/so-tay-doanh-tri/ChiTiet/906/gian-tu-trung-ai-cung-co-nhung-cai-hang-cua-chinh-minh?-term_taxonomy_id=33 Erişim Tarihi ve Saati: 7.12.2018 21:10

Görsel 1.8: Anadolu Medeniyetleri Müzesi
Görsel 2.1: https://www.imperiumromanum.edu.plbiografiehypatia-z-aleksandrii
Görsel 2.2: http://museum.kaust.edu.sa/arabic/house-of-wisdom.html Erişim Tarihi ve Saati: 12.02.2018 03:11
Görsel 2.3: http://www.pilliblog.com/pilli/musluman-alimlerini-bilimde-zirveye-tasiyan-kurum-beytul-hikmet Erişim Tarihi ve Saati: 12.02.2018,03:12
Görsel 2.4: http://hunkar.nevsehir.edu.tr/
Görsel 2.5: http://mevlanafoundation.com/mevlana_works_tr.html
Görsel 2.6: http://www.eskisehirkulturturizm.gov.tr/TR,150029/yunus-emre.html
Görsel 3.1: shutterstock 532572730
Görsel 3.2: shutterstock 242294017
Görsel 3.3: shutterstock 428437198
Görsel 3.4: shutterstock 97812440
Görsel 3.5: shutterstock 252140617
Görsel 4.1: shutterstock 252135400
Görsel 4.2: shutterstock 749432614
Görsel 4.3: http://esrefarmagan.com/tr/gallery/ Erişim Tarihi ve Saati: 12.12.17 14:30
Görsel 4.4: shutterstock 671185312
Görsel 5.1: shutterstock 34777801
Görsel 5.2: Felsefe Söyleşileri, TRT Okul
Görsel 5.3: Alberto Giacometti heykeli
Görsel 5.4: http://www.istanbul.edu.tr/tr/_ Erişim Tarihi ve Saati: 01.12.18 15:20
Görsel 5.5: http://www.eba.gov.tr/gorsel?icerik-id=9704692437af4dd194ee3a2f7e3d9d48d3afe00402029 Erişim Tarihi ve Saati: 04.06.2018 17:20
Görsel 5.6: http://www.biyografya.com/biyografi/11125 Erişim Tarihi ve Saati: 16.01.2018. 15:51
Görsel 5.7: http://www.biyografya.com/biyografi/11688 Erişim Tarihi ve Saati: 16.01.2018. 15:52
Görsel 5.8: http://www.biyografya.com/biyografi/2540 Erişim Tarihi ve Saati: 16.01.2018. 15:53
Görsel 5.9: https://www.cokbilgi.com/yazi/macit-goberk-hayati-eserleri/ Erişim Tarihi ve Saati: 22.06.2018. 14.41
Görsel 5.10: http://www.islamveihsan.com/nurettin-topcu-kimdir.html
Görsel 5.11: Resim Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığının Aydın Sayılı tanıtım videosundan alıntılanmıştır.
Görsel 5.12: http://www.akmb.gov.tr/Kitap.aspx?Id=612 Erişim Tarihi ve Saati: 12.02.2018. 02:50
Görsel 5.13: http://www.biyografya.com/biyografi/9352 Erişim Tarihi ve Saati: 16.01.2018. 15:50
Görsel 5.14: http://www.biyografya.com/biyografi/2620 Erişim Tarihi ve Saati: 07.12.2018. 18:50
Görsel 5.15: http://www.biyografya.com/biyografi/12234 Erişim Tarihi ve Saati: 22.06.2018. 14.51